

Studentski list **Teofil**

God. VIII./2013./br. 1 (12)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

TEMA BROJA

Vjera

TEMA BROJA

PROMIŠLJAMO

SVAKODNEVICA

ČITAMO I GLEDAMO

Teofil

list studenata KBF-a u Đakovu
God. VIII. (2013.), br. 1 (12)
ISSN 1846-1336

Izdavač:

Katolički bogoslovni fakultet u
Đakovu

Odgovara:

Doc. dr. sc. Ivo Džinić

Glavni urednik:

Ivan Benaković, V. godina

Uredničko vijeće:

Krešimir Šaf, V. godina
Marina Šuvaković, V. godina
Valentina Kadić, IV. godina
Željko Filajdić, II. godina

Suradnici u ovom broju:

Matko Stanić, V. godina
Dejan Kokić, V. godina
Branka Gabrić, V. godina
Josipa Jurić, V. godina
Blaž Jokić, IV. godina
Anita Lučić, III. godina
Daniel Katačić, III. godina
Emanuel Mates, II. godina
Marko Ivančičević, II. godina
Luka Ivković, I. godina
Dinko Glavaš, I. godina
Ivan Kunčević, I. godina
Ana Miloš, I. godina

Adresa uredništva:

KBF u Đakovu
Petra Preradovića 17
31400 Đakovo
Telefon: 031/802-402

Lektura:

Anselma Salopek, prof.

Naslovna stranica:

Mihaela Pecnik

Grafička obrada:

Glas Slavonije d.d.

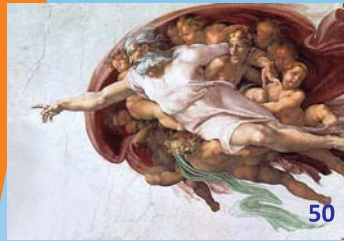
Tisak:

Glas Slavonije

Naklada:

800 primjeraka

www.djkbh.hr

1 Riječ urednika

3 Tema broja

5 Biblijski likovi kao uzor vjere

17 Trajni izazov – odnos vjere i kulture

22 Vjera u susretu s psihologijom

26 Sveta, katolička, apostolska i (ne)jedinstvena

30 Poimanje vjere u djelima Sorena Kierkegaarda

34 Vjera ljubljenog učenika

38 Razgovor o vjeri

43 Promišljamo

45 »Intellige ut credas, verbum meum; crede, ut intelligas, verbum Dei«

50 Umjetnost pred zahtjevima religije

55 Sv. Ivan od Križa – noć duše i najveće sjedinjenje duše sa Stvoriteljem

59 Blažena Djevica Marija blaženog Alojzija Stepinca

63 Čovjekova uloga u pisanju Svetog pisma

67 Život i djela Josepha Ratzingera – pape emeritusa Benedikta XVI.

74 Jorge Mario Bergoglio – papa Franjo

77 Može li pravo na život i slobodu biti nečije vlasništvo?

79 Svakodnevica

81 Kronika

93 Predstavljamo naše nove studente

95 Let iznad fakultetskog gnijezda

99 Čitamo i gledamo

100 Prikaz knjige Josepha Ratzingera

103 Preporučamo - pogledajte

A vjera je već neko imanje onoga čemu se nadamo, uvjerenost u zbiljnosti kojih ne vidimo (Heb 11, 1). Na ovaj način o vjeri nam progovara autor Poslanice Hebrejima. Svjesni toga velikoga imanja, studenti KBF-a u Đakovu uputili su se u razmišljanje o samoj vjeri, u svim njenim izražajnim formama. Potaknuti proglasom Godine vjere, svetoga Oca Benedikta XVI. (danas pape emeritusa) te njegovim pismom *Porta fidei*, želja nam je bila da i mi, studenti teološkoga fakulteta, koji se na poseban način bavimo samom vjerom te njezinom naravi, damo na neki način svoj obol ovoj *Godini vjere*, barem svojim skromnim promišljanjima.

Vjera je sastavni dio religije kao takve. Ona zapravo predstavlja srž same religije, a kako je čovjek po naravi religiozno biće, bitno je da promislimo o samome fenomenu vjerovanja. Pri tome ne želimo ostati na onome čistome vjerskom osjećaju bez da u naš diskurs ne unese-

PIŠE: IVAN BENAKOVIĆ, urednik

mo barem neku iole spoznatljivu racionalnu potku. Što želim reći? Vjeru je nužno upoznavati te oblikovati. A to kao da u današnjemu društvu pomalo zaboravljamo. Sve više je ljudi koji se odlikuju izuzetnim vjerskim infantilizmom, koji se ubrzo pretače u vjerski indiferentizam. Zašto je tomu tako? Upravo iz razloga što vjera zahtijeva neprestano traganje i propitkivanje. Ne možemo reći kako smo u jednome trenutku svoga života vjeru potpuno dokučili i da više nismo potrebiti traganja. Tek onaj koji neprestano osjeća glad za istinom u svojoj vjerskoj poziciji, može reći kako je na putu vjere, tj. da je vjernik. Biti vjernik i vjerovati ne znači samo vjerovati u skup ideja kao takvih, nego zauzeti osobnu poziciju spram vjerskoga objekta, koji je za nas katolike Bog, Stvoritelj neba i zemlje, kako nas uči Nicejsko-carigradski simbol vjere. Nužno je pomicati se iz pozicije *credere Deum* prema egzistencijalnoj poziciji *credere in Deum*.¹ Što se ovime želi reći? Upravo to da od Boga koji je objekt našega vjerovanja, treba doći do Boga kojemu ćemo se u potpunosti predati cijelim svojim bićem. Jer, kakve inače ima razlike iz-

¹ Usp. Ž. BEZIĆ, *Znanost i vjera*, u: Crkva u svijetu, 37 (2002.) br. 2., str. 201.

RIJ
JEČ
RIJE
RIJEČ

UREDNIKA

među onoga koji ponešto zna o Bogu na čisto teorijskoj razini, i onoga kojega možemo zvati istinskim vjernikom pozicije *credere in Deum*? Vjera traži od nas putnika, kako to lijepo veli Pavao u Poslanici Korinćanima (usp. 1 Kor 5), osobni angažman i neprestani nemir u otkrivanju i dubljem istraživanju Otajstva u koje vjerujemo. Kada prestane taj nemir u nama, na neki način i vjera koja je u nama do maloprije opstojala, malo - pomalo, htjeli mi to ili ne, lagano se gasi. A da bi se mogli uistinu predati Bogu cijelim svojim bićem, moramo dublje istraživati samoga Boga. To je upravo i bio cilj Svetoga Oca kada je proglasio Godinu vjere u Katoličkoj Crkvi: da budemo oni koji će neprestano ponirati u to veliko Otajstvo Trojedinoga Boga za nas.

U to Otajstvo velike Trojstvene ljubavi, kako bi mogli svojim osobnim činom u ljubavi odgovoriti na tu neočekivanu ljubav Božju prema nama. Stoga, nadahnuti riječima svetoga Augustina, velikoga učitelja vjere, koji kaže *crede ut intelligas; intellige ut credas*, ukoliko želimo biti istinski *Bogo-tražitelji*, a to svojim studijem teologije vjerojatno u velikoj mjeri i jesmo, nastojmo neprestano težiti za istinom koja je sam Bog. Naravno, svjesni kako svojim promišljanjem nikada nećemo obuhvatiti cjelokupno Otajstvo. Stoga u ovome broju našega Teofila, svim dobronamjernim čitateljima, želim što više žara u otkrivanju dubina Božjega Otajstva, kako bi bili istinski i zreli vjernici, kadri zauzeti osobni stav pred Evanđeljem Isusa Krista, Sina Božjega.

TEMA
TEMA
TEMA
TEMA

BROJA

Vjera

RUŽARIJ

Kad se u listopadu ruke sklope
I zrna kad se pod njom tope.
Skupi se zbog nje i staro i mlado
I svi zajedno mole rado.

Majci Tvojoj pohite svi
Da izreknu otajstva četiri.
Prebirat ćemo mjesec cijeli
Da nam Sin Tvoj milost udijeli.

Nećemo još ni pravo sjesti,
A u svibnju ćemo se ponovno sresti.

Matko Stanić, V. godina

PIŠE: MARINA ŠUVAKOVIĆ

IVAN BENAKOVIĆ, V. GODINA

Biblijski likovi *kao uzor vjere*

Kršćanska duhovnost izvorom svoga nadahnuća smatra Sveto pismo, ali isto tako i brojne svjedoke vjere čiji nam je život ostao kao trajno nadahnuće na našem vjerničkome putu. S jedne strane, dakle, Sveto pismo, odnosno Biblija, a s druge brojni likovi iz svekolike svjetske povijesti čiji život možemo uzeti kao primjer istinske duhovnosti i vjere.

O takvim velikim svjedocima vjere kazuje nam i samo Sveto pismo. Na taj način moguće je ovoga časa reći kako ćemo ova dva vrela kršćanske duhovnosti stopiti u jedno te pokušati dati jedan kratki prikaz nekih likova koje nam spominje Sveto pismo kako bi nam oni mogli poslužiti za jačanje našega vjerničkoga stava. Bezbroj je likova koje nam donosi Biblija ne bi li nam iznova prenijela poruku spasenja. Oblak svjedoka je golem, kako to govori Poslanica Hebrejima (usp. Heb 12, 1). On se nadvija nad nama počevši od Staroga zavjeta pa sve do Novoga, kao trajni putokaz nama kako da svoju vjeru živimo na što autentičniji način. Jer Božja je objava dana i putem likova iz biblijske povijesti, točnije, njihova svjedočkog života. Od proroka se traži svetost kada se sprema na suradnju s Bogom. U Starome zavjetu ti ljudi doista govore u Božje ime, ali govore i svojim životom. Mojsija, primjerice, doista možemo gledati kao Božjega slugu, ali isto tako i Abrahama, praoca naše vjere, Izaiju, Esteru, Petra i Pavla. Oni će biti ti na kojima ćemo se u našem prikazu zaustaviti kako bismo iz njihovih života crpili trajno nadahnuće za naš vjernički život. Promatrajući njihove živote, nasljedujemo njihovu vjeru! (Usp. Heb 13, 7.)

1. Stari zavjet

1.1. Abraham

Abraham je prvi čovjek čija bračna, obiteljska, intimna iskustva donosi Biblija. Ta su iskustva uvijek usko povezana s njegovim pozivom, njegovom vjerom i mističnim iskustvima koja je imao s Bogom u svome životu. Sva Abrahamova veličina počiva na Božjem pozivu i njegovu odazivu. On utjelovljuje uzor vjerskoga i moralnoga života. Svaki poziv uključuje troje: sam zov, obećanje, odgovor. Njegovo iskustvo prauzor je iskustva svih poziva u biblijskoj predaji i u kršćanstvu. Opisi njegova života i uloge, dio su opisa povijesti praotaca

židovskoga naroda kroz tri naraštaja: počinje s Abrahamom, nastavlja se s Izakom i završava s Jakovom i njegovim sinovima.

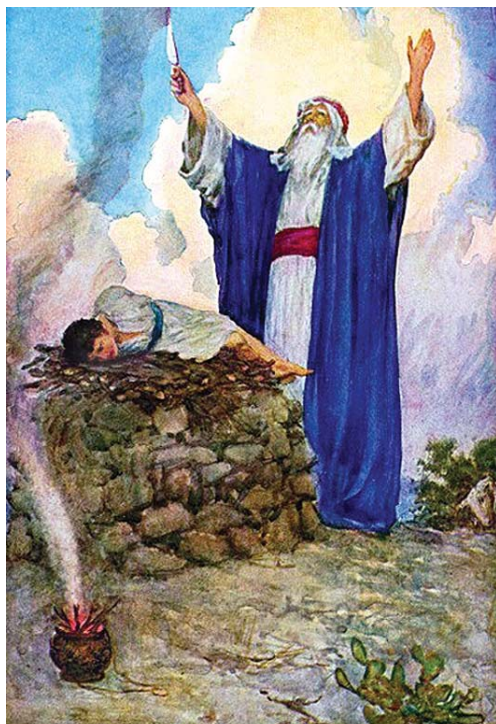
Abram se zaputi kako mu je Jahve rekao. Jednostavan čin vjere, predanja u Boga, kojega je susreo u povijesti, čin poslušnosti, čin poslušne vjere. Abraham se potpuno prepušta Bogu i njegovu vodstvu. Jedina su mu sigurnost pred svim životnim nevoljama upravo Božja riječ i njegova obećanja. Prvi čin je najodlučniji, i otkriva ga kao čovjeka: u njemu on očituje svu svoju veličinu – on je čovjek pravednik, prorok, Božji prijatelj, spreman uvijek i na svakom mjestu ispuniti volju Nepoznatoga kojega je susreo. Abrahamova vjera ostaje za svakoga od nas ideal, uzor. On je prvi hodočasnik prema gradu budućnosti, zemlji obećanja, i samim time rodozačetnik novoga čovječanstva, čovječanstva vjere.¹ Njegova vjera temelji se na čvrstom pouzdanju u Boga, jer on sve ostavlja na Božju zapovijed, uzdajući se i vjerujući u Boga kad mu, ljudski gledano, obećava nemoguće (Post 15, 6).

I u bezizlaznoj kušnji (Post 22) ta se vjera potvrđuje kao vjernost Božjoj zapovijedi.² On ne koleba u vjeri čak i kad Bog traži da uništi jedini ljudski oslon za ostvarenje obećanja. Sav se pretvorio u pogled upravljen Neizmjernom, prema Bogu, u čin koji izražava cijelo njegovo biće, u riječ koju izgovara u tom dramatičnom trenutku: *Vjerujem!* Bog je u njegovu biću Bog ljubavi, kome se on posve predao u poslušnoj vjeri.³ Abraham konačno sve ostavlja, da bi »posjedovao« samo Boga.

¹ Usp. D. ARENHÖVEL, *Uspomena na očeve*, KS, Zagreb, 1991., str. 54. - 56.

² Usp. O. KAISER, *Vjera*, u: *Praktični biblijski leksikon*, A. GRABNER-HAIDER (pri.), KS, Zagreb, 1997., str. 450.

³ Usp. C. TOMIĆ, *Praoci Izraela*, Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, Zagreb, 1978., str. 104.

Abram⁴ je gotovo izgubio svaku nadu da će dobiti sina, i pomišljao čak na to da bi ga, prema zakonima njegova kraja, mogao naslijediti najvjerniji sluga i upravitelj doma Eliezer Damašćanin. No, Bog mu se po treći puta objavljuje i daje obećanje brojnoga potomstva. U Abrahamovu činu vjere prvi puta susrećemo povezanost vjere i pravednosti, vjere i opravdanja.⁵

Abrahamova je mistika nužno povezana s Izakovim rođenjem, s čudesnim začecem sina, s pravim povratkom radosti na svijet. Kao što se djelo od šest dana ispunilo stvaranjem čo-

vjeka prema slici, tako se Izakovim rođenjem ostvaruju Božja obećanja. Na neki se način njegovim rođenjem, za koje sam Bog posreduje, ponavlja stvaranje čovjeka i slikovito promiče Isusovo rođenje. Abrahamovo se očinstvo poistovjećuje sa samim Božjim očinstvom, jer njegov će sin biti sin božanske svemogućnosti.⁶ Promatramo Abrahamovu najveću kušnju, žrtvovanje sina Izaka. Iako je Abraham prošao kroz raznolike kušnje, kušnje rastanka, samoće, očinstva, čekala ga je ipak najveća i najteža kušnja. Bog je onaj koji čovjeka stavlja na kušnju, jer ga je On prethodno pozvao, i samo onaj tko je nadvisi izlazi kao izabranik. U noćnoj viziji Bog zove Abrahama i traži od njega nešto nezamislivo jezivo i okrutno: da uzme svoga sina Izaka i prinese ga kao žrtvu paljenicu. Njega kojega ljubi neizmjereno, koji je dijete obećanja.

Četiri su izričaja koja ostaju u Abrahamovu očinsku srcu kao mač: sin – jedinac – Izak – koga ljubiš. Gledano ljudskim očima, izgleda kao da Bog odstupa od svojih obećanja koja je tako često ponavljao. No vjera uvijek traži junake, i stvara ih. Abraham je ovdje pokazao da se podlaže posvema Božjoj volji, božanskoj logici, koja je jednom čovjeku neshvatljiva. Abraham je tu dobro shvatio da ljudski putovi nisu božanski, i da čovječje misli nisu Božje. Upravo u Izakovu žrtvovanju Abrahamov je vjerski život dobio svoj najviši izričaj.⁷

1.2. Mojsije

Sam lik Mojsija svima nam je dobro poznat. On je jedinstvena veličina u čitavoj starovjekovnoj objavi. On je ne samo vođa nego i posrednik. Njegova pojava spominje se u Knjizi Izlaska, točnije u Izl 2 -3. Počevši od njegova rođenja

⁴ Ovaj oblik Abram, jednako kao i Abraham, znači isto: Otac = Bog je uzvišen! Jedina razlika je što poduži izraz Abraham označava »oca mnoštva naroda«. Onaj tko daje ime, znači da je njegov gospodar. Vidi u: D. ARENHÖVEL, *Uspomena na očeve*, KS, Zagreb, 1991., str. 75.

⁵ Usp. C. TOMIĆ, *Praoci Izraela*, Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, Zagreb, 1978., str. 72.- 74.

⁶ Usp. D. BARSOTTI, *Bog Abrahamov*, Symposion, Split, 2012., str. 263. - 266.

⁷ Usp. C. TOMIĆ, *Praoci Izraela*, Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, Zagreb, 1978., str. 101. - 103.

i poziva, biblijski ga pisci ocrtavaju kao onoga koji je odabran da bude vođa svoga naroda. On to i postaje. Uz početne poteškoće i neprihvatanje Božjega poziva, on na koncu ipak ulazi, možemo reći, u jednu avanturu s Bogom. Pučka etimologija njegova imena želi prikazati njegovo ime pomoću hebr. glagola *maša* = izvući. Takvo je tumačenje inače uvriježeno u tradiciji. No, već sama činjenica kako faraonova kći nije poznavala hebrejski jezik govori nam suprotno. To je, u stvari, egipatsko ime: Tutmozis – rodio se bog Tot, ili, skraćeno, *Mozes*. Zgoda njegova vađenja iz vode uspoređivana je s poznatim legendama o djetinjstvu slavnih pojedinaca egipatske povijesti, ali i onom o *Sargonu od Agade*, mezopotamskom kralju.⁸

Od samih početaka njegova života vidljivo je kako je njegov životni put označen mnogim osobitostima koje ga stavljaju na posebno mjesto unutar židovske povijesti. Upravo će na njegovim krilima izraelski narod biti vođen prema Obećanoj zemlji kroz mnoge kušnje koje će na tome putu morati proživjeti. Najbitnija kušnja, kojoj će stalno biti izložen, ogleda se u mogućnosti otpada od svoga Boga i priklanjanja tuđim bogovima. Tekst koji ćemo uzeti kao polazište za naše promišljanje nalazi se u Knjizi Izlaska u 32. poglavlju. Narod u svome hodu prema Obećanoj zemlji postaje otpadnikom od prave vjere. Njegova vjera biva stavljena na kušnju. Ne vidjeti, ne imati osjetilni kontakt s Bogom, a opet vjerovati, doista jest kušnja. Ali tu se i pokazuje prava vjera. Je li vjera stvaranje jednog savršenog religioznog sustava ili je ona život u svjetlu transcendentnosti Božje? Da li je vjera imati Boga zatvorena u nekome kipu i njime raspolagati ili je vjera biti raspoloživ i predati se Bogu da nas on vodi u neslućenu pustolovinu, koju možemo doživjeti jedino u ljubavi prema njemu? Mojsije dobro zna da je

zabranjeno praviti likove i slike Božje. To i jest vječna drama čovjeka – kako se klanjati Bogu kojega ne vidimo? Bog nikako nije vezan uz prirodu i ne može ga se opredmetiti. Samo u vjeri mu se može istinski klanjati. A Izraelci ovom zgodom misle da svoju vjeru trebaju poduprijeti nekom opipljivom stvarnošću. Boga zapravo ne vrijeđa samo prikazivanje teleta, vrijeđa ga način na koji ga žele častiti. Raspuštenošću strasti čovjek je opet pao na životinjsku razinu, a Bog ga je pozvao da bude čovjek.

U ovome izvještaju Aron nam je prikazan kao protulik Mojsiju. On je taj koji skuplja nakit kako bi se napravio kip kojemu će se klanjati. To predavanje zlata nikako nije teklo tako lagano, jer leviti sigurno nisu samo tako dali svoje zlato. Iz tabora dopire buna i metež kada Mojsije silazi s brda – 32,17. Stil izlaganja je polemički jer se želi naglasiti Mojsijeva strogost i njegova nepopustljiva vjera. Dobivši zlato, Aron pravi tele. Valja reći kako to nije zasigurno bilo tele. Radilo se vjerojatno o biku. A taj bik bio bi postolje za nevidljivoga boga, a ne lik koji je trebao prezentirati samoga Jahvu.⁹ Bik se štovao kao simbol plodnosti na starome Istoku. Akađani povezuju bika s čašćenjem boga Hadada i božanstvom Mjeseca. Kanaanci ga povezuju s Baalom, Arapi sa Šaharom, božanstvom Mjeseca. Bik je, dakle, na Istoku općeniti simbol božanstva. Kod Babilonaca, Hetita, Kanaanaca boga se slika na biku. Aron ne lijeva Jahvin idol, nego tele koje je znak prisutnosti božanstva, prijestolje Jahve kao što će to biti kerubi kod Kovčega. On ne stvara novu religiju, a to se vidi iz slavlja u čast Jahvi. Iako ne pravi idol u strogom smislu, on ipak čini grijeh idolatrije. Spominjanje večeri kao doba dana kada je bilo prinošeno samo želi dočarati blizinu kanaanskim svečanostima koje su se odvijale uz bludnje radnje. A što se

⁸ Usp. Jeruzalemska Biblija. *Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz »La Bible de Jerusalem«*, KS, Zagreb, 2003., str. 68, bilj. b)

⁹ Usp. Jeruzalemska Biblija. *Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz »La Bible de Jerusalem«*, KS, Zagreb, 2003., str. 101, bilj. d)

tiče materijala od kojeg je tele izrađeno, zanimljiva je opaska u Izl 32,20 da ga je Mojsije razbio, pa se možda radilo o izdjelku od drveta ili lijevane plastike jer je taj kip mogao izgorjeti u vatri, odnosno biti zdrobljen u prah i pepeo.¹⁰ Izraelu je bila potrebna velika vjera na njegovu hođu kroz pustinju. Narod ipak traži trajnu sigurnost – misli da može Boga zarobiti u slici ili kipu. Na taj se način Jahvu poistovjećuje s bogovima pogana te se tako sve pretvara u kult nekom drugom bogu.

Ovaj izvještaj nije izoliran, već postaje tip navještaja svih grijeha Izraela, koje će proroci prikazivati kao grijeh raskida sa Savezom. Isto tako, ovaj tekst jest djelo jahvističko-elohističke tradicije. Obnova Saveza uslijedit će u Izl 34, a riječ je o elohističkom opisu Saveza, tj. obnovi raskinutoga Saveza. Ovo je više proročki navještaj otpada, nego konkretni događaj na Sinaju. Neki će ovdje vidjeti aluziju na Jeroboama koji uvodi kult zlatnog teleta u Betelu i Danu.

U oči upada i odnos Mojsija i Arona, tj. proroka i svećenika. Aron potpada pod utjecaj naroda. Njegova vjera ne temelji se na potpunome predanju Bogu. Mojsije žarko ljubi narod i spreman je za njega umrijeti. Ovdje nalazimo korijene tragike starozavjetnih svećenika koji postaju lažni vođe.

Narod se otklanja od Boga, postaje nevjeran Savezu pa On više ne želi biti s njime u vjernome odnosu. Mojsije sada izriče jednu od najljepših molitava u Bibliji (usp. Izl 32, 11ss). Ona je jednostavna i ponizna. Podsjeća na molitvu Abrahama za grešne gradove. On ne brani grijeh naroda, nego kuca na Božje srce. Moli Boga da smiri svoj gnjev. Jahve je učinio velika djela kada je izveo narod; ako ga sada ostavi, drugi će posumnjati u njegovu ljubav

prema narodu. Jahve tada poništava obećanja dana praocima Izraela. Jahve odustaje, a spasenje je obraćenje Boga, a ne naroda. Spasenje je Božji čin, Božja milost. Obraćenje naroda dolazi kasnije. Samo Božja milost, a ne naša djela, jamči spasenje.¹¹ Ova molitva se nastavlja u Izl 33, 12-18. U njoj možemo promatrati proročki i mistični značaj molitve. Proročko nam shvaćanje prikazuje molitvu zaista kao boj s Bogom. Molitva je tako volja za postizanjem vlastita spasenja od Boga, ne izgubiti se, nego spasiti se. Koliko molitva postaje uzvišenija, toliko čovjek biva više uronjen u svjetlost, u more božanstva. Molitva je ovim tekstom u Starom zavjetu prikazana doista kao

bitka s Bogom. Mojsije želi Božju volju prikloniti vlastitoj volji, želi izvući od Boga ono što mu On ne želi dopustiti. Opire se Božjoj volji, umjesto da uroni u nju. Tako možemo vjerski život Izraela na dramatičan način opisati upravo kroz ovu molitvu.

¹⁰ Usp. R. SCHMID, *S Bogom na putu*, KS, Zagreb, 1991., str. 59. - 60.

¹¹ Usp. C. TOMIĆ, *Izlazak*, Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, Zagreb, 1995., str. 211. – 214.

Mojsije želi do kraja sudjelovati u sudbini naroda s kojim je vezan. Čovjek je zbog Saveza s Bogom uzdignut na vrlo visoku razinu. Može s njim komunicirati. Čovjekov je religiozni život zapravo bitka s Bogom. Božanski dodir ne poništava čovjeka, nego ga potvrđuje u njegovoj osobnosti.¹² Mojsijeva je veličina u izvršavanju djela koja mu je Bog namijenio. Njegova su djela Božja djela te on ostaje samo sredstvo u Božjim rukama. Poziv ga uvodi u intimnost s Bogom, ali to nije zasluga koju bi njemu mogli pripisati. Što nam to želi poručiti? Nije veliko kod nas kršćana to što činimo, već činjenica što živimo u toj intimnosti s Bogom. Od nas, baš kao i od Mojsija, traži ljubav. Mojsijeva je veličina u tome što je on sredstvo u Božjim rukama, tako da onaj koji u Izlasku biva uzvišivan jest jedino Bog.¹³

1.3. Estera

U Starome zavjetu puno je likova žena koje su svojim životom, odricanjem, patnjom, ali i snažnim povjerenjem u Gospodina, pokazale primjer vjernosti. Kao primjer ženske vjernosti uzet ćemo život i djelo kraljice i zagovornice čitavoga naroda - Estere. Knjiga Esterina poučno je i napeto štivo o životu kraljice Estere, zvane i Hasada na Ahasverovom dvoru. Estera je za kraljicu izabrana na nagovor svoga strica (ili ujaka) Mordokaja, uz savjet da sakrije svoje židovsko podrijetlo. Njezina vjernost vidljiva je u trenutcima kada je Haman, kraljev zamjenik, iz čiste pohlepe i zavisti odlučio donijeti edikt o uništenju svih Židova u kraljevini. Narod se zavio u tugu, molio, a vrijeme izvršenja se približavalo. Tu je kraljica Estera pokazala svoju vjeru u Jahvu, i njegovu moć, ali i ljubav prema svome narodu, prema bližnjemu, bratu u potrebi. Ona spašava narod od neprijatelja. U smrtnom strahu, nenajavljeno je otišla pred

kralja Ahasvera, koji je sjedio na svom kraljevskom prijestolju, a on ju je u svojoj ljubavi poštediti i okrenuo sve u njenu i Mordokajevu korist. Sada je Mordokaj postao kraljev zamjenik, a narod pošteđen. Temeljni je stav: Bog je onaj koji pobjeđuje i spašava svoj narod. Estera je reagirala kao oprezna žena koja ne gubi vezu sa stvarnošću, jer njezina je stvarnost bio narod. Ona ne misli na svoju sigurnost nego na sigurnost svoga naroda. Spremna je tu žrtvovati i vlastiti život. Iz te Esterine hrabrosti, jakosti jedne naizgled krhke žene, čita se snažna vjera pojedinca koji može izbaviti cijeli narod od uništenja. Estera je znala da spas jedino može doći od Boga, da njezine ljudske sposobnosti bez Božje pomoći malo vrijede. U pokori i molitvi tražila je snagu za podvig koji je učinila. Od kraljice pune raskoši i sjaja preobrazila se u poniznu pokornicu.¹⁴

U Esterinoj molitvi vidimo riječi pune pouzdanja u Božju milost, i poniznost žene koja, premda je imala vrhunski položaj u Perzijskome Carstvu, nije izbrisala vjeru koju je od djetinjstva nosila u srcu.

Ali smo sad sagriješili pred tobom, i ti si nas predao u ruke neprijatelja naših, jer smo iskazivali počast bogovima njihovim. Pravedan si, Gospodine! Znaš tjeskobu moju, jer ja se gnušam nad znamenjima moga visočanstva koje se nalazi na glavi mojoj! (Est 4, 17n; 4, 17 v). Upravo je njezina molitva pokazala i njezinu osobnost, njezinu veličinu da prevlada svoj strah i da unatoč toj ljudskoj kočnici pođe kralju i izbavi svoj narod. Ona je u propasti svoga naroda vidjela i svoju vlastitu propast, i ne pada joj na pamet da samo ona kao kraljica ostane zaštićena. Brišući svaku razliku između sebe i ostalih Židova, stavila je vlastiti život na kocku i ta junačka gesta urodila je plodom.¹⁵

¹² Usp. D. BARSOTTI, *Izlazak*, Teovizija, Zagreb, 2010., str. 277. – 281.

¹³ Usp. D. BARSOTTI, *Isto*, str. 142. – 147.

¹⁴ Usp. L.J. MATKOVIĆ- VLAŠIĆ, *Velike žene Staroga zavjeta*, Teovizija, Zagreb, 1998. str. 97.- 98.

¹⁵ Usp. *Isto*, str. 100.

U spomen na taj veliki preokret Židovi do danas slave blagdan Purim, što na perzijsko-me znači »kocka«. Blagdan je to radosti i obitelji, a slavi se svečanom gozdom i pjesmama te izmjenom darova.¹⁶ Estera ostaje uzorom posvemašnjega predanja u Boga, spremnosti da se i život izloži za spasenje svoga naroda i bližnjega. Snagu za takva velika djela uvijek pružaju molitva i pokora, koji hrane vjeru i ulijevaju pouzdanje, povjerenje i nadu u spasenje.¹⁷

1.4. Izaija

U Starom zavjetu hrvatska riječ »vjera« samo djelomično pogađa ono što se pod tim misli u hebrejskom. Korijen *aman* znači »biti čvrst«, »imati postojanost«. Od klasičnih proroka osobito Izaija naglašava vjeru kao temeljni čovjekov stav prema Bogu. Izaija zbog promašaja naroda drži neotklonjivom povijesnu katastrofu. Vjera u tom slučaju znači odricanje samopomoći i traženje čvrstoće i postojanosti samo kod Boga Saveza, protiv svake nade i kroz sud. Za Izaiju je značajna igra riječi: ako ne budete *vjerovali* - nećete se *održati* (Iz 7, 9).¹⁸

Neosporno je, u svakom pogledu, da proroci imaju posve drukčiji stav prema cjelokupnoj stvarnosti svoga vremena, koji proizlazi iz vlastitoga jedinstvenoga iskustva Boga i svijesti poslanja te uporne oslonjenosti na istinu koju povezuju s Bogom. Iza proročke istine stoji i velika opasnost, jer ona je neminovna stvarnost koja dovodi u pitanje sve ono što nije sagrađeno na njoj, a time je još opasnija jer dolazi od Boga koji je po sebi istina. Prorok Izaija tako je primjer starozavjetnoga proroka koji Božju

riječ ne doživljava samo kao kritičku snagu koja se preko proroka pretakala u povijesne događaje, nego i kao pozitivnu snagu koja je otvarala sadašnjost prema budućnosti.¹⁹

Riječ je o proroku koji naglašava da vjera u Božju riječ i u njegovu spasiteljsku opredijeljenost na posve konkretan način narodu pokazuje put za budućnost. Njegov stav o vjeri najbolje je osvijetljen kroz povijesnu dimenziju i snagu. Za Izaiju je presudno pokazati svojim suvremenicima kako je Bog nazočan u povijesnom događanju i kako djeluje u povijesti kao Bog koji spašava i koji ujedno sudi. Ovo je svakako bilo od presudne važnosti jer je na taj način pridonio da se vjera oslobodi od pretjerane vezanosti uz hram, žrtvu pa čak i, usko shvaćeno, opsluživanje Zakona.²⁰

Za Izaiju je Bog jednostavno Jaki, Moćni, Kralj kraljeva, Gospodar gospodara, sveopći Stvoritelj i jedini upravitelj čovječanstva. Izaija je širokogrudan i naglašava da će se svi narodi spasiti. Njegovo je propovijedanje usmjereno prema Danu Gospodnjem, kao danu oluje, strahote, propasti. Izaija je, kao i Jeremija, vidio mali broj onih koji bijahu pravi ljudi i istinski vjernici. To je ostatak Božjega naroda - sjeme što ne gine nego klija i raste, nada za budućnost. Ta je nada u njemu živjela i bila djelotvornom, pa se on na nju uvijek iznova vraća; osvrće i spominje taj Ostatak kao živ dokaz svojih iščekivanja utemeljenih na Božjoj riječi i naporima svih ljudi koji se u nju uzdaju. (4, 3; 6, 13; 7, 22)²¹.

O tome se u Bibliji govori na mnogim mjestima, ali se istodobno ističe kako samo bogo-

¹⁶ Usp. N. HOHNJEC, *Biblija u prozi*, KS, Zagreb, str. 86. - 87.

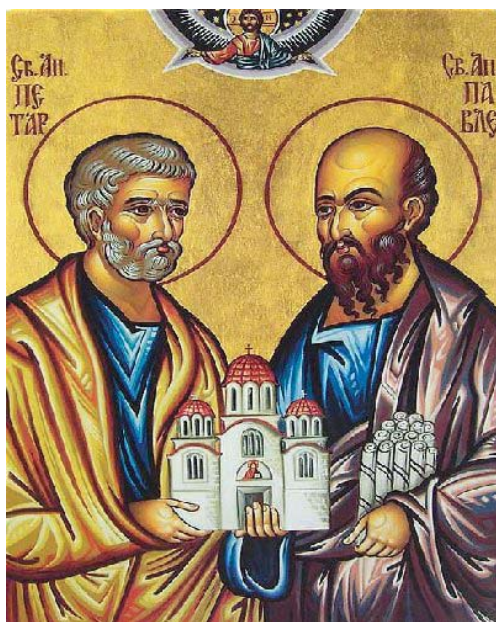
¹⁷ Usp. C. TOMIĆ, *Vrijeme iščekivanja*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1989., str. 138. - 145.

¹⁸ O. KAISER, *Vjera*, u: *Praktični biblijski leksikon*, A. GRABNER - HAIDER (prir.), KS, Zagreb, 1997., str. 450.

¹⁹ Usp. B. LUJIC, *Uloga vjere u prijelomnim trenucima naroda; prema Izaiji, Jeremiji, Ezekijelu*, u: Stari zavjet vrela vjere i kulture, prir. I. Šporčić, Biblijski institut, Teologija u Rijeci, Rijeka- Zagreb, 2004., str. 109.- 116.

²⁰ B. LUJIC, *Isto*, str. 117.

²¹ Usp. V. B. JARAK, *Biblijski proroci*, TIM, Mostar, 2001., str. 21- 23.

štovlje nije dostatno, štoviše, kako može postati licemjernim. Bog nije jednostavno predmet štovanja, On je Stvoritelj, Sudac i Spasitelj - najprije čovjekov, svega Izabranog naroda i svih naroda svijeta.

Odnos koji tu mora vladati osobne je naravi: kao što s Božje strane odnos spram čovjeka i svijeta izvire iz Božje biti, iz njegove svetosti, tako isto i čovjekov odnos spram Boga mora izbijati iz njegova srca: uključujući se cijelim bićem u ozračje Božje svetosti, čovjek mora »svetiti« Boga. (Iz 29, 23).²² Izaija naglašava važnost vjere kao praktičnog uvjerenja da je jedino Jahve važan. Učinak te vjere prema Izaiji jest milost spoznaje da je Sion, kao prebivalište svetog Boga, nerazoriv. Izaija je neprestano upozoravao da će Jahve, i jedino Jahve, spasiti narod te da se treba osloniti na njega.²³ Jedan

od najvažnijih doprinosa Izaije razvoju Izraelove religije ogleda se u tome što je osnovao grupu proroka, čime je bilo uspostavljeno duhovno društvo unutar naroda, različito od velike narodne zajednice. Prolazeći kroz duboku krizu vjere i pouzdanja u Boga, ipak se uz proroka stvarao mali krug čestitih ljudi i postupno oblikovala zajednica onih što se u Gospoda pouzdaju. Ta je zajednica nazvana Ostatkom Izraelovim. Nju prorok smatra nositeljicom Božjih obećanja. Ona će spremno dočekati Dan Gospodnji. Prema Izaijinom bi se shvaćanju dakle vjera u sionskim proročanstvima mogla sastojati u upiranju pogleda u buduće Božje djelo i stvaranju pretpostavki da se to djelo zaista i ostvari. Prava je budućnost moguća samo u neograničenom pouzdanju i vjeri u Božju spasenjsku moć i volju, koja se odnosi na konkretne povijesne dimenzije, Božje obećanje i njegovo povijesno ostvarenje.²⁴

2. Novi zavjet

2.1. Petar

Što pak reći o Petru? Sama činjenica da Krist na njemu gradi svoju Crkvu govori već puno sama za sebe. Zaista nam velebno zvuče Kristove riječi upućene Petru: *Ti si Petar stijena i na toj ću stijeni sagrađiti Crkvu svoju!* (usp. Mt 16, 18). U isti mah, kako god fantastično zvučale ove riječi, ipak u Petrovu životu uviđamo i neke elemente koji su sve samo ne odlike pravoga vjernika. S jedne strane, Petar je dio najužeg kruga Isusovih učenika, a s druge strane je spreman radi zaštite vlastite osobe čak izdati Gospodina. U istoj se osobi objedinjuju i »stijena« i izdajica. Ljudski gledano, on je licemjer. No, zagledamo li se malo pomnije u njegov lik, uviđamo kako on jednostavno ocrta karakteristike svih nas. Koliko smo puta

²²Usp. V. B. JARAK, *Isto*, str. 45.

²³Usp. W. HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet*, KS, Zagreb, 1993., str. 212. - 213.

²⁴Usp. B. LUJIĆ, *Uloga vjere u prijelomnim trenucima naroda; prema Izaiji, Jeremiji, Ezekijelu*, u: *Stari zavjet vrela vjere i kulture*, prir. I. Šporčić, Biblijski institut, Teologija u Rijeci, Rijeka- Zagreb, 2004., str. 127. - 128.

bili spremni poduzeti sve radi svoje vjere, a istovremeno smo, predavajući se grijehu, tako lako padali u sve dublji ponor ljudske pakosti! Bivalo je to više nego jednom u našem životu. No, skupivši hrabrosti, priznali smo svoj grijeh Bogu i opet pošli dalje. Tako i Petar veli: *Neću te zatajiti!* (usp. Mt 26, 35). Nije prošlo dugo i Petar prvom prilikom pada te opovrgava svoje riječi upućene Kristu. Na koji način onda upravo Petar postaje stijenom Crkve o kojoj Krist govori? Pitanje je više nego na mjestu i vjerujem kako ga postavlja svaki dobronamjerni čitatelj svetoga biblijskoga teksta. Pokušajmo dati odgovor. Petar postaje stijena, a samim time i uzor vjere, tek onda kada prestane stvarati vlastite slike Mesije. On neprestano želi nametnuti svoju sliku Mesije. U istome 16. poglavlju Matejeva evanđelja čitamo Prvi Kristov navještaj muke, gdje sam Krist govori kako Mesija treba da mnogo pretrpi i tek tada uđe u slavu. Nakon Kristovih riječi čitamo kako Petar odgovara Isusa i veli: *Bože sačuvaj, Gospodine! Ne, to se tebi ne smije dogoditi!* (usp. Mt 16, 22). Na ove Petrove riječi odmah se nadovezuje Kristov odgovor Petru: *Nosi se od mene, soton! Sablazan si mi jer ti nije na pameći što je Božje, nego što je ljudsko!* (usp. Mt 16, 22). Što zaključujemo iz svega ovoga? Upravo to da biti Kristov učenik, a time i onaj koji će biti uzor prave vjere, jest moguće jedino nakon što se oslobodimo vlastitih vizija Boga. Tek kada postanemo zaista slobodni od vlastitih projekcija i prihvatimo vjerodostojan Kristov navještaj koji nužno uključuje i patnju, tj. križ, moći ćemo biti pravi vjernici. Petar će tijekom svoga života mijenjati svoje vjerske poglede. Upravo će ta promjena biti zalog njegova etabliranja kao onoga koji je temelj Crkve. Petrova se veličina ogleda u tome što je svjestan vlastite grešnosti, ali istovremeno i otvoren za Boga. To je i nevjerojatna poruka nama na našem vjerničkome putu. Svatko je grešan, ali svatko posjeduje mogućnost otvoriti se Bogu

da on počne djelovati u našem životu.²⁵ To otvaranje Bogu, to pražnjenje vlastitoga lika od silnih ljudskih »mudrovanja«, učinit će i nas vjerodostojnim svjedocima Isusa Krista te uzorima onima koji još nisu krenuli za Kristom. Svojih se grijeha ne treba bojati, ali ih, naravno, ne treba ni negirati. Jer Pavao glasno i jasno veli: *Za slobodu nas Krist oslobodi!* (usp. Gal 5, 1) Slobodu koja se može temeljiti jedino na Bogu. On je jamstvo naše slobode, ali isto tako i njezin cilj. No, tek oslobođeni od sebe i svojih predodžbi možemo biti slobodni za Krista. Tek tada ćemo moći zajedno s Petrom reći: *Gospodine, kome da idemo? Ti imaš riječi života vječnoga! I mi vjerujemo i znamo: ti si Svetac Božji* (usp. Iv 6, 68). Neka nam ovaj doista kratki prikaz Petrova lika posluži za preispitivanje vlastite slike Mesije koju negdje duboko u sebi nosimo.

2.2. Pavao

Savao, čovjek odrastao poučavan od velikoga rabina Gamaliela. Cijeloga života smatra da je skupina ljudi koja se okupila da nasljeduje život i djelo Isusa Krista iz Nazareta u potpunosti krivovjerna, te da je on, kao revnitelj židovskoga zakona, postavljen za onog koji će ih privoditi pravoj vjeri, ne znajući da tako progoni samoga Gospodina Isusa Krista. Radikalni zaokret u njegovu životu dogodit će se nedaleko grada Damaska kamo je Pavao, imajući vlast da nadgleda sve židovske zajednice u Rimskom Carstvu, bio poslan od velikoga svećenika da istraži provodi li se tamo život u duhu židovstva. Djela apostolska svjedoče nam kako je on zaiskao od velikoga svećenika pisma za sinagoge u Damasku, ne bi li sve koji su »zastranili« priveo onom najizvršnijem, pravom putu. Djela nam tako postaju temelj za govor o sv. Pavlu, jer nam donose prikaz Pavlova poziva. Promjena do koje je došlo u

²⁵ Usp. A. GRUN, *Boriti se i ljubiti*, KS, Zagreb, 2006., str. 111. – 119.

njegovu životu nije plod psihološkog procesa sazrijevanja, intelektualnog i moralnog razvoja, već je došla izvana; nije plod njegove misli, nego susreta s Isusom Kristom. Nikakve psihološke analize to ne mogu razjasniti, samo događaj susreta s Kristom. Taj će susret biti obnova koja će izmijeniti njegove parametre. Ono što je do tada bilo važno, sada postaje nevažnim. Od toga trenutka, za njega postaje važan samo život u Kristu. Njegovo dosadašnje shvaćanje mudrosti, zakona i proroka sada će biti usvojeno na jedan novi način. Razum će mu se otvoriti novim horizontima. Otvorit će se Kristu cijelim srcem, te tako postati sposoban za dijalog sa svima. Tako će moći postati apostol pogana.²⁶

Ključni događaj, onaj koji mijenja cjelokupnu situaciju, jest viđenje Uskrslog, koje je Pavla uvjerilo kako je Isus pravi Bog. Isus je zaista Božji Sin, nestaju sablazni, ludost križa. Isus je zaista Gospodin slave. Nenadani i neočekivani preobražaj u Pavlu otkriva mu prvenstvo milosti i vjere. Shvaća da se čovjek ne može spasiti svojim djelima, već samo milošću Kristovom. U ovoj objavi Pavao je shvatio istobitnost Oca i Sina, ali i jedinstvo Isusa i njegovih vjernika. On otkriva dubinu Otajstva Crkve, o čemu će potom i pisati. U Kristovu svjetlu rješavat će sve probleme. Za njega, Krist postaje središte života i ćudoređa. Ova je objava obogaćenje, dovršenje njegova židovskog vjerovanja. Moderni bi čitatelj mogao sumnjivo gledati na ovo iskustvo. Neki su ovaj događaj tumačili kao neku prirodnu pojavu, poput snažnog uragana ili nekog sunčanog udara. Drugi su htjeli reći kako je ovo bio plod njegove unutarnje krize koja ga je dovela do iscrpljenosti i klonulosti. Svi ovi pokušaji protiv se njegovoj korjenitoj promjeni. No teško je opisati religiozni doživljaj.

Možemo ga usporediti sa slikom. Moramo je gledati u cjelini pa gubimo pojedinosti. Taj religiozni doživljaj nije moguće nikako izreći na ljudski način osim simboličnim govorom. Ako se zaniječe povijesnost ovog događaja, u konačnici smo onda zanijekali i samog Pavla.²⁷ On doživljava iskustvo susreta s Uskrsim Kristom koji će ga, kako će to sam zorno posvjedočiti, zarobiti u potpunosti. Pavao će od ratnika postati zarobljenik. Sve što je do tada činio napustiti će ne bi li pogane privodio Uskrsleme. Za Pavla je događaj Damaska početak nove egzistencije. Egzistencije koja će osnovu imati u Kristu. Od Kristova progonitelja, Pavao će se prometnuti u njegova svjedoka. I svjedočit će za njega i u zgodno i u nezgodno vrijeme, bez obzira na okolnosti.

Materijal iz kojega možemo iščitavati Pavlov lik jesu dakako i poslanice. Pavao u njima donosi vlastita svjedočanstva, govori o osobnim susretima s Bogom. Pred Damaskom mu se On objavljuje, objavljuje mu svoga Sina da ga propovijeda poganima (usp. Gal 1, 13-15). Ma koliko bila velika Pavlova uloga oko nastanka novih kršćanskih zajednica, ipak dobivamo dojam kako je najvažniji njegov osobni odnos prema Isusu Kristu. Zbog Krista će Pavao biti spreman uništiti svoj ego, da bi omogućio Kristu da u njemu vlada i po njemu djeluje. Pavao će i reći: Živim – ali ne više ja, nego Krist živi u meni (usp. Gal 2,20).²⁸ No možda najbitnija rečenica iz njegovih poslanica jest: *Milošću sam Božjom ono što jesam* (usp. 1 Kor 15,10). Tu Pavao najsnažnije izriče ono što misli o sebi – da je dijete milosti Božje koja je u potpunosti prebrisala njegov prošli život te ga učinila apostolom Krista. Pavao je duboko

²⁷ Usp. C. TOMIĆ, *Počeci Crkve – Pavao*, Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, Zagreb, 1995., str. 34 - 35

²⁸ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Pavao. Svjedok i apostol Isusa Krista*, KS, Zagreb, 2002., str. 9 - 10

²⁶ BENEDIKT XVI., *Sveti Pavao*, Verbum, Split, 2009., str. 24. – 25.

i snažno doživio tu milost koju mu je iskazao Bog kada ga je pozvao za apostola. Govoreći o svom apostolskom poslanju, on koristi izraz *sluga*. No kada govori zasebno o svom odnosu prema Isusu Kristu, kojeg je susreo pred Damaskom, onda koristi grč. termin *doulos*, što doslovno znači *rob*. To služenje proizlazi iz osjećaja potpune pripadnosti nekome, kao što rob pripada gospodaru. U Kristu Pavao gleda svoga gospodara koji ga nije samo izabrao za neko određeno djelo, nego ga je u ljubavi učinio svojim vlasništvom, plativši za nj visoku cijenu svog života. Pavao će za život koji sada provodi u tijelu, reći da ga provodi u vjeri u Sina Božjega, koji mu iskaza ljubav, predavši samoga sebe čak i za njega (usp. Gal 2,20). Stoga svi kršćani, bez obzira na svoj stalež, posvema pripadaju Kristu te to moraju pokazivati svojim životom.²⁹

Kako smo već naveli, Djela apostolska daju nam bitne podatke o Pavlovu životu. U devetom poglavlju autor nam progovara što se dogodilo s Pavlom, a zatim u 22. i 26. poglavlju sam Pavao, u upravnom govoru, govori o događaju svoga poziva za apostola. U devetom poglavlju autor nam spominje kako je Savla obasula svjetlost s neba te je obnevidio. Bog i svjetlost u Bibliji uvijek idu zajedno. Kada se Bog hoće objaviti, svjetlost ide pred njim i osvjetljuje čovjeka. U svjetlosti koja mu je zasjala Pavao vidi jedan novi početak, jednu novu stvarnost u koju je on sudbonosno uključen (usp. 2 Kor 4,6). Motiv svjetla karakterističan je za ivanovsku teologiju. U Kristu je došlo novo svjetlo na ovaj svijet, da svi po njemu dođu k svjetlu (usp. Iv 1,4s). To svjetlo Pavlu je zasjalo pred Damaskom. Stoga on može govoriti o *novom stvorenju u Kristu* (usp. 2 Kor 5,17), kao i o *baštini svetih u svjetlu* (usp. Kol 1,12). Također će podsjećati vjernike da su sinovi svjetla i sinovi dana

(1 Sol 5,5).³⁰ Zanimljivo da on, koji je bio toliko uvjeren u sebe, sada pada, ne vidi i ima potrebu da ga netko povede. Postaje poput djeteta koje netko iznova mora poučavati. Ta svjetlost može se usporediti s onim mladim suncem s visine o kojemu govori hvalospjev starca Šimuna u Lukinu evanđelju (usp. Lk 1, 68ss). Svjetlo koje je na djelu, toliko je jako te Pavao više ne može gledati. Sličan opis nalazimo i u Knjizi Izlaska gdje Mojsije pred Bogom ne može jasno gledati.

Pavao sada postaje oruđe izabrano, koje će ljudima, ponajviše poganima - a Pavao za sebe voli tvrditi da je apostol pogana - dovesti Krista. Kakva li paradoksa! Donedavno je baš on bio onaj koji je progonio sve one koji su nasljeđovali Krista. Treba naglasiti kako je Kristov poziv bio prvi čimbenik, a drugi će biti povlačenje u samoću. Pavao se povlači ne bi li ponovno proživio trenutke koji su iz temelja promijenili njegov život. On je od Krista pozvan, pozvan da bude čovjek na putu. Onaj koga Krist privuče postaje putnik koji će pronositi Krista, ili biti, kako to Ignacije Antiohijski voli reći - *Kristonosac*. Ovaj susret koji je neizmjereno bitan za kršćansku zajednicu jest plod neopisive Božje ljubavi. On svoj izvor, a tako i izraz ima u božanskoj ljubavi koju mi ljudi nikako ne možemo u potpunosti dokučiti. Samu logiku poziva, tj. milost poziva, mi nikada nećemo u potpunosti moći promisliti, ona je nešto što je znano samo Bogu. Ljubav je prožimala i cijeli njegov apostolski život nakon poziva. Ona je na svojevrsan način tajna njegova uspjeha u širenju evanđelja. Pavao će se na određen način neprestano na indirektan način i čuditi. Neprestano će isticati ulogu Božje milosti u njegovu pozivu. Govorit će kako je on vječiti dužnik Kristove ljubavi prema njemu. Zato je Pavao nakon Damaska sve gradio na ljubavi.

²⁹ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Isto*, str. 30.

³⁰ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Isto*, str. 28.

Njegova ljubav nije samo plod nekog zdravog ljudskog osjećaja za drugog čovjeka, već daleko više. Ona je izrasla iz Kristove ljubavi koja nama u potpunosti ovladava. Za Pavla je otkriće te ljubavi Kristova smrt za nas.³¹

I mi kršćani postajemo takvima samo ako susretnemo Krista. Dakako, on nam se ne pokazuje onako kako se pokazao Pavlu, u svjetlu. Mi Krista možemo susresti na nama pristupačan način: čitanjem Svetoga pisma, putem molitve te liturgijskog života Crkve.

Krista tako možemo dotaknuti te osjetiti kako on i nama progovara. Tim činima postajemo doista kršćanima. Kako nam se otvara razum, tako nam se otvara sva mudrost Kristova i sve bogatstvo istine. Zato nam je neprestano bitno da imamo duha molitve i veliku ljubav kako bismo spoznali i ljubili Krista.³² Trebamo zastati na trenutak u vlastitome životu i preispitati se na koji smo mi način dotaknuti od Krista, kada se to u našem životu dogodilo? Nadalje, ako smo dotaknuli Krista, kakve smo to plodove ponijeli iz toga susreta. Vidjeli smo nevjerovatan učinak Pavlova susreta s Uskrslim, a kakav je kod nas odjek Uskrslog? Često se, zaglušeni bukom svijeta, to i ne zapitamo, a to je izuzetno bitno za našu egzistenciju. Ako nas je dotaknuo Krist, dužni smo pokazati plodove tog susreta. Naravno, svatko na svoj način, u skladu s vlastitim mogućnostima. Također si možemo postaviti pitanje, je li odjek tog našeg susreta s Kristom još uvijek tako jak, ili je sputan nekim drugim stvarima iz našega života koje taj susret sve više izbljeđuju? Ako je počeo slabiti, moramo biti još ustrajni u molitvi, razgovarati s Bogom da nam ponovno vrati isti sjaj vjere, koja neprestano mora blistati u nama ne bi li i mi sami priveli druge ljude vjeri.

Umjesto zaključka

Da je Božja riječ uistinu živa i djelotvorna mogli smo se uvjeriti već ovim kratkim pregledom nekih biblijskih likova koje smo željeli promatrati kao modele vjernika u Svetome pismu. Služeći se Biblijom kao izvorom našega promišljanja, htjeli smo iznova potvrditi činjenicu kako bez biblijskoga teksta nije moguće govoriti o nekom utemeljenom prikazu vjere. Ona svoje polazište ima u Svetome pismu. Sav naš pastoralni i katehetski rad valjalo bi započinjati upravo iz jednoga prisnoga drugovanja s Pismom. Možemo se stoga složiti i sa sv. Jeronimom koji veli da onaj tko ne poznaje Pisma ne poznaje ni Krista. Odabrani biblijski likovi, ukoliko ćemo Sveto pismo promatrati kroz prizmu cjelovitosti, ukazuju upravo na Krista. Starozavjetni likovi cijelim nas svojim životom usmjeruju k tome neprikosnovenom događaju u povijesti. Novozavjetni, pak, sav svoj život temelje upravo na Kristu jer je on njihov početak, ali i svršetak. Na taj način namirjeli su i nama model, ali i cilj vjerničkoga života. Naime, vjernik svoju egzistenciju mora temeljiti na osobnome susretu s Isusom Kristom. Uranjajući u misterij Isusa Krista, svoje će životne stavove oblikovati prema modelu njegova života. Jer Krist je savršeni čovjek i, kao takav, model je svačijega vjerničkog hoda. Svoju egzistenciju nužno je upravo iz toga razloga usmjeravati do mjere uzrasta punine Kristove. Stoga je potrebno neprestano isticati činjenicu kako je kršćanski život odgovornost koja rađa obvezu da se u ljubavi donese plod za život ovoga svijeta (usp. OT, 16). Takvu ljubav i takvu vjeru pokazuju nam svi biblijski likovi koje smo pokušali ukratko prikazati u našem radu. Oni nam potvrđuju kako je vjera ponajprije stav. Stav koji nam omogućava da čvrsto stojimo uz istinu koja je sami Bog. Na taj način istina postaje čvrstim temeljem na kojemu gradimo sav kršćanski angažman. Dakako, istina može biti samo Krist Gospodin, od kojega je sve, a mi za njega!

³¹ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Isto*, str. 30. – 31.

³² Usp. BENEDIKT XVI., *Isto*, str. 25.

Piše: Željko Filajdić, II. godina

TRAJNI IZAZOV

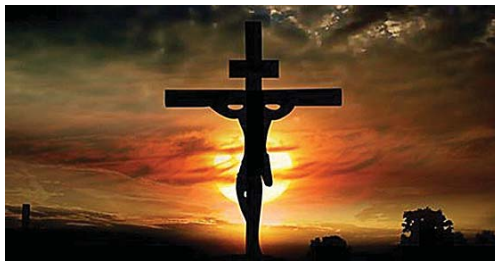
– *odnos vjere i kulture*

Uvod

Godina vjere razdoblje je u kojem smo pozvani s posebnom pažnjom zamisliti se nad pojmom vjere preko kojeg se u svakodnevici olako prelazi i koji je prečesto shvaćan zdravo za gotovo. Koliko god neki to smatrali nepotrebnim, zakašnjelim ili opterećujućim, izgleda da sada, kada se u puno većoj mjeri govori i/ili piše o vjeri, cjelokupna vjernička, ali i šira (zainteresirana) javnost, postaje svjesna dubine i složenosti diskursa o vjeri. Razrađuju se već postojeći odgovori na mnoga pitanja, prašina se otpuhuje sa zaboravljenih problema... Kako god bilo, »kamenčić je zakotrljan«!

Jedan od najzanimljivijih aspekata proučavanja vjere zasigurno je promišljanje iste kao onog

elementa koji bitno obilježava čovjeka. Vjera ima svoje posebno mjesto u najširem izričaju i obilježju čovjeka, a samim time i cjelokupnog društva – u kulturi. To obilježje (kultura) predstavlja sve ono što čovjek stvara, pa tako i odnose, stavove te način života. Nameće se pitanje u kojoj i kakvoj kulturi živimo, radimo i, na koncu, vjerujemo. Je li ta kultura po sebi loša i uništava li našu vjeru? Kako se postaviti prema njoj i kako živjeti u njoj, a da zadržimo našu vjeru i vjerodostojnost našeg kršćanskog života? A nameće se i pitanje primata vjere u odnosu na kulturu: je li vjera samo jedan element kulture pa je 'umjetno' stvorena od strane čovjeka ili je ipak nešto drukčije od obične ljudske tvorevine te kao takva tvori, obilježava i oblikuje samu tu kulturu? Naposljetku, ne

smijemo ignorirati ni stav Crkve kojoj je kultura postala važan predmet proučavanja. Iako je proces definiranja položaja i statusa vjere u odnosu na kulturu (i obratno!) još u tijeku, kao što su transformacije kulture u neprestanom pokretu i 'napretku', on je nužan i važan za cijelu Crkvu jer o tome ovisi i njezina (samo)percepcija današnjice (i u današnjici).

Kultura – pokušaj definicije

Ako se malo zamislimo nad pojmom »kultura«, postajemo svjesni širine toga pojma i da u njegov opseg sadržaja ne spadaju samo uobičajena značenja koja većemo uz kulturu (kultura kao skup djelovanja i postignuća umjetničke elite, dobar odgoj, ukratko, kultura u svim svojim užim smislovima), nego da je kultura jedna sveobuhvatna stvarnost koja obuhvaća djelatnost društva i čovječanstva u totalitetu.

Pojam *kultura* etimološki dolazi iz latinskog jezika, od glagola *colo* (colo, 3. colui, cultum) koji znači: 1) obrađivati zemlju, ali i 2) gojiti, njegovati; 3) stanovati; 4) brinuti se; 5) poštovati. Međutim, preko korijena *col* dolazimo do grčkog jezika i još starijeg podrijetla riječi *kultura*, točnije korijena *kol* koji nas pak dovodi do glagola *boukolew*, što znači pasti goveda, uopće pasti stoku (u slobodnijem prijevodu i uzgajati). U grčkom (a kasnije i rimskom) svijetu pojam kulture povezivan je s odgojem, kako fizičkim i disciplinskim, tako i intelektualnim. Pri tome se mislilo i na sam proces, tj. odgajanje, njegovanje, ali i na rezultat (a sva-

kako i cilj!) tog procesa.¹ I tu nam se ova mala etimološka analiza pokazala neobično važnom za pokušaj definiranja kulture: baš kao što je kultura u prošlosti imala (ili barem bila povezivana s njim) značenje odgajanja, njegovanja i onog što se tim procesom postiglo i steklo, vidjet ćemo da je i današnje značenje pojma kulture, a time i definicija, na tom tragu, iako je, dakako, puno šire. Tako danas kultura po jedinca, zajednice ili društva predstavlja sve rezultate »kultiviranja« (a i rezultate njegovanja/odgajanja/podizanja), kako ljudi (njihova načina ponašanja, stava prema svijetu, načina življenja itd.), tako i materijalne stvarnosti². Pojam kulture započeo je svoj »sadržajno-značenjski put« još u antičkoj grčkoj, od prvotnog značenja kultiviranja u poljodjelskom smislu preko analognog značenja odgoja mladeži, da bi, na koncu, došao do sve širine svog današnjeg značenja. To je teoretičarima danas uvelike otežalo definiranje kulture, tako da danas nema jednodušnog slaganja oko toga što je to kultura u svim znanstvenim disciplinama koje se dotiču tog pojma.

Riječ *kultura* često je u upotrebi u svakodnevnom govoru. Nekad njome označavamo uzvišena djela ljudskog duha (umjetnost), nekad formaciju i izgradnju čovjeka³, a nekad je koristimo u smislu civilizacije⁴. G. Gismondi de-

¹ Usp. T. MATULIĆ, *Metamorfoze kulture. Teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, GK, Zagreb, 2008., str. 126. – 132.

² S time da dostignuća i rezultati »kultiviranja« čovjeka kao takvog, rekli bismo, njegova duha, uvjetuju znakove te kulture u materijalnoj stvarnosti. Primjeri za to su svaka specifična umjetnost, način gradnje, stil života, razvojni stupanj znanosti... Svako umjetničko djelo, oblik građevina, *life-style*, znanstveni napredak bit će uvjetovani pojedinim društvom, tj. stavom ljudi, njihovim odnosom prema svijetu i životu, stupnju napretka, okolini u kojoj su odrasli, itd.

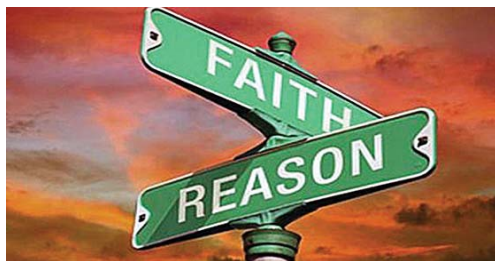
³ To klasično poimanje kulture danas se izražava pojmovima odgoja i obrazovanja.

⁴ Mi nećemo ulaziti u opsežnu raspravu o razlikovanju civilizacije i kulture.

finira kulturu kao »skup vitalnih manifestacija naroda i skupina«, a R. Niebuhr kao »ljudsko ostvarenje (*a human achievement*)«⁵. U ovim je definicijama eksplicitno izraženo ono što će se drugdje izražavati implicitno: kultura je suprotna prirodi, to je sve ono što je proizveo čovjek. Tako je, npr. trava priroda, a travnjak je, tvorevina kojoj je kreator čovjek, kultura. Iz velikog broja ostalih definicija, od kojih neke nisu deskriptivne (naglasak im je na nekim drugim aspektima kulture), izvući ćemo, možda banalnu, ali nama svakako prigodniju interpretaciju definicije kulture: Kultura je skup plodova (moral, običaji, umjetnost, ponašanje...) proizvedenih od strane čovjekovih duševnih i tjelesnih sposobnosti. Kultura se kao takva razlikuje od društva (ili društvene skupine) do društva, u pojedinim povijesnim razdobljima i na različitim prostorima.

Vjera i kultura

Vjera je nezaobilazni dio svake kulture, prema ranije rečenom osnovnom obilježju kulture, baš zato što je tipična za čovjeka. I ne samo to, ona zahvaća čovjeka na najdubljoj razini, kao nijedna druga stvarnost. Postoje autori koji čak vjeru stavljaju u sam temelj kulture i smatraju je njezinim glavnim izvorom i pokretačem⁶. Drugi autori, pak, skloni su suprotnom mišljenju i zastupaju stav da kultura nema veze s nadnaravnim. Možemo govoriti o različitim poimanjima kulture na tragu promišljanja o temeljnom oblikovnom elementu i pokretaču neke kulture pa se može reći da je kultura naturalistička ako joj je cilj ovladati prirodom (odnosno priroda je središte i glavna preokupacija čovjekovog djelovanja), humanistička ako je u središtu razvoj i boljitak čovjeka i, na

koncu, *religiozna* ako za krajnji cilj i svrhu ima Boga te u vezi s tim postizanje blaženstva i spasenja u Bogu⁷. Ipak, unatoč takvim mišljenjima, jasno nam je da vjera utječe i na vrlo važan i značajan način oblikuje pojedinu kulturu. To vidimo već po činjenici što ćemo druge kulture i civilizacije razlikovati međusobno, a i od naše kulture, baš po vjeri, odnosno po načinu poimanja transcendentnog i stava koji pripadnici tih kultura zauzimaju prema istom. Bivši predsjednik Papinskog vijeća za kulturu, Paul Poupard, u predgovoru i uvodu zbornika »Vjera i kultura«, govoreći o odnosu Ivana Pavla II. prema kulturi, ističe važnost vjere i njezinu duboku povezanost s kulturom te naglašava da vjera nije neprijateljica kulturi, da Crkva nije kočnica napretku civilizacije i da nije po svojoj naravi strano tijelo puno osude i predrasuda u današnjoj novoj kulturi i modernitetu⁸. Europa je iznjedrila pojam kulture i baš zahvaljujući tom činu razvija se predodžba o kulturi kao području koje je potpuno odvojeno i različito od vjere, štoviše, suprotstavljeno joj je. A vjera je samo središte kulture; religija je ta koja formira vrijednosti, a one čine kostur i organizacijski sustav kulture⁹. Definicija kulture Jo-

⁵ T. MATULIĆ, *Metamorfaze kulture. Teološko prepoznavanje znakova vremenâ u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, GK, Zagreb, 2008., str. 132. – 133.

⁶ Paul Tillich čak kaže da je »religija supstanca kulture, a kultura oblik religije«.

⁷ T. MATULIĆ, *Metamorfaze kulture. Teološko prepoznavanje znakova vremenâ u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, GK, Zagreb, 2008., str. 137.

⁸ PAPINSKO VIJEĆE ZA KULTURU, *Vjera i kultura. Antologija tekstova papinskog učiteljstva od Lava XIII. do Ivana Pavla II.*, str. 5.-21.

⁹ J. RATZINGER, *Vjera-istina-tolerancija*, KS, Zagreb, 2004., str.52.-53.

sepha Ratzingera pokazuje nam kako je vjera usko vezana za kulturu: »Kultura je povijesno izraslo obličje neke zajednice koje izražava spoznaje i vrednovanja što uobličuju život dotične zajednice.«¹⁰ Ratzinger dalje razlaže definiciju po elementima i pokazuje koje su to glavne kategorije, odnosno »s čime sve kultura ima posla«. Kao prvo, kultura je povezana sa spoznajom i vrijednostima, a to je (osobito vrijednosti) u uskoj vezi s religijom, u kojoj čovjek svijet dovodi u red i vrednuje ga u odnosu na ono božansko. Kultura uključuje i ono što nadilazi, prekoračuje vidljivo i pojavno, pa je već iz te činjenice jasno da je kultura *per se* otvorena za kontakt s božanskim. I, kao posljednje, kultura je povezana s poviješću. Zajednica koja stvara kulturu u hodu je prema budućnosti. Iako osim povijesnih postoje i kulture koje su kozmičko-statičke, ipak je i u njima prisutna određena »dinamika došašća«. Stoga, utvrdivši povijesnost kultura koju karakterizira sjedinjavanje strujâ i proces ujedinjavanja¹¹, a pogotovo »dinamika došašća«, ne možemo i u ovoj kategoriji kulture ne zamijetiti trag prožetosti s religijom.

Izazov - vjera u tehniciziranom svijetu moderne kulture

Čovjek je razvijeniji i usavršeniji puno više nego što je to bio do prije samo 100 godina. Samim time su svijet, a i kultura, razvijeniji i napredniji. Tako je naizgled stanje, no je li doista tako? Jer pogrešno razumijevanje i korištenje baš te razvijenosti razlog je svih već otrcanih prigovora stvarnosti u kojoj živimo: relativizam, pluralizam, strah, izgubljenost, nesigurnost... Moderna kultura, koliko god nam se to činilo kao izgledno, nikada neće uspjeti progutati pojedinačne kulture i obrisati granice kako bi mnoštvo kultura postalo jedna

univerzalna kultura. Ipak, kulturalno zajedništvo koje je tehnički napredak donio, na jednoj će razini uvijek postojati i razvijati se kako vrijeme odmiče. Paradoksalno je da mentalitet i kultura kojima su idejne krilatice relativističke i usmjerene na jednako vrednovanje svake pojedine iz mnoštva kultura ujedno protežira unifikaciju, a u skupu tih jednakih postoje oni *više jednaki* čiji se sadržaj nameće kao jedini ispravan. I premda nametanje takve jedne »univerzalne« i sinkretistički sastavljene kulture neće nikada, kako smo rekli, do kraja izbrišati pojedinačnu kulturu, uspjeh će u tome do te mjere da se razlika neće ni primijetiti. Sve će češće biti situacije, poput one na Zapadu, gdje trend *proistočnjačkog* mentaliteta i kulture (koja, važno je napomenuti, u zapadnjačkom okružju biva znatno iskrivljena i naružena) uzima sve više maha. Takvo stanje nije prirodno, a vodi gubitku stožera i svjetionika koji se svakom čovjeku nalaze u osjećaju pripadnosti jednoj točno određenoj kulturi, jednom točno određenom mentalitetu, jednom točno određenom svijetu.

Budući da je vjera neodvojiva od kulture, u takvu okružju i ona prolazi svoju borbu s modernim svijetom. Vjera na dublji i supstancijalniji način zahvaća čovjeka pa je opasnost nestanka stožera i svjetionika još veća. Asimilacijom u loše tekovine modernog svijeta, te gubitkom tog stožera, izgubljeni i uplašeni ljudi oko nas

¹⁰ *Ibid*, str. 53.

¹¹ *Ibid*, str. 54.-57.

bit će sve više naša svakodnevica. Rast će broj ljudi kojima je otrgnut korijen.

Kao vjernici, međutim, moramo biti svjesni da moderna kultura u kojoj živimo nije po sebi loša, ona je samo loše protumačena i iskorištena. Ali nas, zbog predrasuda, ne smije zaokupiti strah od svega novog i odbijanje svega što ima veze s današnjim svijetom. S kršćanske strane napravljeni su brojni propusti baš zbog tog krivog shvaćanja, koje, doduše, jest suprotno krivom shvaćanju druge vrste zbog kojeg se zalazi u relativizam i gubi kurs, ali je i dalje jednako krivo¹². Traženje i uporno ponavljanje kršćanskih korijena moderne kulture, što je činjenica, neće biti od velike pomoći ako se dovoljno ne posvijesti da je prijeko potrebna inkulturacija prave i jedine istine kršćanstva u konkretnu stvarnost ove kulture u kojoj jesmo¹³.

Preispitati vrijednost »dogme relativizma« legitiman je zahtjev, ali također moramo biti oprezni s preranom osudom i odbacivanjem. Pustiti tehnicizirani svijet da se razvija, a vjeru jednostavno ostaviti na miru, bila bi kobna pogreška¹⁴. Nije moguće konzerviranje religije u zaštićeni rezervat i kalemljenje tehnicizirane slike svijeta na takvu stvarnost, jer modernistička kultura nije religijski neutralna. U njoj ljudi traže odgovore, trebaju vjeru, a takav bi postupak bio groteskan pokušaj provedbe loše napravljenog nacrtaj zajedničkog života.

Izraz *kultura*, njegova upotreba i bavljenje kulturom u Crkvi postaju sve rašireniji i dobivaju na većoj važnosti¹⁵. Od Lava XIII. sve se bolje vidi kako je papinsko učiteljstvo postalo sve-

sno neodgodivosti promatranja našeg doba u svjetlu kulture¹⁶. Sveti Pio X. još je početkom 20. stoljeća naslutio ono što je danas poznato pod nazivom *New Age*. Papa Benedikt XV. zauzeo je jasan i ispravan stav prema 1. svjetskom ratu kao gnjusnom i izrazito barbarskom činu¹⁷. Tijekom 113 godina Učiteljstva vidi se izrazit dijalog Crkve i kulture, od Lava XIII. preko Pavla VI. i koncilskih teškoća i nadanja sve do Ivana Pavla II. i njegovih monumentalnih 25 dijaloga komunikacije s kulturom¹⁸. Djelovanje Ivana Pavla II. predstavlja krunu evolucije i sazrijevanja Crkve, a ozbiljnost stava koji je Crkva zauzela prema kulturama (a i prema kulturi kao pojmu i problemu) vidi se u osnivanju i poslanju samog Papinskog vijeća za kulturu¹⁹.

Crkva se, dakle, okrenula modernitetu i započela *ples s kulturom*, a njezin rad na tom polju postaje sve požrtvovniji. Uz brojne probleme i poteškoće na tom putu ona neumorno nosi svjedočanstvo bezuvjetne ljubavi i brige za čovjeka. Na pameti bi nam samo trebalo biti ono što je papa Ivan Pavao II. rekao povodom XIII. dana mladih: »Duh je taj koji daje ljudima da se uzajamno razumiju i prihvaćaju, da se prepoznaju kao djeca Božja i braća na putu prema istome cilju, životu vječnom, da govore istim jezikom iznad kulturalnih i rasnih podjela.«²⁰

¹⁶ PAPINSKO VIJEĆE ZA KULTURU, *Vjera i kultura. Antologija tekstova papinskog učiteljstva od Lava XIII. do Ivana Pavla II.*, str. 12.

¹⁷ BENEDIKT XV., *Ad beatissimi Apostolorum Principis*, enciklika, u: *Vjera i kultura. Antologija tekstova papinskog učiteljstva od Lava XIII. do Ivana Pavla II.*, str. 113.

¹⁸ Ovo naravno ne znači da danas tog dijaloga nema, niti da ga prije nije bilo, nego je ovaj vremenski period zbog prezentnosti i obilježenosti odnosom s kulturom uzet kao uzorak.

¹⁹ PAPINSKO VIJEĆE ZA KULTURU *Vjera i kultura. Antologija tekstova papinskog učiteljstva od Lava XIII. do Ivana Pavla II.*, str. 12.

²⁰ IVAN PAVAO II., *Za XIII. dan mladih*, 30. studenoga 1997., u: *Vjera i kultura. Antologija tekstova papinskog učiteljstva od Lava XIII. do Ivana Pavla II.*, str. 906.

¹² T. MATULIĆ, *Metamorfoze kulture. Teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, GK, Zagreb, 2008., str. 126.-129.

¹³ *Ibid*

¹⁴ J. RATZINGER, *Vjera-istina-tolerancija*, KS, Zagreb, 2004., str. 68.

¹⁵ Riječ 'kultura' javlja se čak 91 put u koncilskim dokumentima.

Piše: VALENTINA KADIĆ, IV. godina

VJERA

u susretu sa psihologijom

Tijekom ljudske prošlosti gotovo nigdje ne nalazimo toliko opisa čovjekove psihičke stvarnosti kao u svetim knjigama svih religija, a otkad se psihologija u novije vrijeme oblikovala kao sustavna znanstvena disciplina, proučavanje religioznosti sa psihološkog stajališta stalno je u porastu. Namjera je ovog članka pokušati ukratko ukazati na to kako psihologija sa svog znanstvenog stajališta promatra fenomen religioznosti.

Psihologija i religija vjere

Religioznost je ljudski fenomen, svojstvo čovjeka kao osobe, unutarnji odnos pojedinca prema sebi i drugima oko sebe. Budući da psihologija proučava čovjeka, onda je religioznost čovjekov unutarnji fenomen koji se proučava. Psihologija i religija dotiču se u znanstvenoj

disciplini psihologije religije, koja nastoji na empirijski način proučavati psihički doživljaj religioznosti.¹ Psihologija religije pokušaj je razumijevanja religioznog čovjeka. To je proučavanje onoga što je psihološko u fenomenu religije koju shvaćamo u njezinu očitovanju u životnom iskustvu pojedinca i grupe.

Religija, religioznost

Prema psihologijsko – leksikonskoj tvrdnji, religija je sustav shvaćanja, vjerovanja, ponašanja, obreda i ceremonija pomoću kojih pojedinci ili zajednica stavljaju sebe u odnos s Bogom ili s nadnaravnim svijetom, i često u odnos jednih s drugima, te od kojeg religi-

¹ S. DUŠANIĆ, *Psihološka istraživanja religioznosti*, Filozofski fakultet Banja Luka, Banja Luka, 2007.

ozna osoba dobiva niz vrednota prema kojima se ravna i prosuđuje naravni svijet.² Paul Tillich zato govori kako je vjera »obuzetost onim što nam nezaobilazno pripada«, »strast za beskonačnim«, da se odnosi na cijelog čovjeka, pa prema tome uključuje participaciju i nesvjesnih elemenata strukture ličnosti. Vjera nije kreacija ni razuma, ni volje ni osjećaja. Međutim, ona ima kognitivni, voljni i osjećajni sadržaj, ali ti se elementi ne stvaraju u čovjeku, već je ona posebno »jedinstvo svih tih elemenata u centriranom Sebi«.³ Nadalje, kada govori o izvorima religioznosti, onda Tillich dodaje da su subjektivna i objektivna strana u aktu vjerovanja ujedinjene: tu je *fides qua creditur*, vjera po kojoj se vjeruje i *fides quae creditur*, vjera kojoj se vjeruje. Oni koji stupe u sferu religioznosti susreću se sa Svetim koje čovjeka snažno privlači i u isto vrijeme drži na distanci. To je zapravo, »Mysterium«, ono tajnovito, »Fascinans«, »Tremendum«. Iz osobne vjere u opstojnost božanskog bića, te svijesti o ovisnosti o Bogu, proizlazi čovjekovo predanje Njemu i povjerenje u Njega. Religija spada u sferu čovjekova doživljavanja i ljudskih vrednota. Tako je, s jedne strane, praktična strana religije u kultu i čašćenju Boga usko povezana s teoretskom, a s druge strane, socijalna funkcija religije nerazdvojno pripada punini religioznog života. Nema dvojbe da intimni, tajanstveni odnos čovjeka s Bogom i svagdašnji čovjeka s čovjekom, idu zajedno, čine jednu cjelinu. Isus nije propustio podcrtati tu religijsku i religioznu vertikalno – horizontalnu dimenziju, o čemu nalazimo potvrdu u Svetom pismu (usp. Mt 22,37, usp. 1 Iv 4,20 – 21).

Psihologija i religioznost

Zadaća je psihologije forme religioznog sustava precizno promatrati i opisivati - da ono

što je psihološko u religiji proučava, da razvije prikladne instrumente za tu svrhu, da oblikuje teorijske koncepte koji će onda omogućiti istoj skupljanje i interpretiranje učenih sadržaja, te da formuliра zakone na tom području.⁴ Ona može »ograničeno« istraživati subjektivne i objektivne datosti značenja religije za pojedinčev duhovno/duševni život. Subjektivno značenje religije odnosi se na unutarnji psihološki subjektivni vid religije, tj. mentalitet čovjeka po kojem je ljudsko biće uvjerenom i svjesno da je ovisno o nekom božanstvu s kojim želi biti u vezi i odnosu. Tu su, dakle, dva momenta: svijest ovisnosti i želja da se bude u duhovnom kontaktu s dotičnim božanstvom. Objektivno, pak, religija je skup pogleda, odredaba i pravila kojima se izražava i očituje ovaj unutrašnji religiozni mentalitet. Sustav proučavanja religioznosti nastoji obuhvatiti pet glavnih dimenzija religije: ideološka dimenzija (religiozna vjerovanja), ritualna praksa (ritualni čini), religiozna iskustva (religiozna osjećanja), intelektualna dimenzija (religiozno znanje), značenje vjere za život (religiozna prožetost).⁵

Religioznost zahvaća nutarnja raspoloženja koja se tiču čovjekovih stajališta prema posljednjim pitanjima života. Ali ta duševna sta-

² Š. Š. ĆORIĆ, *Psihologija religioznosti*, NAKLADA SLAP, Zagreb, 2013., str. 20.

³ Usp. Š. Š. ĆORIĆ, *Psihologija religioznosti*, NAKLADA SLAP, Zagreb, 2013., str. 21

⁴ Usp. Š. Š. ĆORIĆ, *Isto*, str. 21

⁵ S. VULETIĆ, »Psihopatološki« tipovi nezrele i moralno skrupulozne religioznosti« (scripta ad usum privatum)

nja nikada ne ostaju sama u sebi: ona teže za vidljivim očitovanjem u raznim smjerovima i obredima.⁶ Suvremena je psihologija dobro uočila da jedan od uvjeta za zdrav društveni i psihološki razvitak jest postojanje stanovite perspektive, pogleda u budućnost koji omogućuje smisljeno i svrsishodno organiziranje. Istinski življena religioznost, autentični duhovni život, može osobu očuvati od suvremene bolesti izgubljenosti, otuđenosti, depresije. Tako čovjekova psihička struktura bitno utječe i na njegovu duhovnost. Po duhovnom životu postajemo sve više za što smo stvoreni i sve se više razvijaju naše najplemenitije sposobnosti i osobine. Psihologija se zanima za konkretne religiozne fenomene. Zato ona ispituje stvari fenomenološki: zanima se za religiozno ponašanje ukoliko se to može vidjeti, izmjeriti i utvrditi. A polazište je sam čin religioznosti ukoliko je »stvar osobne proživljenosti«.

Interes za duhovne aspekte ljudske prirode i razvoja ima dugu i časnju povijest u psihologiji i psihijatriji. Sadržaj pojma duhovno, religiozno, uključuje priznanje transcendentalnog bića, snage ili realnosti veće od ljudske. To uključuje također pokušaj oblikovanja života (unutarnjeg i vanjskog) prema toj većoj sili. Samoiskazi brojnih ljudi tijekom zadnjeg stoljeća

svjedoče da duhovni čimbenici utječu na emocije i ponašanje, društvenu prilagodbu, psihičko i fizičko zdravlje. Načelno, psihološko (kao prvenstveni predmet psihologije) i duhovno (kao prvenstveni predmet religije), upozoravaju psiholozi, mogu se korisno upotrijebiti i integrirati, i to posebice kad pokušavaju razumjeti čovjeka u tjeskobi i bolesti, suočavanju s teškim životnim prilikama, nesrećama, ali i pri uspješnom suočavanju s takvim prilikama te u pomoći pri otkrivanju smisla čovjekova življenja i djelovanja. Danas se u psihologiji općenito drži da u cjelovitom pristupu čovjeku, posebice čovjeku s problemima, nije moguće, ili gotovo nije moguće, izostaviti duhovni aspekt ličnosti. Psihologija ima što dati religiji, a i religija psihologiji. Psihologija danas može rezultatima svojih istraživanja u procesu odgoja za vrednote značajno pridonijeti pravilnom i učinkovitom odnosu prema dimenzijama vjerskog razvoja. Primjerice, tko želi uspješno poučavati djecu u vjeri, morao bi poznavati i psihologiju djeteta. Za ublažavanje psihičkih opterećenja i bolesti psihologija i psihijatrija imaju svoje metode i svoje lijekove. I kad se od toga izliječe ili ublaže tegobe klijenta, u njemu i nakon toga može ostati bolestan duh, to jest nezdravo i zlo, grješno, ponašanje.⁷

Cilj je psihologije religioznosti razumjeti kako čovjek jedan religiozni stav i odnos, koji daje smisao njegovu životu, razvija ili ne razvija, a ne kako je čovjek »stvorio« religiju. Nema dvojbe da je tijekom cijele povijesti religija, kao sustav pun simbola, posjedovala i trajno posjeduje moć inspiracije, ali čovjek osobno tek onda postaje religioznim kad sadržaj religije prihvati kao vlastitu inicijativu, kao osobno opredjeljenje. Upravo ta osobna ljudska inicijativa prihvaćanja religioznosti niti je slučajno niti samo logikom razuma određena, već ta-

⁶ Ž. PULJIĆ, *Psihologija religioznosti* (scripta ad usum privatum), str. 4.

⁷ Š. Š. ĆORIĆ, *Psihologija religioznosti*, NAKLADA SLAP, Zagreb, 2013., str. 127

kođer zavisi od psihičkih snaga i procesa koji posjeduju svoju vlastitu logiku. I baš to je ono što psihologija religioznosti proučava.

Polazne osnove psihologije naviještanja vjere

Pod pojmom naviještanja obično se podrazumijevaju one djelatnosti koje u vjersko-crkvenoj praksi potiču ljude da u svom životu počnu ili dublje nastave s Bogom računati, jer to je u njihovu nenadoknadivu interesu. Pojam naviještaja nipošto se ne svodi samo na riječi. U crkvenom dokumentu *Evangelii nuntiandi* govori se da je zadaća Crkve naviještanje koje se događa u riječima i djelima. Crkva ispunjava tu zadaću »kad se trudi, kroz Božju snagu poruke koje naviješta, u isto vrijeme nabolje mijenjati osobnu i kolektivnu svijest ljudi, djelatnosti u kojima se oni angažiraju, te njihov konkretni život i sredinu u kojoj žive«.⁸ S druge strane, psihologija dušobrižništva upozorava nas da ima puno psihološki relevantnih fenomena na području pastora i podučava da postoji upravo dušobrižničkim aspektima djelovanja primjenjiva psihologija, pa bi onaj tko je djelatnik u naviještanju, trebao steći određeno znanje da bi mogao kompetentno primjenjivati psihologijske znanstvene koncepte. Pastoralna psihologija nudi se manje kao primijenjena znanost dušobrižniku, a puno više kao kritički korektiv koji omogućava onima koji naviještaju Riječ Božju provjeravanje svojih namisli, riječi i čina. Dakle, tu se ne radi o prodajnoj strategiji vjere, već o kritičkoj refleksiji i preispitivanju prakse samoga naviještanja, da bi tako obrada religioznih fenomena i sadržaja bila ispravnija. Psihološke teorije i njihove praktične primjene pomažu Crkvi i njezinim službenicima pri čisto teološkoj zadaći: one pridonose njezinoj evangelizaciji, na način da pojašnjavaju gdje je Crkva upletena u unutarnje konflikte, gdje

se konflikti kriju ili bivaju potisnuti, te gdje postoje osobni i drugi promašaji i manjkavosti. (Crkva je institucija koja je sastavljena od ljudi, a oni su ti koji su upleteni u konflikte) Na taj način psihologija dobiva teološko-kritičku funkciju. Ona pomaže Crkvi, njezinim predvoditeljima i teologiji da se, rješavajući se začahurenih, bolesnih, nezdravih sluganskih životnih svjetova i prilika, posveti evangelizaciji s većom senzibilnošću i iskrenošću prema sebi i ljudima kojima se obraća.⁹

Svaka djelotvorna psihoterapija treba pomoći čovjeku koji je u nevolji da živi u istini, odnosno da se što prije izvuče iz tvrđave laži koja mu daje lažno utočište i privremenu sigurnost. Ta tvrđava lažne sigurnosti može biti: droga, alkohol, kocka, internet, neka psihosomatska bolest, neodgovoran ovisnički i grešan život... Neurotičar bježi u bolest da izbjegne vlastitu odgovornost za osobne probleme i neuspjehe u životu. Da je život u istini najbolja terapija, svjedoči nam Isus Krist koji kaže: »Istina će vas osloboditi« (usp. Iv 8,32). Vjera je moć u nemoci. Vjerovati, znači gledati u život i sve što nam se u njemu događa iz Božje perspektive, a to znači gledati s nadom i povjerenjem u Boga kome ništa nije nemoguće. Čovjek je često puta tako zarobljen svojim problemima i opterećen raznim psihičkim traumama i stresnim situacijama da se osjeća potpuno bespomoćnim. Upravo tada treba aktivirati krepost vjere koja ima moć nadvladati svaku bespomoćnost. Vjera je »sila koja pobjeđuje svijet«, kaže sv. Ivan apostol. Po autentičnoj vjeri, Božja svemoć počinje djelovati u našoj ljudskoj nemoci. Isusove riječi »Neka ti bude kako si vjerovao!« (usp. Mt 8,13) vrijede na naravnoj i nadnaravnoj razini. Sve nam se u životu događa prema našoj vjeri.¹⁰

⁹ Š. Š. ČORIĆ, *Psihologija religioznosti*, NAKLADA SLAP, Zagreb, 2013., str.240.

¹⁰ M. NIKIĆ, *Principi duhovne terapije*, u: Glasnik Srca Isusova i Marijna, 104 (2013.), IV., str. 19.

⁸ EN, 18

PIŠE: KREŠIMIR ŠAF, V. GODINA

SVETA, KATOLIČKA, APOSTOLSKA I (NE)JEDINSTVENA

Vjera je jedna. Ovim jednostavnim riječima namjerno sam započeo ovaj tekst. Naime, kada bismo ovoj temi pristupili potpuno laički, izbacivši teološko razmišljanje te gledajući na prvotni izvor, mogli bismo reći da je i katoliku i, u ovom slučaju, pravoslavcu vjera jedna ili jednaka: vjera u Isusa Krista, u uskrsnuće, u Presveto Trojstvo, Mariju kao Majku Božju... Kada bi pravoslavni i katolički vjernik započeli određeni spontani dijalog o vjeri, lako bi se sporazumjeli zbog, može se tako reći, »istoznačnica« koje ih povezuju. No, unatoč mnogim poveznicama, postoje i činjenice koje ih svrstavaju na dvije različite strane, slikovito rečeno, dvije različite obale iste rijeke.

U ovom pregledu želio bih pobliže prikazati pravoslavnu teologiju. Pisati jedan članak i govoriti kako se može obuhvatiti cjelokupna vjera, duhovnost i teologija jedne svjetske religije apsurdno je i neprofesionalno. Moj pokušaj će ići u tom smjeru da se čitateljima što više približi teologija pravoslavnih crkava, da se prikaže ona nit koja se proteže kroz sve pore pravoslavlja. Uz to ću se nužno morati pozabaviti i temama koje upućuju na razlike između Pravoslavne i Katoličke Crkve, a to su *Filioque* i pojedina pitanja vezana za ekleziologiju i soteriologiju.

Kada bismo tražili temelje jedinstvu Pravoslavne Crkve, nipošto se ne bismo mogli osvrnati na strukturalnu i organizacijsku prirodu. Poznato nam je da u pravoslavnom svijetu

postoje i *autononne* (samostalne s obzirom na unutarnje uređenje, no u nekim vanjskim pitanjima ovise o drugoj crkvi) i *autokefalne* crkve (imaju pravo rješavati sve probleme unutar svoga autoriteta te birati metropolita ako je potrebno). Zbog toga jedinstvo treba tražiti u ispovijedanju iste vjere te u istoj tradiciji (doktrine, liturgija, sakramenti i zakoni).

Kada se govori o ispovijedanju iste vjere, sve pravoslavne crkve jedino legitimnim smatraju prvih sedam ekumenskih sabora (od 325. do 787.). Na njima se raspravljalo o otajstvu Presvetog Trojstva, kristologiji, božanskoj i ljudskoj naravi Isusa Krista te čašćenju svetih slika (što dovodi i do ikonoklastičkih sukoba, okončanih političkom reakcijom carice Irene, kojom se dopušta slikanje Krista, Majke Božje i svetaca na temelju otajstva utjelovljenja).

Vjera Pravoslavne Crkve u temeljnim je točkama identična vjeri Katoličke Crkve upravo iz gore navedenih sedam sabora koji su baština i jednih i drugih. Ista je vjera u Presveto Trojstvo, jednoga Boga, Isusa Krista, koji je i pravi Bog i pravi čovjek. Sakramentologija nam je također vrlo slična. Pravoslavna Crkva priznaje svih sedam sakramenata, no postoje različitosti u podjeljivanju pojedinih sakramenata. Sakramenti inicijacije (krštenje, potvrda i euharistija) dijele se u Pravoslavnoj Crkvi na krštenju. Nadalje, vezano za sveti red i ženidbu, kod pravoslavaca se oženjeni muškarci mogu rediti za đakone i svećenike. Uz to, dopuštene su i

druga i treća ženidba u slučaju rastave. Dopuštanje druge i treće ženidbe jest čin milosrđa ljudskoj slabosti (manjku ljubavi supružnika) po principu ekonomije spasenja.

No, uz neke sličnosti, postoje i temeljne teološke razlike, temeljna doktrinarna neslaganja. Osvrćući se na trinitarnu dogmu koja govori o jednom Bogu u tri božanske osobe, zapadna teologija promatra to kao jedinstvo naravi, označeno u tri osobe, zbiljski među sobom različite, ali čija je narav ili suština jedna. Istočna teologija govori o tri božanske osobe koje imaju zajedničku božansku narav te su tako bliske da je samo jedan Bog. Ovdje vidimo različitost u naglascima – Zapad naglašava zajedničku narav dok Istok govori o osobnoj dimenziji triju božanskih osoba.

Kada bi se osvrnuli na soteriologiju, mogli bismo zamijetiti različitost gledišta na spasenje čovjeka. Zapadna teologija polazi od čovjekove grešnosti dok istočna govori o svojevrsnom pobožanstvenju. Na Zapadu je spasenje smatrano kao oslobođenje iz stanja grešnosti. Pravoslavna teologija ne govori nužno o oslobođenju od grijeha, nego više naglašava pobožanstvenje čovjeka. Ovo pobožanstvenje nije nešto što bi bilo određeno samo za pojedince, nego nužno upućuje na aktivan kršćanski život (sakramenti, molitva, djela milosrđa i krepостan život).

Vezano uz soteriologiju i napose eshatologiju, treba spomenuti i govor o čistilištu. Katolički nauk nam kazuje da se preminuli u prijateljstvu s Bogom »čiste« u čistilištu te da za ublaženje njihovih muka služe molitve vjernika, svete mise, milostinja i druga djela milosrđa. Pravoslavni nauk naglašava da za preminule postoje samo dva mjesta: za pravedne nebo, za grešnike pakao. Preminuli s lakim grijesima nadaju se da će im neizmjereno Božje milosrđe oprostiti grijeh, stoga Crkva, da olakša njihovo

spasenje, za njih prinosi molitve, misne žrtve i milostinju.

Gledano na pravoslavnu duhovnost, možemo se osvrnuti na liturgiju, kultne djelatnosti, posebice euharistijsko slavlje, mistični dio pravoslavne vjere te na štovanje ikona. U samoj pravoslavnoj duhovnosti vrlo je prepoznatljiv bogat život pobožnosti, ozbiljno moralno nastojanje te jedna velika ljubav prema Bogu i prema bližnjima. Kako Pravoslavna Crkva, tako i sve istočne Crkve gaje veliku ljubav prema religioznim obredima i simboličnom izražavanju. Kult za pravoslavca nije samo skup obreda, već predstavlja nadnaravni doživljaj koji ga jače približuje Bogu. Ponekad je dolazilo do prenaglašenosti ovog nadnaravnog doživljaja, što se loše odrazilo na društvene i kulturne obveze. Liturgijsko slavlje u Pravoslavnoj Crkvi posebno je vrijedno mjesto iskustva Boga. Zemaljska liturgija je u pravoslavlju odraz, ikona one nebeske liturgije, predokus konačnog zajedništva s Presvetim Trojstvom. Kada kažemo ikona nebeske liturgije, onda mislimo na činjenicu da se u euharistijskom slavlju stvorenje već na određeni način ujedinjuje s nestvorenim svijetom, Duh Sveti pretvara kruh i vino u tijelo i krv Kristovu, i vjernici koji to blaguju sudjeluju u životu Presvetog Trojstva.

U kontekstu zemaljske liturgije kao ikone nebeskog slavlja možemo ukratko progovoriti i o ikoni i njezinu čašćenju u pravoslavnoj duhovnosti i teologiji. Iz štovanja Krista, Majke

Božje i svetaca razvilo se i njihovo prikazivanje na slikama. Zbog povijesnih okolnosti i previranja, kult ikona u pravoslavlju postao je vrlo ukorijenjen, dostojanstven i najiskreniji prikaz pobožnosti pravoslavnog vjernika. Ovdje nije riječ o vjernom prikazu tjelesnih osobina svetaca, Krista ili Majke Božje. Načinjene posebnom tehnikom slikanja, ikone ukrašuju ikonostas te njihovo štovanje po sebi duboko prožima i samu istočnu liturgiju. Za razliku od katolika kod kojih su slika ili kip svojevrсни podsjetnik na pojedinog sveca, pravoslavcima ikone znače mnogo više - one su posrednik između ljudi i Boga, one su pralik onoga koga predstavljaju. Kao što se u utjelovljenom Logosu očitovao skriveni Bog, tako se i neshvatljivi misterij nadnaravnog očituje u ikonama. Zato ikone mogu stvarati jedino pobožni monasi i sveci, koje naknadno episkop pomazanjem posvećuje. Ikone same pripadaju nadnaravnom svijetu, ne mogu se ocjenjivati umjetničkom estetikom nego jednostavno zrače nekom nadnaravnom snagom. Zbog toga je svaka estetska procjena ikone suvišna i ograničena spram one procjene koju može izvršiti duboko religiozan i pobožan čovjek.

Pri osvrtnu na redovništvo u Pravoslavnoj Crkvi mogli bismo »naletjeti na zid«. Naime, koliko god mislili da kod njih postoje redovnici, pojedine redovničke zajednice, to nije točno. Ono što krase pravoslavlje jest monaštvo. Prema pravoslavnom uvjerenju, vrhunac kršćanskog

savršenstva i kršćanske duhovnosti nalazimo u monaštvu. Posve okrenuto od svijeta, puštinjački ustrojeno, bez društvenih djelatnosti (školstvo, njega bolesnika i sl.), monaštvo predstavlja posvemašnju uronjenost u molitvu i razmatranje uz postove i asketske vježbe. Kako je rečeno, ne postoji monaštvo različitih redova; biti monah, znači pripadati određenom manastiru (samostanu) te živjeti po monaškim pravilima. Svećenici, duhovni vođe, službenici Božji, oduvijek su imali vrlo velik utjecaj u puku i od puka bili izrazito poštovani. No, najsavršeniji i najvjerniji Bogu ipak su bili monasi koji su od sebe odbacili sve grešno i zemaljsko te se posvetili kontemplativnom načinu života.

Glede doktrinarnog neslaganja s katoličkom dogmatikom, važno je istaknuti dvije točke: to su pitanje Filioque i ekleziologija. Veliki crkveni raskol koji se dogodio 1054. godine u svom problemskom temelju ima upravo ovu činjenicu. Kod Filioque je zapravo riječ o načinu shvaćanja izlaženja Duha Svetoga u odnosu na druge dvije osobe Presvetog Trojstva unutar božanskog života. Zapad govori da Duh Sveti izlazi od Oca i Sina kao od jedinstvenog počela, čime se željelo naglasiti jednako božanstvo Isusa Krista s Bogom Ocem. Istočna teološka tradicija zastupa teoriju o izlaženju Duha naglašavajući Oca kao izvor i počelo izlaženja Duha Svetoga po Sinu. Iako na prvi pogled glavni problem velikog raskola, u pozadini svega bio je politički problem, pitanje jurisdikcije u Dalmaciji i Bugarskoj te je pitanje Filioque poslužilo kao povod ovom razdvajanju koje, unatoč mnogim naporima, nije do dana današnjeg razriješeno.

Teži problem od ovoga je onaj ekleziološke naravi, a tiče se načina shvaćanja same Crkve i njene administrativne i strukturalne organizacije. Temeljni ustroj Crkve pravoslavci vide u mjesnoj Crkvi, okupljenoj oko biskupa na euharistijskom slavlju. Svi su biskupi jednaki

te su, uz mjesne Crkve, šire strukture - patrijarhatske - potrebne kako bi se organizirao pravi život crkvenog zajedništva. Uz to, patrijarh nema jurisdikcijsku vlast nad drugim biskupima. Zapad je, naprotiv, centralizirao svoju vlast, pri čemu rimski biskup ima jurisdikcijsku vlast nad ostalim mjesnim crkvama, tj. biskupima. Doktrina primata rimskog biskupa vrhunac doživljava na Prvom vatikanskom saboru, koji proglašava primat papine vlasti nad cijelom Crkvom i njegovu osobnu nezabludivost u pitanjima vjere i čudoređa.

Pravoslavna Crkva sebe smatra »jednom, svetom, katoličkom i apostolskom Crkvom prvih sedam ekumenskih sabora«. No, unatoč svemu, njen nauk, pogotovo kada je riječ o vjerskim istinama, ostaje vrlo skučen i doktrinarno sveden na minimum. Mnoga važna vjerska pitanja još nisu dovoljno definirana i razjašnjena. No, ako bolje sagledamo pravoslavlje i Pravoslavnu Crkvu, dogmatika i pojedina definiranja vjerskih istina, ugrubo rečeno, zbog same naravi vjere, duhovnosti, elementa mistike, ne dolaze toliko do izričaja te bivaju stavljene u drugi plan. Teologija Pravoslavne Crkve nije toliko vezana uz racionalne pojmove, već više naglašava neistraživu dubinu božanskoga otajstva. Pravoslavna teologija ne teži misaonom shvaćanju predmeta vjere te svrstavanja znanja o Bogu u pojedine okvire. Ona prije svega želi vjernika »dovesti« do iskustva vjere. Mistični

doživljaj Boga, iskustvo nedokučivoga i nečega drugačijeg od ovozemnog vrlo je važna stavka pravoslavne religioznosti i duhovnosti. To nam govore i predstavljaju ikone, umjetnička djela izvan umjetničkih pravila, no njihova snaga i veličina biva naglašena upravo tim mističnim iskustvom koje pojedini tvorac i umjetnik imaju dok stvaraju ikonu. To nam predstavlja i liturgija koja nudi čitav spektar nadnaravnih doživljaja koji obuhvaćaju čovjeka vjernika.

No, unatoč razvijenosti i jakoj duhovnosti, danas smo, nažalost, svjedoci svojevrsnog religioznog mehanizma, pri čemu je vjera počela gubiti svoj utjecaj na javni život. Duh pravoslavlja danas postaje manje osjetljiv za društvo sadašnjosti, zanimanje za znanstvenu i suvremenu potrebu izobrazbe klera vrlo je slabo, kao i pastoralno djelovanje poput kateheze te napose misionarskog djelovanja. Pravoslavlje se svećeništvu služba postupno iscrpljuje u kulturnom mehanizmu, te tako se nema ni volje ni snage djelovati na drugim crkvenim područjima. Pravoslavni kršćani moraju znati da je svijet zao te da oni moraju nastojati taj svijet promijeniti. Čini se kako je, zbog kulta, upravo nastradala ta dimenzija čudoredne preobrazbe i angažmana u društvu.

Unatoč razlikama, Katolička i Pravoslavna Crkva prave su sestrinske Crkve zato što imaju mnogo toga zajedničkoga i stoga su jedna drugoj bliske. Neki bi autori čak rekli da se ovdje radi o dva dijela jedne te iste Crkve. Elemente koje ima Katolička Crkva zadržala je i Pravoslavna. Zato, koliko god bili različiti, trebamo težiti razvoju međusobne suradnje i komunikacije te nastojati oko ekumenskog dijaloga i traženja sličnosti, kojih je mnogo više od razlika, a koje nas predstavljaju kao jednu Kristovu Crkvu.

Literatura:

- J. KOLARIĆ, *Pravoslavni*, Veritas, Zagreb, 1985.
A. PACINI, *Pravoslavne Crkve*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 2005.

Piše: DEJAN KOKIĆ, V. godina

Poimanje vjere u djelima Sorena Kierkegaarda

Danac Søren Kierkegaard, poznat kao vrstan filozof i izuzetni poklonik umjetnosti, napose strastveni ljubitelj kazališta, u svojoj je zreloj fazi sav svoj misaoni ulog stavio isključivo na vjeru.

U ovome radu posvetit ćemo se shvaćanju vjere koje on donosi u svojim djelima.¹ Jedna od središnjih tema Kierkegaardove filozofije jest čovjek. Baveći se područjem antropologije,

Kierkegaard je detaljno istraživao čovjekovu egzistenciju i pitao se o načinima njezina ostvarenja. Zaključio je da čovjekovo egzistiranje ovisi o različitim mogućnostima ostvarenja, a polazište svega jest strast za egzistiranjem.

Egzistiranje za Kierkegaarda znači biti u stalnom nastojanju, tj. u paradoksu konačnog i beskonačnog, vremena i vječnosti, slobode i nužnosti, što predstavlja temelj čovjekove osobnosti. A krajnja svrha egzistiranja jest »religiozno egzistiranje«, tj. ono vječno uozbiljiti u vremenitom, po uzoru na Isusa Krista koji je pokazao što znači biti čovjek u pravom smislu riječi. I tu Kierkegaard »upliće« vjeru. Vjera je na neki način polazišna točka u čovjekovu nastojanju da postane ponajprije čovjek, a onda i kršćanin. Zapravo, postati kršćanin za Kierkegaarda znači ostvariti se u potpunosti kao čovjek.

Kao predstavnik religioznog egzistencijalizma, Kierkegaard čovjeka interpretira kao biće koje se unutar vlastitog ostvarenja oslanja na Boga koji jamči potpunost ostvarenja. Bez odnosa s Bogom čovjek ne može postići potpuno samoostvarenje. I za to je čovjeku potrebna vjera, vjera kao strast koja čovjeka usmjerava k samoostvarenju koje može biti dovršeno jedino u Bogu. No da bi se vjera u potpunosti realizirala potrebno je da se čovjek slobodno odluči za Boga. Vjera u tom smislu pretpostavlja, odnosno traži voljni pristanak. Kierkegaard to ovako opisuje:

¹ J. S. Rabar, *Vjera, umjetnost i filozofija u Sørenu Kierkegaardu*, Filozofska istraživanja, 110, god. 28 (2008.), sv. 2 (271.–276.).

Vjera je izbor, nipošto izravno primanje – a onaj koji prima jest onaj koji se očituje hoće li povjerovati ili se sablazniti.²

Kierkegaard pravi razliku između dvije vrste religioznosti: religioznosti »A« i »B«. Dok religioznost »A« označava čovjekovu težnju za samoostvarenjem koja se očituje kao vjera u postojanje konačne svrhe čovjekova života, temelj religioznosti »B« jest objava, ponuda božanske milosti koju čovjek može prihvatiti ili odbaciti. U djelu *Filozofsko trunje* on se pita o tome može li se vjera svesti na istinu koja se može naučiti. Također dvoji o tome može li eventualno pojava Isusa Krista ili znanje o njemu biti dovoljan razlog za vjeru u Boga ili će biti razlog zbog kojeg će netko povjerovati u Boga.³ On daje odgovor tako da objašnjava razliku između grčkog i kršćanskog poimanja istine. Kaže da se istina u vrijeme Sokrata pa nadalje shvaćala kao nešto što se oduvijek nalazilo u čovjeku. Prije nego što je duša ušla u čovjekovo tijelo, u trenutku rođenja, kontemplirala je svu istinu (kao što je Platon naučavao) i onda, ulaskom u tijelo, zaboravila sve (sve znanje je gotovo u potpunosti nestalo). Čovjek, dakle, od početka posjeduje znanje, tj. Istinu, te se samo prisjeća onoga što već zna. Znanje je, u tom smislu, samo prisjećanje. Učitelj je Grcima bio samo posrednik na putu do znanja, tj. pomagao je u nalaženju istine. Učitelj ne daje, tj. ne prenosi znanje niti istinu jer se ono nalazi u svakom čovjeku, ali on može olakšati dolazak do njega. Što se tiče vjere, Grci se nisu usudili povjerovati. Oni su dvojili, bila je u pitanju njihova volja, jer nisu

htjeli pristati uz vjeru, a dvojba se može razriješiti jedino slobodom, tj. aktom volje.

Kod kršćanstva imamo drukčiju situaciju. Čovjek i Bog nalaze se, prema Kierkegaardu, u odnosu kojeg karakterizira »strast koju nazivamo vjerom, a čiji je predmet paradoks; ali paradoks sjedinjuje upravo proturječje, on ono povijesno čini vječnim, a ono vječno povijesnim«. Istina se, prema kršćanskoj interpretaciji, ne nalazi oduvijek u čovjeku, nego je Bog taj koji je daje. Uloga učitelja u kršćanstvu je presudna. Učitelj ovdje ne služi kao netko tko samo pomaže u dolaženju do istine, tj. znanja. Učitelj je taj koji daje uvjet za stjecanje znanja (a taj je uvjet milost, Božji dar). Bez tog uvjeta čovjek ne bi mogao doći do istine. Dakle, dok je za Grke istina u sjećanju, za kršćane je u trenutku jer bi se inače čovjek samo trebao podsjetiti. Objekt vjere jest apsurd i paradoks – to da se Bog pojavio u ljudskom obličju čovjek ne može shvatiti budući da to nadilazi njegove razumske

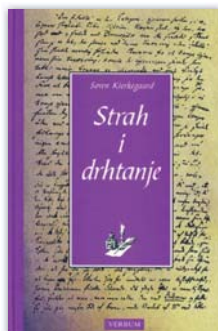
sposobnosti.⁴ Jedino što čovjek može učiniti jest odlučiti povjerovati ili ne povjerovati Bogu, tj. prihvatiti ili odbiti njegovu ponudu. Razlika između dvije koncepcije (grčke i kršćanske) očita je. Kršćanska interpretacija podrazumijeva da učitelj koji daje istinu i uvjete za njezino razumijevanje nije običan učitelj. On je taj koji je stvorio čovjeka, a to može, prema Kierkegaardu, samo Bog. Dakle, Bog je čovjekov učitelj. Vjera je, prema potonjem (kršćanskom) objašnjenju, čin povjerenja prema Bogu koji daje istinu i uvjete za njezino razumijevanje.

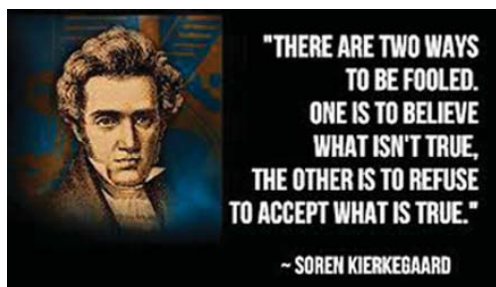
Vjera omogućava ostvarenje čovjeka kao kršćanina. Čitamo stoga sljedeće Kierkegaardove riječi:

² Soren Kierkegaard, *Vježbanje u kršćanstvu*, Verbum, Split, 2007.

³ Soren Kierkegaard, *Filozofsko trunje*, Demetra, Zagreb, 1998

⁴ Isto

A ovaj naš zemaljski život upravo i jest ispit, vrijeme kušnje; to je nauk kršćanstva po kojem se uvijek očitovala kršćanska pravovjernost. Biti čovjek, živjeti ovdje na zemlji, znači biti stavljen na ispit. Život je test. A najveći test kojem čovjek može biti podvrgnut, o kojem mu ovisi sav život, jest postati i biti kršćanin... Vjera o kojoj Kierkegaard govori uključuje u sebi istinu, jer Bog je istina, i zato Krist svojim životom u svakom trenutku dokazuje što je istina, snažnije od najopširnijih izlaganja oštromislićaca (...) To znači da istina u smislu u kojem je Krist istina nije nikakva zbirka izraza, nikakva definicija i sl., nego život.⁵ Kierkegaard vjeru smješta u područje iracionalnog i tumači je kao najvišu čovjekovu strast koja vodi do religioznog stadija egzistiranja. Čovjek postupno napreduje u egzistiranju koje se odvija kroz stadije egzistiranja (estetski, etički i religiozni), a prijelaz iz jednog stadija u drugi događa se posredstvom »skoka« ili tzv. egzistencijalne odluke. U estetskom i etičkom stadiju djelovanje proizlazi iz samog pojedinca, ali iz različitih pobuda. Estet ne uspostavlja odnos s egzistencijom i ostaje na površini, dok etičar ulazi u egzistencijalno i u samom sebi nalazi upute za djelovanje. U religioznom stadiju pojedinac u svom djelovanju nadilazi samog sebe. Beskonačna sila upliće se u život pojedinca i za njega izabire. Religiozna egzistencija izabire beskonačno koje izabire za

nju.⁶ Tu naglašava da vjera spada u domenu čovjekove subjektivnosti budući da za posljedicu ima donošenje odluke. Posrijedi su one odluke što ih pojedinac treba donijeti. Ukoliko skok interpretiramo kao egzistencijalnu odluku u kojoj se čovjek odlučuje za viši i kvalitetniji stadij egzistiranja, možemo zaključiti da upravo on predstavlja ključan potez koji će ga dovesti do konačnog samoostvarenja ili ulaska u religiozni stadij egzistiranja. Kierkegaard drži da je čovjekovo pristajanje uz vjeru, tj. prepuštanje Bogu, u domeni subjektivnosti, no to ne znači da zastupa relativizam. Božja je ponuda univerzalna, upućena svima, a pojedinac je taj koji donosi odluku hoće li je odbiti ili prihvatiti. Konkretno, subjektivnost znači da čovjek koji je donio određenu odluku vjeruje kako je njegovo pristajanje uz tu odluku, npr. pristajanje uz Boga, jedna od ključnih stvari što ih može učiniti za vlastitu egzistenciju. Subjektivnost kod Kierkegaarda označava slobodan odabir (jer vjera jest izraz volje).⁷

I, na koncu, umjesto zaključka iznosim promišljanje našeg filozofa o Abrahamu kao uzornom vjerniku, modelu koji svjedoči pripadnost kršćanskoj religiji i religioznom stadiju egzistiranja. U djelu *Strah i drhtanje* Kierkegaard daje svoje viđenje biblijskog događaja te izlaže četiri moguće interpretacije spomenutog događaja. Riječ je o nalogu što ga je Bog dao Abrahamu, tražeći od njega da žrtvuje sina jedinorođenca kako bi dokazao svoju vjeru u Boga. Kierkegaard navedeni događaj interpretira u duhu teologije. To znači da vjeruje kako je namjera biblijskog pisca bila, usprkos izloženosti velikoj kušnji, prikazati Abrahamovu nepokolebljivu vjeru u Boga. No, razmišljajući o tom događaju iz ljudske perspektive, name-

⁵ Søren Kierkegaard, *Vježbanje u kršćanstvu*, Verbum, Split, 2007.

⁶ I. Buljan, *Problem postajanja pojedinca u djelu Sorena Kierkegaarda*, Filozofska istraživanja, 110, god. 28 (2008.) sv. 2 (277.–302.)

⁷ A. Golubović, *Vježbanje u kršćanstvu*, Filozofska istraživanja, 112, god. 28 (2008.), sv. 4 (857.–868.)

ću nam se neke dvojbe. Ne treba li Abrahama osuditi kao ubojicu koji je umalo uspio ubiti vlastitog sina? Moguće je također da je Bog, znajući što će se točno dogoditi, učinio ono što jedino iz naše ljudske perspektive izgleda nevjerovatno. Možda mi jednostavno nismo u posjedu uvjeta koji bi omogućio shvaćanje Božjeg zahtjeva. Ne treba li, kada je riječ o zahtjevima ove vrste, krenuti od pretpostavke da je Bog savršeno dobar i da po definiciji nika da ne bi tražio od čovjeka da čini zlo? Ako ne vjerujemo ili ne polazimo od pretpostavke da je Bog samo iskušavao Abrahama, onda naša cjelokupna rasprava nema previše smisla. Ono u što ni za trenutak ne smijemo posumnjati jest činjenica da je Bog bezrazložno dobar. Zato Kierkegaard smatra legitimnim suspendirati etiku u korist religije (budući je u pitanju više dobro, odnosno apsolutna dužnost prema Bogu, koje čini opravdanim žrtvovanje manjeg dobra, tj. trenutačno suspendiranje etike).⁸ Ipak, možda bismo se trebali malo detaljnije posvetiti analiziranju Abrahamova slučaja. Ubojstvo je uvijek i na svakom mjestu ubojstvo, bilo da ga traži Bog ili čovjek. Pitanje koje se nameće glasi: Što ako bi Bog ipak dopustio Abrahamu da dovrši svoj čin? Kao što znamo iz biblijske pripovijesti, to se nije dogodilo, jer na kušnji je bila samo Abrahamova ljubav, odnosno njegova vjera u Boga. Bog ni u jednom trenutku nije mislio niti želio da otac ubije sina, a kamoli da bi to kasnije opravdao ljubavlju. No, pitamo se također: Što je Bog trebao tražiti od Abrahama da bi dobio pravi odgovor, te koji mu je uvjet trebao postaviti? Što kada bi i Abraham sa svoje strane postavio uvjet da Bog od njega može tražiti sve osim sina? Postavljaju li se u ljubavi uvjeti? Je li to dopušteno? Kako bi Bog doznao da ga Abraham apsolutno voli, morao mu je postaviti apsolutno težak uvjet, najteži mogući, što je i učinio. Sve drugo Abrahamu ne bi bilo tako

teško. Samo postavljanjem ovog »apsolutnog uvjeta« Abraham je pokazao da apsolutno vjeruje Bogu i da je Bog za njega apsolutni oslonac. Ovime se, s druge strane, pokazalo da se onome koji u Bogu ima apsolutni oslonac ništa loše ne može dogoditi. Abraham je imao apsolutno povjerenje u Boga, potpuno mu se prepustio. Ipak, ostaje pitanje: Je li znao da će Bog tada povući svoj zahtjev i ostaviti Izaka na životu? Ovakvi slučajevi plaše čovjeka jer izazivaju nesigurnost i strah u konačni ishod. S druge strane, upravo oni ohrabruju čovjeka da se odluči za Boga. U Abrahamovu slučaju valja također uočiti razliku između epistemičke i moralne odgovornosti, kao i pripadajućih im opravdanja. Kada govorimo o vjeri u epistemologiji, onda se pitamo u što trebamo vjerovati, dok nas vjera u etici usmjerava prema onome što trebamo činiti. U etici je također prisutno pitanje povjerenja kao i traženje razloga za djelovanje. Kada se Bog Abrahamu objavio, bilo je legitimno postaviti pitanje o Abrahamovoj moralnoj odgovornosti. Vjernik se pita je li Bog Abrahamu dao naredbu i uvjet da istu prihvati iako je razumom ne shvaća, te kako je Abraham mogao učiniti ono što je Bog od njega tražio. Kierkegaard je, čini se, potpuno siguran da vjernik (primjerice Abraham) u trenutku dobiva istinu (ovoga puta moralnu) i uvjet po kojem je može prepoznati kao istinu, iako mu nedostaje razumijevanje ili potpuno razumijevanje iste. Ova vrsta povjerenja utemeljena je također na razumu. Etičko povjerenje u Boga, prema Kierkegaardovu mišljenju, zahtijeva čovjekov skok u nesigurnost jer inače ga ne bismo nazivali i smatrali povjerenjem. Ako znam, onda se ne prepuštam povjerenju, povjerenje imam samo onda kada nema objektivne sigurnosti, ali ja se i dalje prepuštam riziku, tj. upravo zbog nesigurnosti ulažem povjerenje i ono je zalag moje vjere⁹, završava Kierkegaard.

⁸ Soren Kierkegaard, *Strah i drhtanje*, Verbum, Split, 2000.

⁹ A. Golubović, *Vježbanje u kršćanstvu*, Filozofska istraživanja, 112, god. 28 (2008.), sv. 4 (857–868.)

Piše: IVAN KUNČEVIĆ, I. godina

VJERA LJUBLJENOG UČENIKA

Potaknut čitanjem Evanđelja po Ivanu, želim promišljati nad vjerom kakvu nam prikazuje to evanđelje. Uzimajući kao polazište sam evanđeoski tekst, namjera mi je predstaviti vjeru kojom se odlikovao Ljubljeni učenik Isusa Krista, ne bi li iz njegova vjerničkoga stava mogli i mi crpiti pouku za vlastito sazrijevanje u vjeri. Stoga je bitno da ponajprije kažemo nešto o samoj riječi *vjera*, odnosno glagolu *vjerovati*, jer ti izrazi, možemo slobodno reći, čine posebno bogatstvo evanđelja po Ivanu. Sve to kako bi nam postalo jasnije kakvom vjerom se odlikovao Ljubljeni učenik.

Vjera u Evanđelju po Ivanu

Glagol *vjerovati* nalazimo kod Ivana 98 puta. Isti glagol pojavljuje se kod sinoptika samo 34 puta. Stoga Evanđelje po Ivanu možemo nazvati evanđeljem vjere. Sâm Isus u evanđelju po Ivanu inzistira na vjeri u njega kao jedinom i glavnom djelu što ga Bog traži od njegovih slušatelja (usp. 6,29), a nevjeru smatra jedinim i glavnim grijehom (usp. 16,9). Jedino blaženstvo koje nalazimo u četvrtom evanđelju odnosi se na vjeru: »Blaženi koji ne vidješe, a vjeruju!« (usp. 20,9). Valja odmah napomenuti da Ivan u svom evanđelju nikada ne koristi apstraktnu imenicu *vjera*, nego uvijek glagol *vjerovati* koji označava čin vjere, koji je za njega egzistencijalni stav. Vjerovati u Isusa, kod Ivana znači s jedne strane reći »da« Isusovoj samoobjavi, tj. vjerovati da je on Krist i Sin Božji, a s druge strane, prionuti uz Isusa Krista kao jedinog posrednika spasenja, odnosno života vječnoga koji dobivamo po vjeri u njega (usp. 3,36). Ipak, vjerovati u Isusa, kod Ivana znači ponajprije prihvaćati sve ono što Isus kaže o sebi. Kod Ivana Isus objavljuje otvoreno ne samo svoj mesijanski nego i božanski identitet. Dovoljno se prisjetiti skraćenog oblika imena Božjega »Ja jesam« (usp. Izl 3,14) koji Isus kod Ivana čak četiri puta primjenjuje na sebe (usp. 8,24.28.58; 13,19). Vjera se kod Ivana ne ogleda samo u prihvaćanju Isusova nauka, nego i u osobnom, egzistencijalnom prijanjanju uz Krista, a preko njega i uz Oca.

Isusovi učenici ne samo da prihvaćaju objavu Isusove slave, nego po vjeri ulaze u međusobni odnos s Isusom, odnos koji karakterizira povjerenje, prihvaćanje i ljubav prema osobi u koju se vjeruje. Nakon Ivana Krstitelja, Isus kao svjedoke navodi svoja djela (r. 36), Oca (r. 37), Pismo (39s.) i, na kraju, Mojsija i njegove spise (46s.). Osim Ivana Krstitelja, sve ove druge svjedoke nalazimo u Ivanovu evanđelju kao neizravne objekte glagola *vjerovati*. Nadalje, u Evanđelju po Ivanu radi se o objektivnoj dimenziji vjere koja se sastoji od priznavanja i prihvaćanja neke istine o nekoj osobi koja je u Ivanovu evanđelju opet gotovo uvijek Isus, što potvrđuje da je kod Ivana Isus Krist »jedi-ni 'objekt' i 'sadržaj' vjere«. Najočitiji primjer ovakve vjere jest već citirani prvi završetak Ivanova evanđelja: *Većina Isusovih znamenja nisu zapisana u ovoj knjizi, a ova su zapisana da vjerujete*. Isus Krist - Sin Božji, prema Ivanu, temeljni je sadržaj kršćanske vjere.¹

Vjera daruje novi život. Čovjek sam po sebi za to nije sposoban nego mu je to od Boga darovano kao milost. To je veliki dar novoga života. Ljubljeni učenik je onaj koji vjeruje, ali ujedno i onaj koji spoznaje. Vjerovanje i spoznaja međusobno su bliski jedno drugome i ponekad se mogu koristiti kao usporedni izrazi.² Paralelan odnos između glagola *primiti* i *vjerovati* sugerira kako primiti Isusa znači isto što i vjerovati u njega (usp. 5,43; 13,20). Glagol »primiti« naglašava osoban odnos između vjernika i Isusa. Primiti, znači vjerovati, što je vidljivo i u izrazima »primiti naše svjedočanstvo« (usp. 3,11) i »primiti moje riječi« (usp. 12,48; 17,8). Onaj tko prima Isusove riječi i prihvaća ih, zajedno s Objavom prima i samoga objavitelja, tj. vjeruje u njega. Dakle, uz objektivan vid vjere

i ovdje je prisutan subjektivan aspekt, prijanjanje uz Isusa.

Sljedeći sinonim za sintagmu *vjerovati u Isusa* jest izraz *doći k njemu*. Vjera je uvijek milosni Božji dar. Bog je onaj koji čovjeka čini sposobnim za vjeru, otklanjajući u njemu sve moguće zapreke za vjeru u Isusa. Doći k Isusu ima dublje značenje od jednostavnog izvanjskoga približavaju. Oni koji slijede Isusa ne samo da prihvaćaju njegov nauk, nego i prijanjaju egzistencijalno uz osobu Isusa Krista. Samo onaj tko u Isusovim riječima prepozna objavu Oca, može doći k Isusu i povjerovati u njega. U procesu vjerovanja, od slušanja riječi još je potreb-nije gledati, otvoriti ne samo tjelesne oči nego i oči srca. Ivan koristi četiri različita glagola za gledanje koje dovodi do vjere. Biti Kristov uče-nik, kod Ivana znači »imati aktivnu vjeru i Kri-sta aktivno ispovijedati te svoje učenje dokazati međusobnom ljubavlju. Viđenje znamenja dovodi do vjere, ali ne nužno, jer znamenja ne prisiljavaju na vjeru nego joj otvaraju put. Kako bi se vanjsko gledanje transformiralo u duhovno promatranje, u pogled vjere, potrebna je, uz Božju milost, i pozitivna ljudska odluka.

Više puta kod Ivana nalazimo u istome retku glagole *znati* i *vjerovati*, koji u ovome smislu nisu sinonimi. *Vjerovati* ovdje označava početni stadij vjere, a *poznavati* viši, zreliji stupanj vjere. U biblijskome smislu, *poznavati* za Ivana ne predstavlja još pravo poznavanje Krista i njegova misterija. Vjera postaje poznavanje, nije intelektualnog, znanstvenog reda, nego

¹ Usp. MRAKOVČIĆ, B., *Vjera i svjedočanstvo u Ivanovu evanđelju*, u: RTČ, god. 19 (2011.) br. 1., str. 7. – 9.

² Usp. GNILKA, J., *Teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1999., str. 185. – 256.

uvijek ima iskustvenu, egzistencijalnu vrijednost. Što je vjera stalnija i dublja, to je i poznavanje veće, odnosno zajedništvo jače. Ustrajna vjera u Isusa omogućila je učenicima doći do spoznaje da je Isus Svetac Božji. Dakle, da bi se moglo doći do spoznaje Boga, do zajedništva života s njime, treba najprije vjerovati. A objekt ispovijedanja i vjerovanja je isti – Isus Krist. Bez javnog ispovijedanja vjera u Isusa ni izdaleka nije zrela i potpuna. »Ako nisi shvatio, vjeruj! Spoznaja je plod vjere. Ne traži razumijevanje da bi vjerovao, nego vjeruj da bi razumio; jer ako ne vjerujete, nećete razumjeti.« Neustrašivost vjernika u ispovijedanju vjere očituje Božju snagu i kao takva svjedočanstvo je za Isusa Krista, da je u njemu zaista na djelu Božja slava.³

O vjeri Ljubljenog učenika

Kako stići od početne do zrele vjere, odnosno do spoznaje i osobnog iskustva zajedništva života s Isusom Kristom kakvo je postigao Ljubljeni učenik? Temeljni uvjet za vjeru je slušanje Riječi. Kako bi vjera sazrela, primljena Isusova riječ treba ući u čovjekovo srce, biti pounutrašnjena, tj. mora postati unutarnjim izvorom i snagom za čitavo njegovo djelovanje kako bi ga postupno preobrazila. Uvjet za zajedništvo života s Isusom jest ostati u njegovoj Riječi, tj. nositi je u svome srcu i čuvati

kako bi ona trajno ostala u nama (usp. 15,7). Upravo to je vidljivo kod Ljubljenog učenika u situacijama u kojima ga upoznajemo. Vjera u Isusa Krista i zajedništvo života s njime nalazi svoj vanjski izraz u međusobnoj ljubavi vjernika: *Po ovom će svi znati da ste moji učenici: ako budete imali ljubavi jedni za druge* (usp. 13,35). Svoju vjeru u Isusa Ljubljeni učenik svjedoči u svijetu ljubavlju za svoju braću učenike. Ova konkretna međusobna ljubav pokazatelj je pune zrelosti njegove vjere, dokaz da je spoznao Boga, da živi u zajedništvu s njime koji je ljubav. U biti, ljubav je za Ivana plod vjere, kao što je to i naše bogosinovstvo (usp. 1,12). Sinovski odnos s Bogom u koji se ulazi po vjeri zapravo je odnos ljubavi.⁴ Isus objavljuje taj odnos govoreći o svom odnosu s Ocem i poziva svoje učenike da, prema njegovu primjeru, snagom iskustva Božje ljubavi imaju ljubavi jedni za druge: *Kao što je Otac ljubio mene, tako sam i ja ljubio vas; ostanite u mojoj ljubavi* (usp. Iv 15,9).

U slici na Tiberijadskome jezeru, u kojoj Petar radoznalo ispituje za sudbinu Ljubljenog učenika, Isus kao da želi odgovoriti da onaj tko vjeruje već sada posjeduje život vječni, odnosno da već sada participira na božanskom životu, što mu daje jamstvo da će biti uskrišen u Posljednji dan i tako ući u puninu zajedništva života s Bogom. Zapreka za vjeru zla su djela koja ne dopuštaju čovjeku doći k svjetlosti (usp. 3,20-21), tj. povjerovati u Isusa. Vjera u Isusa nemoguća je bez života u skladu s objavom koju on donosi, u skladu s njegovim riječima i djelima, s njegovom osobom. Zrela vjera sastoji se u punom zajedništvu života s Isusom i nužno uključuje javno priznanje Isusa riječu.

Vjera Ljubljenog učenika sasvim se sigurno i prije očitovala apostolima, što je vidljivo u Petrovu pitanju upućenu Isusu na Posljednjoj večeri, tko je njegov izdajnik. Za svoju vjeru u

³ Usp. MRAKOVČIĆ, B., *Isto*, str. 10. – 14.

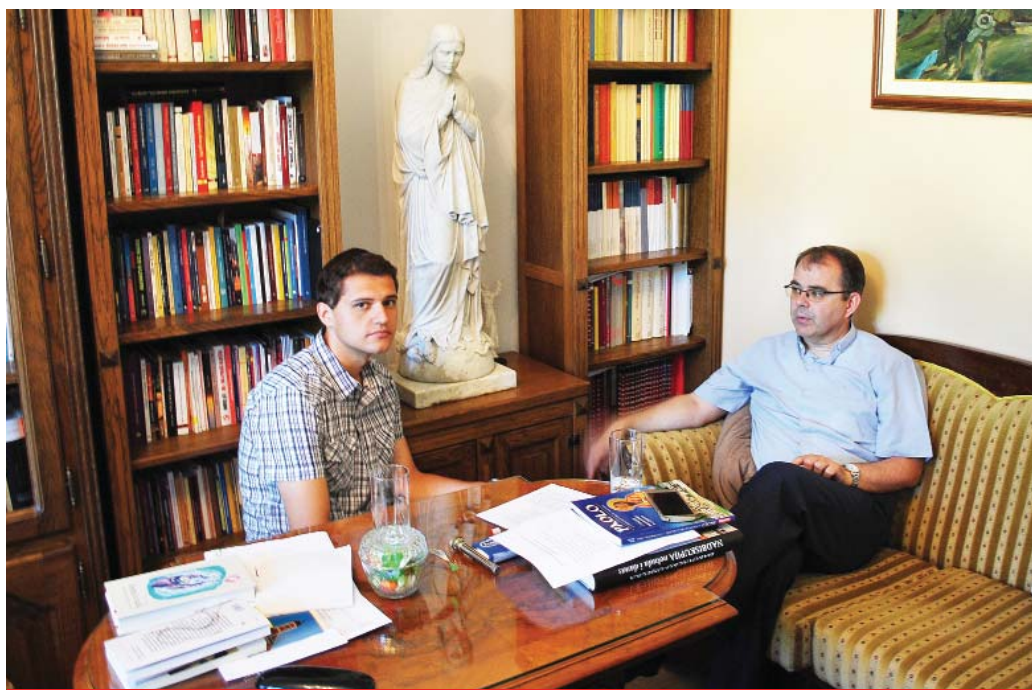
⁴ Usp. MRAKOVČIĆ, B., *Isto*, str. 14. – 15.

Krista Ljubljani učenik dobiva Isusovo povjerenje da samo njemu obznani tko je taj koji ga ima izdati. Ljubljani učenik je spoznao i povjerovao, jer je ljubio. Isusova bliskost i povjerenje vidljivi su i u 19. poglavlju Evanđelja po Ivanu kad mu Isus povjerava svoju majku, s kojom će imati važnu ulogu u budućoj zajednici Kristovih učenika. Sljedeće poglavlje donosi sliku uskrsnoga jutra u kojemu mnogi komentatori ističu kako je Ljubljani učenik odmah povjerovao iako tada nisu poznavali Pisma. Ivan i u najdužem obraćanju Isusa apostolima na Tiberijadskome jezeru također prepoznaje Isusa. U toj završnoj slici Evanđelja po Ivanu vidimo priznanje njegovoj vjeri od strane učenika, što se očitovalo u Petrovu traženju da Ljubljani učenik upita Isusa je li to doista on. Isus uzvraća ljubav koju je Ljubljani učenik pokazao svojom vjerom jer želi da on ostane s njim. Glagol »ostati« koji je u središtu *Dodatka* Ivanova evanđelja treba imati vrlo snažan odjek i u nama promatramo li ga kroz perspektivu spasenja i vječnoga života.

Ljubljani učenik je primjer čvrste vjere u Krista, u koji se trebamo ugledati i koji smo pozvani nasljedovati. Pozvani smo prepoznavati Krista u braći ljudima ukoliko nakon prolaznoga ovozemaljskog života želimo gledati Gospodina licem u lice i biti u zajedništvu s njime. To je put vjere. To je put ljubavi. To je put spasenja. Krista valja prepoznati kao onoga koji je autentični svjedok samoga Boga Oca. Jer vjerovati kod Ivana znači prihvatiti svjedočanstvo objave koja nam dolazi po Isusu Kristu od samoga Boga. Krist je jedini objavitelj i posrednik spasenja i uz njega valja prijanjati.⁵ Upravo to je poruka Ivanova evanđelja, ali i svih spisa Svetoga pisma. Vjerovati, dakle, znači prijanjati uz osobu Isusa Krista koji je konačna Božja riječ nama ljudima na našem putu vjere, ufanja i ljubavi. Čineći tako, naša će vjera postajati čvrsto tlo na kojemu ćemo moći dalje graditi doista autentičnu ljudsku egzistenciju.

⁵ Usp. MRAKOVČIĆ, B., *Isto*, str. 15.

RAZGOVOR O VJERI

UREDIO: IVAN BENAKOVIĆ, V. godina

Promišljati i razgovarati o vjeri nije jednostavno. Zato ponajprije treba odrediti polazište i načela. Svi dobro znamo kako je ozbiljno promišljanje cjelovitije imamo li sugovornika s kojim se možemo upustiti u traženje same srži istine. To je u skladu i s našom ljudskom naravi koja je dijaloški obojena. Čovjeku je važna komunikacija s drugim osobama, ali smo svjesni da svaki razgovor nije nužno i dijalog. Dijalog po naravi mora biti razmjena, razmjena mojeg bića s nekim drugim bićem, što uključuje uzajamno slušanje, odnosno spremnost čuti što drugi govori. Tek tada dolazi do istinske dijeljenja moga »logosa« s »logosom« moga sugovornika.

Danas je moj sugovornik duhovnik Bože Radoš, profesor duhovnoga bogoslovlja. Naš razgovor o vjeri započeo je neformalno, ne s namjerom da ga prenesemo na stranice ovoga lista. No, kad sam predložio da ga oblikujemo za časopis, postalo nam je jasno da je poželjno odrediti polazište za naše dijalogiziranje. I odatle smo pošli? Od »Porta fidei« - da nije bilo tog pisma i poziva na Godinu vjere, razgovor ne bismo ni vodili.

Pismo kao povod i izazov dijaloga o vjeri?

Pismo je intimna forma dijaloga. Doživljavam ga kao svjetiljku koju domaćin (Papa) užije i uzdiže na svijećnjak, iznad svojih ukućana (Crkve), da sujetlo vjere obasja sve u kući. Forma je takva da čitatelje brzo i diskretno promakne u sugovornike. Metodologija je smjerno podvlače-

nje lijepih biblijskih slika, puštanje da one govore i da s njima povedemo nutarnji dijalog vjere. Često nam oči tek prelete preko riječi i slika, ali kad ih netko podvuče, uočimo da su nam bliske i da u njima ima kruha i za nas.

Slike su maštovit i moćan način komuniciranja. Pomažu da se čovjek odvoji te ih promatra, a na koncu i da ih pronade u sebi. Ova igra odvajanja/distanciranja, viđenja izvan sebe i nutarnja rezonanca viđenoga primjerena je temi koju predstavlja.

Slika vrata vjere

U ovome nam se pismu kao prva riječ, a ujedno i slika, nameću **vrata**, i to **vrata vjere**, kako veli Papa. Na koji način je moguće govoriti o vratima vjere koja Papa spominje u svome pismu? Smatram da Papa podcrtava činjenicu kako su vrata upravo riječ koja je u Crkvi naviještena te da je ključ za njihovo otvaranje otvoreno srce, spremno potpuno se predati snazi Božjega govora koji je za nas uvijek bogat značenjem. Riječ nam neprestano biva naviještena, ali ako nema stava otvorenosti srca spram riječi koje su nam upućene onda ćemo samo doći pred vrata, ali ne i proći kroz njih. Ta vrata su zapravo sam Krist, koji nas neprestano okuplja u svojoj Crkvi preko svojih pastira. No za prolazak kroz vrata nužan je i ljudski čin predanja, povjerenja srca u naviještenu riječ. Čime je nošeno predanje?

*Crvena nit poveznica duž cijeloga pisma je tema radosti, **radost vjere**. Specifična radost koja zahvaća kad riječ Božja probije uho i dosegne srce. Prva riječ koju Bog progovara po anđelu Gabrielu je: raduj se! Božja prisutnost je sadržaj i uzrok radosti. Poput rijeke treba teći i nabujati da postane velika radost, kao kod žena koje se vraćaju s praznoga groba. Izvor **velike radosti** jest susret s Uskrsim Kristom.*

Susresti uskrslog Gospodina, iznova biti prožet tom radošću vjere, smisao je Godine vjere. Radost je autentičan detektor vjere.

Govorite o radosti vjere. No, nije li takav govor u suprotnosti sa Isusovim riječima o uskoj putu u kraljevstvo Božje? Isus je naglašavao kako su mala vrata, tj. uska vrata, ključ za ulazak Kraljevstvo.

Isus ulazi u naš svijet na uska »mala vrata«. Sugerira nam to slikovito ulaz u spilju Kristova rođenja. Ulazak na velika vrata pridržan je za slavne, moćne, pobjednike, za koje se prave slavloluci i ukrašena vrata.

Mala vrata nisu za one koji ulaze na konjima nego na koljenima. Uska, malena vrata su 'dječja vrata', kroz njih samo djeca prolaze. Stoga Isus i kaže učenicima »ako ne postanete kao djeca nećete ući u kraljevstvo Božje...« Biti malen, dijete, nije puko poniženje radi poniženja, u suprotnosti je s Isusovim zahtjevom za dostojanstvom i obiljem života. Dijete u sebi skriva evanđeosku veličinu. Djeca u sebi nose potencijal divljenja, iznenađenja, nisu prestala sanjati bolji svijet, spremni su za novo, spremni na rast i, u konačnici, na obraćenje.

Svjedoče da sigurnost nije u osobnom poznavanju puta, nego u čvrstoj ruci kojoj se valja prostodušno prepustiti da nas vodi kroz život.

Djeca nemaju kompleks primanja nezaslužene ljubavi. Odrasli se ne daju 'kupiti' ljubavlju, oni je žele platiti, ne žele ostati dužnici, pa teško ulaze u logiku čudesne Božje ljubavi.

Dobro uočavate taj dinamizam rasta, potreban na svačijem vjerskom putu. Papa će u svome pismu i naglasiti kako je potrebno vjeru oživjeti, pročistiti, potvrditi i na kraju ispovjediti. Uočljiva je, kako ste i Vi spomenuli, potreba toga potencijala divljenja i spremnosti na rast u vjeri. Ipak, čini se kao da su ljudi danas izgubili taj osjećaj za rast u vjeri. Mnogi će za sebe reći kako su zreli vjernici, zanemarujući činjenicu kako je vjera neprestani proces sazrijevanja koji traje cijeloga života...

Da, živa vjera pomiče granice, vuče naprijed. U sebi nosi primjerenu dozu oduševljenja koje je

spremno na izazove rasta, sazrijevanja. Zahtjev malenosti je nutarnji zahtjev rasta. Zreo plod više ne raste, on se bere. Vjerovati, ne znači posjedovati zreo plod u rukama. Vjera je bliže sjemenu koje klija, ali mu se mora ponuditi obrađena utroba, nutrina, a ne površina. Vjera je put rasta koji traje cijeli život. Kad izgubimo sposobnost divljenja, iznenađenja, neke nove nade, teško se možemo doživjeti vjernicima.

Riječ je zapravo o veličini pred Bogom. Kad se Bogu jako približimo, tada spoznajemo koliko nas nadvisuje. Kad se čovjek mjeri s Bogom, tada spoznaje svoju malenost, ali pročita i vlastitu dragocjenost u njegovim očima.

Vratimo se slici uskih vrata. Mi ljudi kao da nismo baš skloni krenuti tim putem. On nije nimalo lak, ali kad god sam njime pošao, uvidio sam na koncu kako može uroditi velikim plodovima. Ovog mi trenutka pada na pamet jedna knjiga dr. M. Scotta Pecka, koja nosi zanimljiv naslov: »Put kojim se rjeđe ide«. To doista i jest put kojim mi rijetko zalazimo. No, kada bi ga malo češće krenuli utabati svojim nogama, mislim da bi upravo na taj način sazrijevali u vjeri. To, naravno, zahtijeva malenost i spremnost biti pred Bogom samo čovjek, ali time opet zaista velik. Možete li nam nešto reći o komplementarnosti **uskoga puta i velike radosti**?

Na prvi pogled, uski put i velika radost se isključuju. Ali prvi pogled nije jedini pogled. Pažljiv pogled otkriva detalje i dubinu, čita sakriveno,

rezervirano samo za pažljive. Tako 'uski put' ima skrivenu ljepotu. Primjerice, lakše je voziti se autoputom, širokim putem. On je po sebi već odabran jer se brzo i bez napora stigne. Uski put je put izbora. Sigurnost daje (S)uputnik koji je prošao tim putem. Put pažnje otkriva detalje, ljepotu, često dovodi do proplanaka koji nas ljepotom zadive, ostave u čudu, vrte nas u nutarnji sklad. Malo ih je koji tim putem idu. Rijetko tim putem idem(o).

Nama vjernicima predbacuju da nismo konstruktivni, da bezrazložno plivamo protiv struje svijeta i vremena. Jesmo li destruktivna opozicija? Nosi li to i donekle prizvuk negativnoga?

Može biti i toga. Trajno se moramo propitkiivati jesmo li zauzeli obrambeni stav u kojem smo apriori opozicija ili se opredijelili za izazovni, odlučnim plivanjem prema izvoru. Svrha nije jačanje i pokazivanje mišića, kako se to može učiniti, nas pokreće cilj prema kojemu idemo. A to znači često plivati uzvodno... Ribe plivaju prema izvoru, jer je tamo voda bistra. Tu se žele napiti. Što su bliže izvoru, to čistiju, svježiju vodu piju... Da, mi moramo trajno propitkiivati svoje motive da nam na prvom mjestu ne bude borba, nego cilj. Ako prezentiramo samo borbu, a zanemarimo cilj, za svijet nismo poticaj nego uteg, umaramo ga, a ne dajemo ništa.... Pokazuje li Crkva da je živa i pliva prema izvoru, ili je mrtva i nošena strujom prema ušću? Živa vjera pliva protiv struje, mrtvo, pa tako i mrtva vjera prepušta se da je struja odnese i utopi se u moru...

Slika krštenja... sv. misa na krsnom studentu

Godina vjere po naravi stvari zahtijeva da kršćani obnove krsna obećanja i ispovjede svoju vjeru. Vi ste nedavno u društvu 40-ak naših svećenika bili na zdencu gdje je započelo krštenje na europskome tlu. Možete li s nama podijeliti taj doživljaj?

U Djelima apostolskim čitamo kako je Gospodin otvorio Lidiji srce za ono što je Pavao govorio te je povjerovala i krstila se. Sada se iznova vraćamo na temu otvorenosti srca i spremnosti čuti Božji govor. No, ovoga časa želja nam je otići korak dalje, odnosno na same početke naše kršćanske egzistencije. Predlažem da ponešto kažemo o krštenju kao ključu koji otvara vrata vjere. Po njemu prolazimo kroz velika vrata - koja su sam Krist - u krilo njegove Crkve.

Uz gradske zidine drevnih Filipa i danas teče bladna i bistra rijeka Zigaktis, koju neki kite naslovom 'europski Jordan'. Naime, na njoj je Pavao pokrstio prvu Europljanku - Lidiju. Slušajući izvještaj iz Djela apostolskih, divili smo se kako Bog iznutra potiče, otvara, hrabri ovu ženu da se otvori Bogu. Bog djeluje i izvana i iznutra... Izvana kao sugovornik, iznutra kao podrška i savjetnik.

Slavili smo sv. misu na otvorenom i, bez pretjerivanja, smijem reći da euharistija u ovome ambijentu ima posebnu draž i napetost. Povjetarac koji je puhao nije nam dao da se opustimo, držao nas je na oprezu, morali smo se truditi da nam ne lista brzo liturgijske knjige i ne odnese s kamenog oltara euharistijske darove, što je stalno pokušavao... Možda je nas 40-ak svećenika htio upozoriti da Duh puše i želi iznova prelistati Evanđelje i ponijeti darove širom Europe... Vjerujem da će Duh zapuhati i ispuniti svježinom pluća Europe koja odavno ne diše punim plućima, Europe za koju pesimisti govore da je na respiratoru.

Spominjete krštenje i Europu. Za koji dan smo dio EU, baš u danima kad bude izašao ovaj časopis. Smijemo li simbolično povezivati ova otvorena vrata Unije i otvorena vrata vjere koja nas krštenjem uvode u uniju/savez s Bogom?

Ponosno ističemo da 14 stoljeća pripadamo kršćanskoj Europi, a za koji dan ulazimo u EU. U povodu našega ulaska u Uniju, na briselskoj zgradi u kojoj je sjedište Europske komisije osvanuo je pano s dobrodošlicom: Dobrodošla, Hrvatska!

Za koji dan otvorit će nam se vrata Europske unije. Postajemo građani jedne velike unije, 'ravnopravni članovi velike evropske obitelji'. Veseli nas da nećemo čekati na granicama, ne treba nam više putovnica, dovoljna je osobna iskaznica. EU i Hrvatska povjerali su jedni drugima svoje ključeve, podigli su rampe s granica.

*Ovu činjenicu uzmimo ad hoc kao metaforu, iako sam svjestan manjkavu, stvarnosti koja se dogodila krštenjem, činom kojim smo uvedeni u savezništvo s Bogom. Vrata vjere imaju dva ključa: jedan ključ drži Bog, a drugi je nama povjerenio. Čovjek ne može sam otvoriti ova vrata, a ni Bog to ne želi učiniti sam, jer poštuje čovjekovu slobodu. Razmjena ključeva dogodila se **krštenjem**. Poziv u zajedništvo obznanio je svećenik: 'Kršćanska te zajednica prima s velikom radošću...' Činom krštenja koji je uslijedio, Bog nam je darovao sinovstvo, postali smo građani nebeske domovine. Tako više nismo, kako veli Pavao, tuđinci ni pridošlice - ne trebamo putovnicu, nego sugrađani sveti, a ukućani Božji, dovoljna je 'osobna krsna iskaznica'. Pregradu razdvojnici razorio je sam Krist i to u svome tijelu, pa su 'vrata koja vode u život zajedništva s Bogom u njegovoj Crkvi uvijek otvorena'.*

Kad smo već kod ove usporedbe, nije na odmet istaknuti i bitnu razliku, zar ne?

Mučenima i ucjenjivanim tijekom neravnopravnih pregovora, mediji su nam najčešće punili

uši riječima: ispunjenje uvjeta, obostrani interes, zakon reciprociteta... ratificirani ugovor. To nije slučaj sa zajednicom u koju smo ušli po krštenju. Bog nam je krvlju svoga Sina ispisao darovnicu i domovnicu. Darovni ugovor milošću trajno obnavlja, a deficite (manjak u našem proračunu) sam plaća. U domovnici je ljubavlju ispisao naša imena i zapečatio je krvlju koja teče s križa sina, Sina Božjega!

Vjera i ljubav

Za kraj našega razgovora o vjeri, osvrnimo se na Papine riječi o odnosu vjere i ljubavi, tj. o odnosu vjere i djela. Već u 7. broju, a o onda detaljnije u 14., Papa ističe važnost ljubavi u činu vjere svakoga kršćanina. Benedikt XVI. polazi od Pavlove poslanice Korinćanima (2 Kor 5, 14), gdje Pavao veli: »Caritas Christi urget nos!« Kristova ljubav je ona koja nas nagoni na djelovanje. Ona nas vodi istinskome samodarivanju drugima. Onaj tko je doživio ljubav kojom nas ljubi Bog, taj može biti kanal preko kojega će drugima doći ta ista ljubav. Bez ljubavi nema autentične egzistencije! Još je blaženi Ivan Pavao II. govorio kako je ljubiti i biti ljubljen temeljni poziv na koji je čovjek pozvan te da čovjek ne može živjeti bez ljubavi. Temelj za to je sam Bog koji je ljubav. Zato je Papa već u uvodu svog pisma rekao kako ispovijedati vjeru u Trojstvo – Oca, Sina i Duha Svetoga – znači vjerovati u jednoga Boga koji je Ljubav (usp. 1 Iv 4, 8). Jer ljubav je temelj na kojemu počiva sav unutar-trojstveni život, ako mi ljudi uopće možemo nešto i izreći o dinamici unutar-trojstvenoga života. Iz ljubavi koju smo mi sami iskusili, moći će se iznova rađati ljubav. To iskustvo primljene ljubavi treba neprestano živjeti kako bi sve uzraslo do mjere uzrasta punine Kristove (usp. Ef 4, 13). Jer ono što iznutra pokreće vjeru, upravo je ljubav. Nedavno samo čitao zaista briljantnu knjigu francuskog filozofa Fabricea Hadjadjia »Vjera zlih duhova«, u kojoj se on, među ostalim, zadržava na retku iz Jakovljeve poslanice: »I đavli

vjeruju, i dršću!« (Jak 2, 19), obrazlažući način na koji đavli vjeruju i zašto vjeruju. Hadjadj veli kako đavli, kao izuzetno inteligentna bića, upravo zbog nevjerojatne briljantnosti svojih misli moraju vjerovati u Boga, jer im to nalaže njihov genijalni um. Koja je onda razlika u odnosu na vjernike? On kaže da je ljubav ta koja čini temeljnu razliku. Vjernik vjeruje i zbog svoga razuma, ali nadasve zbog toga što se u ljubavi prepušta dobrome Bogu kojega ljubi više nego ostalo. Vjernik je spreman baciti se u ruke svome milosrdnome Ocu jer je iskusio ljubav kojom ga on ljubi. Ljubav na taj način biva mjerilo cjelokupnoga vjerničkoga života. Zato će i Pavao u svome poznatome himnu o ljubavi reći kako ništa ne bi vrijedio ako ljubavi ne bi imao (usp. 1 Kor 13). Jakovljeva poslanica koju Papa koristi u svome pismu kako bi opisao odnos vjere i djela, a time i naglasio važnost ljubavi u kršćanskoj egzistenciji, u stvari je prikaz cjelovita čovjeka, kako to u svojoj knjizi »Mnogo glasova, jedna vjera« opisuje poznati bibličar Felix Porsch. Kršćanin je pozvan živjeti cjelovitost vlastite osobnosti. Vjerujući Bogu i ljubeći ga svim svojim bićem, do potpuna predanja. Što Vi kažete o odnosu vjere i ljubavi u kršćanskoj egzistenciji?

Duša je vjere ljubav. Kad vjera ljubavlju diše, živa je; gdje prestane ljubavlju disati, mrtva je. Oduvijek Crkva želi ovo utisnuti kao zlatno pravilo. Vjerovati - znači ljubiti. Simpatično je srednjovjekovno etimološko tumačenje izraza Credo. Po njemu, credo dolazi od cor dare, što znači: dati srce, staviti ga bezuvjetno u ruke Drugoga. Vjeruje onaj tko se prepušta biti zarobljenikom u rukama nevidljivoga Boga. Lijepo i plastično kaže Kirkegaard da je to stajanje na litici iznad mračnoga ponora i slušanje glasa koji govori: Skoči, uhvatit ću te u ruke... Vjerovati ne znači posjedovati, imati jamstvo, sigurnost. Vjera je više predaja, izručenje i napuštanje. Samo povjerenje, isprepleteno s ljubavlju, daje odvažnost za iskorak u nepoznato, ili vjerom poznato...

Promišljamo

A tall, dark silhouette of a lighthouse stands on the left side of the page. The lighthouse has a cylindrical body, a small balcony with a railing, and a lantern room at the top with a glass-enclosed light source. The background is a vibrant sunset sky with a bright sun partially obscured by dark, layered clouds, creating a warm orange and yellow glow.

Sve ono što ti htjedoh reći,
ne mogoh...
Mišljah da ne stojim iza rečenog.
A tad zapravo shvatih da sam slaba i grešna
i da ti prinosim svoju siromašnu dušu
kao mrvica s bogataševa stola...

22.10.2010.

Čak ne moram ništa reći,
važno je da sam samo tu.
Zagrljena Tvojom prisutnošću.

14.3.2012.

Josipa Jurić, V. godina

Piše: IVAN BENAKOVIĆ, V. godina

Intellige ut credas, verbum meum; crede, ut intelligas, verbum Dei

Već iz samog naslova razvidno je da je naka- na moga pisanja kratko promišljanje o odnosu vjere i spoznavanja samoga vjerskoga poretka stvari. Kada bi preveli na hrvatski jezik ove riječi koje nam je iznjedrio poznati crkveni naučitelj sv. Augustin u jednome od svojih go- vora, onda bi prijevod otprilike glasio ovako: *Spoznaj da bi vjerovao, vjeruj da bi spoznao.*¹ On nam tako želi potvrditi kako vjera i zna- nje koje čovjek posjeduje o stvorenoj stvarnosti nisu u suprotnosti. Ono što možemo spoznati svojim umom, tj. što njime možemo dokučiti o stvorenome svijetu, nikako se ne protivi ho- rizontima vjere. Augustin želi reći da je nužno i jedno i drugo: i spoznavati, tj. razumski ute- meljiti svoje postojanje i sve ono što je s njime povezano, ali i biti prožet vjerom, bez koje će ova čisto spoznajna razina našega bića ostati nepotpuna. Ljudski um po sebi nije dovoljan kako bi se shvatila Božja stvarnost, ali ni sve što nas okružuje. Nužno je da mu u pomoć pritekne vjera koja je zajedno s razumom, tj. ljudskim umom, kadra dokučiti sve dimenzije čovjekova postojanja. Dakle, ne samo puko po- uzdanje u razumske sposobnosti, ali ne ni slije- pa vjera bez ikakvih razumskih obrisa. Uopće, glupo je raspravljati je li moguće da jedno op- stoji bez drugoga. Kao što su čovjeku u redov- nom poretku stvari potrebna oba plućna krila

za normalnu egzistenciju, tako je i s vjerom i ljudskom spoznajom putem vlastitoga uma. Tko bi htio iz ovoga para ukloniti barem jednu varijablu, sveo bi čovjeka na doista niske grane. U tome kontekstu možemo navesti neke pri- mjere krivoga razmišljanja. Tako neki ljudi vele kako više vole vjerovati u vjerska uvjerenja svo- je majke, negoli u iskaze sv. Tome Akvinskoga.² Zar ne da je ovo zaista banaliziranje našega pro- blema? To je čisti primjer vjerske nezrelosti. A upravo ćemo u daljnjem izlaganju vidjeti kako je misao Tome Akvinskog i te kako dobra baza za promišljanje o vjeri. Jednaku nezrelost poka- zuje i onaj koji tvrdi kako je najveći neprijatelj njegove vjere razum te uporno prstom poka- zuje u svoju glavu koja je, tobože, kriva za slab- ljenje njegove vjere. Ovo su primjeri čistoga fideizma. No, s druge strane, postoji određeni broj ljudi koji vele kako je moguće vjerovati samo u ono što je znanstveno potvrđeno kao takvo. Gdje smo sada došli u svome razmišlja- nju? Pa do druge krajnosti, koju možemo na-

¹ Usp. BENEDIKT XVI., *Fides quaerens intellectum*. Papina kateheza na općoj audijenciji u srijedu 21. studenoga 2012. - Papin apel, u: <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=146080> (viđeno 21. 11. 2012. god.)

² Usp. BEZIĆ, Ž., *Znanost i vjera*, u: Crkva u svijetu, 37 (2002.) br. 2., str. 205.

zvati čistim scijentizmom. Takve osobe također banaliziraju problem, jer se na taj način odriče mogućnost svim ljudima da budu istinski vjernici. Što ćemo onda s onim ljudima koji zbog raznih okolnosti nisu kadri vlastitim umom doprijeti do vjere? Ma, odmah u početku našega izlaganja treba reći kako oni ljudi koji zbog izvjesnih razloga nisu u mogućnosti doći do višeg stupnja spoznaje svoje vjere nisu automatski proglašeni nevjernicima. To ni u kojem slučaju! I ona, kako volimo reći, pobožna baka, može na jednako valjan način biti vjernik kao i netko tko se upustio u veće istraživanje kada je u pitanju njegova vjera. Uvijek kao podsjetnik stoji ona Isusova rečenica: »Što je nekome više dano, više će se od njega i tražiti« (usp. Lk 12, 48). Ali, ukoliko netko ima mogućnosti koje mu dopušta konstituiranost njegove osobnosti i okruženje u kojemu se nalazi, on je, u skladu s Isusovim riječima, dužan uputiti se i u avanturu većega Bogo-spoznanja. Oni kojima to pak nije moguće ne trebaju očajavati. Ja, primjerice, ne znam na koji način funkcionira neki fizikalni zakon, ali se tada priključujem i slušam znanstvenike koji o tome fenomenu govore. Iako nemam širinu pogleda kada je u pitanju neka fizikalna pojava, ucjepljujem se u misao onih koji znaju više. Na koncu se ucjepljujem u Boga koji je temelj svega znanja. Ono što netko zna kada je u pitanju Einsteinova teorija plohe, većina ne shvaća na znanstven način, ali shvaća »iz druge ruke«. Tako ja, ili netko drugi, imam udjela na istini »iz druge ruke«, ali ništa manje od onoga koji to zna na znanstveni način rastumačiti. Imamo udjela u prvome pronalazaču. Želim reći kako u teološkome govoru uvijek postoji ono što se zove »fides implicita«, tj., neizrčita uključujuća vjera. Martin Luther će je nazvati ugljenarskom vjerom. Odnosi se na riječi koje ljudi često vole koristiti: Vjerujem u ono što kaže Crkva!³ Takvo se vjerovanje, koje

izvire iz činjenice da nisam kadar sam dublje proniknuti u neku istinu, ne smije proglasiti lošim. Dapače, ako ne mogu sam doći do značenja neke vjerske istine, svojim prihvaćanjem onoga što kaže Crkva već sam učinio mnogo. Ma, zapravo, sva vjera koju Crkva naučava i jest primanje. »Jer njezina se samobitnost sastoji upravo u tome da je ona primanje onoga što se ne može domisliti – dakako, odgovorno primanje, jer ono čuveno nikada ne može u potpunosti postati mojim vlasništvom, i nikada ne može potpuno dokinuti odstojanje onoga što je primljeno, no cilj mi ipak mora biti da što više usvajam ono što sam primio, i to tako da mu se sve više predajem kao većem od sebe.«⁴

U ovome bih trenutku posegnuo za mislima također jednoga velikoga crkvenog naučitelja. Riječ je o sv. Tomi Akvinskom, koji u svojoj *Summi contra gentiles* (*Suma protiv pogana*) razmišlja o odnosu vjere i razuma te dolazi do nekih vrlo zanimljivih zaključaka. Toma tvrdi kako, iz više razloga, nije moguće vjerovati samo u sposobnosti razuma da dođe do prave istine. Ponajprije stoga što bi na taj način vrlo malo ljudi došlo do prave istine. On tada navodi tri razloga: a) postoje ljudi koji zbog svojega tjelesnoga ustroja nisu sposobni po prirodi stvari doći do određenoga znanja; b) ima i onih koji zbog svoje obiteljske situacije, tj. obveza obiteljskoga života, nisu to u mogućnosti; c)

³ Usp. PIEPER, J., *O vjeri. Filozofska rasprava*, KS, Zagreb, 2012., str. 72. – 73.

⁴ RATZINGER, J., *Uvod u kršćanstvo. Predavanja o apostolskom vjerovanju*, KS, Zagreb, 2002., str. 66. – 67.

tu je i lijenost, jedan od velikih problema, koja muči mnogo ljudi i priječi im put do znanja. Drugi razlog koji navodi Akvinac jest taj što za stjecanje određenoga znanja trebamo i vrijeme, i to ne malo vremena. Zašto je tomu tako, sv. Toma argumentira na sljedeći način: a) to je zbog same dubine istine - dugim se vježbanjem mora osposobiti um da dokuči narav takve istine; b) da bi se došlo do prave spoznaje, bitno je imati određeno predznanje koje je nužno za daljnje spoznavanje; c) duša u mladosti nije kadra spoznati pravu istinu zbog raznih strasti koje ju muče, a za stjecanje znanja potrebna je smirenost i razboritost. Kao treći razlog, Toma navodi da se u traganje za istinom putem razuma ubrzo umiješaju razne neistine. Razlog je u slabosti našega uma, jer se on često prepušta mašti. Iz navedenih razloga mnogi bi ostali u nedoumici. Zato je bilo potrebno da se ljudima posredstvom vjere pruži čvrsta sigurnost i čista istina o Božjoj zbilji. Božja je dobrota naredila da vjerom držimo i ono što se može istražiti razumom, kako bi svi ljudi mogli biti dionici spoznaje Božje, i to lako, bez sumnje i zablude.⁵ Vidimo na koji način Toma promišlja o odnosu vjere i razuma. Više je nego očito kako vjera i razumsko shvaćanje ne stoje u suprotnosti. Ukoliko težimo međusobnoj komplementarnosti nećemo upasti u pogrešku. Ulog⁶ je velik. Radi se o istini koja nije bilo što, već istini koja je Bog. No, bitno je naglasiti kako se treba kloniti preuzetnosti i tvrdnje kako je čovjeku u potpunosti moguće doprijeti do poimanja Božje stvarnosti. Ovdje nam kao putokaz mogu poslužiti riječi poznatoga biskupa iz Poitiersa, Hilarija, koji veli u svome djelu *De Trinitate* sljedeće: *S vjerom počni, istrči, ustraj: iako znam da nećeš stići, čestitat ću ti što si napre-*

dovao. Tko sa strahopoštovanjem teži prema beskonačnom, makar i nikad ne dosegne cilja, ipak će uvijek napredovati i bit će mu to na korist. Na ove uistinu bogate misli sv. Hilarija iz Poitiersa nadovezuje se Akvinac kada napominje kako se ne treba miješati u tu svetu tajnu, i ne uranjati u otajstvo neizmjernog rađanja, pokušavajući tako preuzetno shvatiti cjelokupnost poznanja, već prihvatiti da je to neshvatljivo.⁷ Toma se također osvrće na misli Filozofa (misli se na Aristotela, nap. a.) koji veli: *Premda je malo toga što znamo o višim bistvima, ipak ta sitnica većma budi našu ljubav i čežnju negoli cjelokupno znanje što ga posjedujemo o nižim bistvima.*⁸ Osvrnimo se sada ukratko na navedene misli koje nam donosi sv. Toma u svojoj *Sumi protiv pogana*. Točnije, zastanimo malo i razmotrimo misao koju Toma preuzima od Hilarija. Posrijedi su riječi uistinu velike snage. Što nam Hilarije želi poručiti? On veli svakome od nas da se treba odvažiti i krenuti na put traganja za istinom koja je sam Bog. Ne treba se već u startu obeshrabriti i reći kako je to nemoguće ostvariti. Tada nećemo ni započeti, a kamoli negdje doći u svome vjerskome hodu. Čovječe, kreni, upali svoju svjetiljku i počni tragati za Bogom! Tako bih se usudio prereći Hilarijeve riječi. Kako ćeš doći bliže Bogu ako mu ni ne kreneš ususret? Na put traganja treba krenuti, no poučeni uvijek aktualnim riječima sv. Tome, ne samo pomoću vlastitoga uma, nego i prožeti istinskom vjerom u Boga Oca. Tek sprega vjere i razuma dovest će nas do Boga. I ako ne dosegneмо puno u svome traganju, imajmo na umu one riječi koje Toma preuzima od Filozofa, da i sitnica onoga što znamo o višim bićima budi više ljubavi nego sva silina znanja o nižim bićima oko nas. Razvijajući tu Filozofovu misao, Toma će reći kako je Bog predložio čovjeku neke istine što potpuno na-

⁵ Usp. AKVINSKI, T., *Summa contra gentiles*, sv. I, Liber primum, Capitulum IV, (prijevod A. Pavlović, KS, Zagreb, 1993.), str. 17. – 21.

⁶ Prisjetimo se kada je u pitanju ulog poznate *Pascalove* oklade. Ukoliko Bog doista postoji, neizmjereno više gubimo, dok je gubitak ako on ne postoji zaista neznanan.

⁷ Usp. AKVINSKI, T., *Summa contra gentiles*, sv. I, Liber primum, Capitulum VIII., str. 37.

⁸ Usp. AKVINSKI, T., *Summa contra gentiles*, sv. I, Liber primum, Capitulum V., str. 24. – 25.

dilaze njegov um, iz razloga što je htio suzbiti čovjekovu preuzetnost i oholost.⁹

Pametan čovjek teži za tim da se domogne takve sigurnosti koliko dopušta narav stvari. Ovo je Aristotelova misao koju Toma također uzima u obzir kada argumentira spoznavanje Božje veličine. Ukoliko čovjek može spoznati bit neke stvari, onda je shodno tome može i shvatiti. Tako, primjerice, bit jednoga kamena ili trokuta neće nadilaziti njegovu sposobnost shvatljivosti tih predmeta. To nije slučaj kada je u pitanju Bog. Čovjek ne može svojom snagom doprijeti do njegova bivstva. Ipak ima umu spoznatljivih stvari kada je u pitanju Bog. Umu je spoznatljivo da Bog postoji. Do tih su istina došli filozofi putem raznih dokazivanja. No, spoznati istinu o Bogu, da je Trojstven i sl., ljudskome umu nije moguće. Dakle, postoje umu spoznatljive stvari o Bogu, ali i one koje mu nisu spoznatljive.¹⁰

Objava Boga u povijesti čovječanstva za nas je kršćane izuzetno važna kada gradimo svoje vjersko polazište. Ukoliko je objava Boga u povijesti zaista moguća, i ako je Bog doista mogao čovjeku govoriti na njemu čujan način, to onda nužno mora biti početak slaganja naše vjerske slike. Objava o kojoj ćemo ukratko progovoriti kao temelju naše vjere, nije tek izvješće o stvarnosti, nego »priopćenje« same stvarnosti – i to priopćenje, dakako, doseže jedino do onoga tko vjeruje.¹¹ Kod govora je bitno da postoji onaj koji govori, ali i netko tko taj govor može čuti. Ako je, kada je u pitanju Objava, Bog taj koji je zaista mogao govoriti i koji je izrekao svoj govor, imamo jedan element koji je potreban. Drugi je element, kako smo rekli, čovjek koji je taj govor mogao čuti. U čovjekovoj je

naravi da on može čuti kada mu netko govori i spram toga se na adekvatan način odnositi. Što želim reći? Ako je Bog govorio, i čovjek taj govor mogao čuti, onda je protivno čovjekovoj naravi reći Bogu »ne« na ono što nam on želi poručiti. To »ne« značilo bi, dakle, nevjeru, ali i nešto što proturječi nama ljudima po samoj strukturi naše naravi, kao one koja je kadra slušati i razumjeti ono što nam netko govori. Dakle, vidimo kako se ne radi samo o teološkom problemu, nego i o sposobnostima koje su čovjeku kao ljudskome biću vlastite po samoj naravi.¹² Na ovaj način o problemu vjere progovara poznati filozof *Josef Pieper* u svome filozofskom ogledu o vjeri. Mada je riječ o – kako on naglašava – filozofskome ogledu, ne možemo ove njegove misli ne uzeti kao zaista vrijedne, jer s njime se, na koncu, slažemo kako je temelj vjere koju Crkva ispovijeda objava kroz koju nam je Bog na izravan način objavio svoj lik. Njegova posljednja riječ nama bio je Krist, koji je jedini putokaz u našem vjerskom hitanju k cilju. Ukoliko se u vjeri otvaramo tome Božjemu kazivanju slušanjem i povjerenjem, zadobivamo udjela ne samo u »znanju« božanskog jamca nego i u samome njegovu životu.¹³ Valja malo pojasniti termin »božanski jamac.« Pieper u svojem razlaganju vjere tvrdi kako mi ljudi inače vjerujemo na osnovu nečijega jamstva. Tek kada nam netko progovori o nekoj stvarnosti, skloni smo mu i povjеровati. Kada se sada osvrnemo na vjeru, i na to tko je njen jamac, onda nam stvari postaju jasnije. Spomenuti objavljeni sadržaj o kojemu smo netom progovorili, ima objektivni značaj i svoju zbiljnost u tome što ga izriče nitko drugi doli sam Bog.¹⁴ Upravo je On jamac o kojemu opstoji ili pada naša vjera. Zašto govoriti o Bogu kao jamcu naše vjere? Jer vjerovati ne možemo

⁹ Usp. AKVINSKI, T., *Summa contra gentiles*, sv. I, Liber primum, Capitulum V., str. 23.

¹⁰ Usp. AKVINSKI, T., *Summa contra gentiles*, sv. I, Liber primum, Capitulum III., str. 12. – 13.

¹¹ Usp. PIEPER, J., *Isto*, str. 80.

¹² Usp. PIEPER, J., *Isto*, str. 57.

¹³ Usp. PIEPER, J., *Isto*, str. 81.

¹⁴ Usp. PIEPER, J., *Isto*, str. 80.

nekome čovjeku, nego samo Nekome, jer ni jedan čovjek nije meni nadređen kao vrijedeći Apsolutni autoritet. Uvjet je taj da treba postojati netko neusporedivo iznad tek punoljetnih ljudi i da taj Netko govori na čovjeku zamjetljiv način.¹⁵ I iznova sada dolazimo do problematike Objave kao takve. Jer već smo konstatirali da ukoliko se stvarno dogodio Božji govor upućen na čovjeku zamjetljiv način, onda bi ne-vjerovati značilo protiviti se samome sebi. Jer i nevjernik ima razum i sposobnost čuti ono što mu se govori. Samo je sada u pitanju njegova otvorenost prema onome što čuje, a većma i prema onome Tko mu to govori. Jer vjernik dobiva udioništvo u Božjemu životu upravo kroz stav vjere prema onome koji mu je govorio na njemu zamjetljiv način.¹⁶ U ovome kontekstu nam postaje razumljivo i kazivanje Karla Rahnera s obzirom na sakramente koji čine bit našega odnosa s Onim koji nam je putem objave govorio, na nama zamjetljiv način (barem ja tako vjerujem). Rahner će tako govoriti o *opus operatumu* kod sakramenta i o *opus operantis*. *Opus operatum* je apsolutna riječ obećanja Božje milosti, tj. ona Očeva neponovljiva Riječ čovjeku. On će to nazvati ireverzibilnim spasenjskim događajem u povijesti, a mi ćemo jednostavnije reći kako se radi ni o kome drugome nego o Isusu Kristu. No time smo samo

rekli kako je Bog taj koji čovjeku djelotvorno progovara, a sada valja progovoriti i o drugome činitelju toga govora. Drugi, onaj kome Bog govori, jest čovjek. Iz toga je razlog *opus operantis* čin vjere čovjeka koji izlazi ususret Bogu koji mu se objavljuje. Sakrament je djelotvoran upravo jer izlazi u susret čovjeku koji mu se otvara u slobodi. Prilazi mu u slobodi i prihvaća ga, ali ipak priznaje kako se i to prilaženje događa iz milosti koju mu Bog pruža. To njegovo prilaženje nikako nije samo njegov čin, već je proisteklo iz milosti Božje.¹⁷

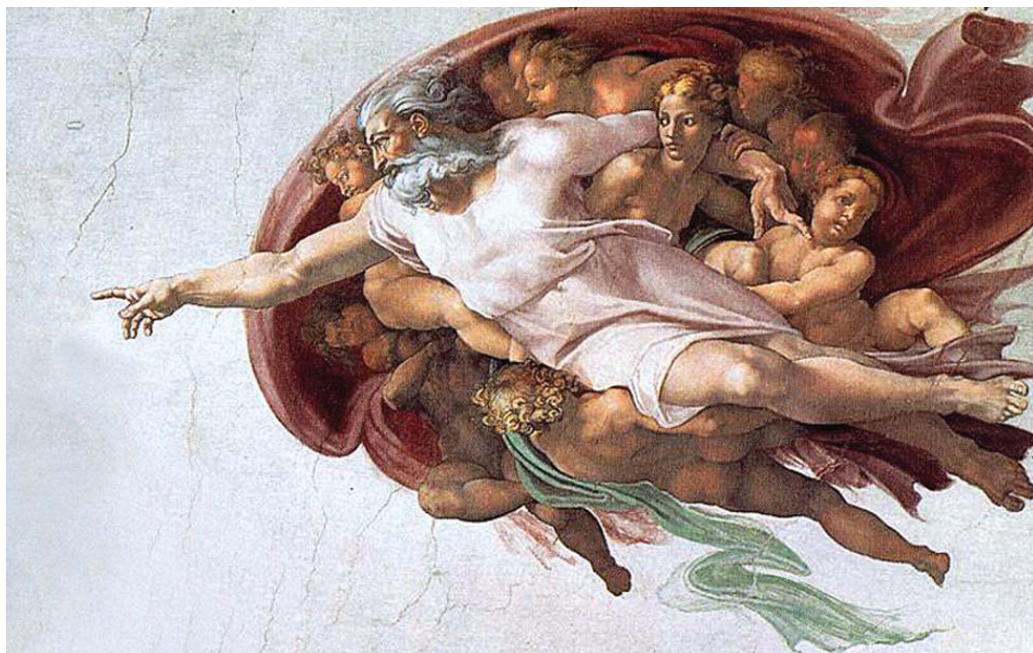
Vođen argumentacijom sv. Tome Akvinskog i drugih velikana ljudske misli, želio sam ukazati na nužnost povezivanja naše vjerske orijentiranosti s našim razumskim dosezima. Mogli smo vidjeti kako je jedno bez drugoga nužno osuđeno na dezorijentiranost. To je istina koja kao takva opstoji. E, sada, ukoliko to netko ne želi prihvatiti, morat će si onda sam iznijeti bolje argumente. No bojim se kako u tome neće uspjeti. Iz kojega razloga? Upravo iz razloga što onaj tko *a priori* negira svaku ulogu vjere u svojem stjecanju znanja o Bogu ne može iznaći pravo rješenje za izlazak iz začaranog kruga aporija svoga razuma. Samo će upasti u aporetične pokušaje iznalaska rješenja. Govoriti o Bogu, nijećući pritom važnost vjere, više je nego apsurdno. Isto tako, svesti vjeru na puki sentiment, bez ikakve racionalne baze, po mom je mišljenju više nego banalno. Tada nismo daleko od toga da vrlo brzo upadnemo u magiju, koju, nažalost, sve više susrećemo u našem društvenom okruženju. I završio bih riječima Hilarija iz Poitiersa: *Svjestan sam da je glavna zadaća moga života, za koju sam odgovoran Bogu, da o njemu govorim sve moje riječi i osjećaji*.¹⁸

¹⁵ Usp. PIEPER, J., *Isto*, str. 24.

¹⁶ Usp. PIEPER, J., *Isto*, str. 80.

¹⁷ Usp. RAHNER, K., *Temelji kršćanske vjere: uvod u pojam kršćanstva*, El libris, Rijeka, 2007., str. 503.

¹⁸ Usp. AKVINSKI, T., *Summa contra gentiles*, sv. I, Liber primus, Capitulum II, str. 9.

Umjetnost pred zahtjevima religije

Umjetnost, promatrana u svim svojim manifestacijama, tipično je ljudska djelatnost. Ona je duhovna djelatnost putem koje pojedinac izriče svoja razmišljanja i osjećaje, pokazuje svijetu vlastitu nutrinu i nezamjenjivost svoje osobnosti. Umjetnina je stoga, kao konkretni izričaj autorova stvaralačkog genija, uvijek posebna i dragocjena, gotovo sveta materijalizacija tog nematerijalnog duha umjetnika koji ga potiče na stvaranje. Očita povezanost ovakva opisa umjetnosti, kao izričaja duhovne stvarnosti, s religijom kao sustavom vjerovanja, moralnih postavki i obreda, koji su također materijalno uprisutnjenje nadnaravnoga, dovodi nas pred problematiku odnosa ovih dviju bitnosti privrženih ljudskom duhu.

PIŠE: DINKO GLAVAŠ, I. godina

Još od doba nastanka filozofije i spekulativnog promatranja stvarnosti, čovjek je uviđao tu problematiku, a ona se na posebno vidljiv način izoštrila u umjetničkim pokretima 20. stoljeća kada je emancipacija umjetnosti uzela primat nad onim ciljevima koje joj je zadavala religija, što traje i danas. Umjetnost je očito dovela u pitanje opravdanost postavljanja ograničenja vlastitom djelovanju, ne uzimajući u obzir je li ono moralno prihvatljivo ili ne. Njezin se opći cilj poistovjetio s pojedinačnim ciljevima umjetnika pa se djelo smatra umjetnošću ukoliko postiže onu svrhu koju mu je autor odredio. Takav je stav prema umjetnosti često rezultirao ostrim i neukusnim napadima na vjerska i ina uvjerenja drugih, što se neute-

meljeno opravdavalu pravom na izricanje vlastitoga mišljenja, posebice u umjetnosti. No, jednako je tako opravdano dovesti u pitanje opravdanost sveopće autonomije umjetnosti i, pokušavajući joj odrediti cilj, usmjeriti njeno djelovanje njegovu ispunjenju. Religijski sustavi diljem svijeta pokušavali su i pokušavaju, poštujući individualnost i način umjetničkog izričaja svakog pojedinca, dati tom izričaju svrhu u slavi Stvoritelja i vrhovnog Umjetnika. Najposlije, preostaje uvidjeti suvremeni odnos umjetnosti i religije u Katoličkoj Crkvi, gdje je spomenuta problematika dobila novu razinu zbog česte nepraktičnosti i neprimjerenosti sakralnih objekata liturgijske namjeni za koju su načinjeni.

Umjetnost i religija isprva su bile očiglednije povezane, gotovo nerazdvojive. Stari vijek nije poznavao umjetnički izričaj koji ne bi bio sastavnica većeg, religijskog konteksta. Ostaci starogrčke kulture u arhitekturi, njoj neodvojivom kiparstvu i književnosti, svjedoci su vjerske povijesti starih Grka i gotovo da ne postoji niti jedan umjetnički oblik koji ne bi, barem dijelom, potvrđivao religijsko uvjerenje naroda. S druge pak strane, religija je nužno davala kontekst umjetničkoj djelatnosti te je sama umjetnost osiguravala religioznom iskustvu adekvatan izražajni oblik. Estetska dimenzija čovjekova poimanja božanskoga nužno se ostvarivala u umjetnosti te je ona time postala neodvojivom sastavnicom religije. I tri su velike svjetske religije - židovstvo, kršćanstvo i islam - pretpostavljale ovakav, dvostran, odnos religije i umjetnosti, gdje je umjetnost ipak očigledno bila u službi religije. Utjecaj religijskih autoriteta na umjetničko stvaralaštvo bio je posebice očit u postavljanju rigoroznih granica umjetnosti i zabranjivanju njezina djelovanja. Židovstvo i islam donose radikalne zabrane slika od trećeg i četvrtog stoljeća po Kristu, kada ornamentiku i ukrašavanje svojih sakralnih prostora reduciraju na samo nefigu-

rativne, geometrijske prikaze. Ipak, židovski svijet Isusova vremena poznaje i popustljivije tumačenje spram pitanja slika. Danas sa sigurnošću znamo da su stare sinagoge bile ukrašavane prikazima biblijskih prizora koji su, daleko nadilazeći puku slikovitost, ciljali k pripovijedalačkoj svrsi. Budući da su svetkovine i obredi stvarno sudjelovanje u Božjem djelovanju u vremenu i svojevrsno ponazočenje prošlih Božjih djela, slika, kao olikotvoren i oformiran spomen stvarnih događaja, zauzima opravdano visoku ulogu u tom ponazočivanju. To uviđaju i Židovi čiji Zakon, općenito negativno nastrojen spram pitanja slika, ipak

dopušta, štoviše, zapovijeda Izraelcima da načine likove kerubina za Kovčeg Saveza. Takvu opravdanu praksu ukrašavanja svojih bogomolja nasljeđuju i kršćani koji, temeljeći svoje likovne prikaze na biblijskoj starozavjetnoj simbolici, tim simbolima daju novi, kristološki, smisao. Noina korablja povezuje se sa sakramentom krštenja, Izakovo žrtvovanje s Kristovom žrtvom na križu, Danijelovo oslobođenje s Kristovim uskrsnućem.¹ Ipak, i kršćanstvo

¹ Usp. J. RATZINGER, *Duh liturgije*, Ziral, Mostar – Zagreb, 2001. str. 115. – 117.

poznaje bitno negativan stav u problematici slobode umjetničkog izričaja. Ikonoklastičke borbe u Bizantu, uzrokovane arapskim utjecajem i političkim težnjama careva, pokazatelj su teških restrikcija koje religija može postaviti umjetnosti. Kasniji protestantski stav bit će slično nastrojen u pitanju dopuštenosti kršćanske slikovne umjetnosti.

Ipak, stari i srednji vijek su u gotovo svim kulturama pokazivali međusobnu neodvojivost i jedinstvo religijskih postavki i njihova umjetničkog iskaza. Crkva je upravo u to doba, unatoč naizgled restriktivnom i opreznom stavu prema umjetničkoj slobodi, uvelike utjecala na razvoj umjetnosti u svim njezinim oblicima. Kasnoantička kultura je nauštrb slikarskog izričaja preferirala inkrustaciju i mozaik, a rimski je Imperij poznavao i ograničavanje i dokrajčivanje slobode govorničkog i pjesničkog oblikovanja, na što se žalio Tacit u dijalogu o propasti govorničkog umijeća. Kršćanstvo, pak, jeziku čistih formi postavlja sadržaj: kršćansko naviještanje; no unatoč takvu kanaliziranju umjetničkog djelovanja, a možda upravo zbog njega, ono postaje preciznije i savršenije, spremnije odgovoriti na estetske zahtjeve sredine, ali i kulturalne zahtjeve određenoga razdoblja. *Biblia pauperum*, Biblija za siromahe, postaje temeljnim povodnim motivom za opravdanje umjetnosti na Zapadu jer svojim oblikom i sadržajem podupire ideju o kršćanskom svijetu i pogodno je sredstvo za

širenje kršćanskog nauka i ideala među nepismenim slojevima pučanstva.² Sv. Toma Akvinski, promatrajući stvarnost oko sebe, svakom je ljudskom djelovanju davao svrhu u nadnaravnome. On umjetnost dijeli na viša i niža umijeća, pri čemu niža na određen način služe višima i sličnija su tehnici i mehanici. To su obrtničke djelatnosti koje se uistinu često mogu nazvati umjetnošću ako se promotri umjetnička vrijednost predmeta svakodnevnog upotrebe. Tomistički pristup karakterizira umjetnost kao ispravnu zamisao o tvorevinama. Dobro ostvarenje zamišljene forme koje služi postavljenoj mu svrsi smatra se dobrim umjetničkim djelom. U tom pogledu, moglo bi se reći da sv. Toma ostavlja umjetnosti potpunu autonomiju, podrazumijevajući da svaki umjetnik, pa imao on i bogohulnu namjeru, načinivši djelo tako da ono odgovara subjektivnoj svrsi koju mu je autor odredio, ima pravo proglasiti svoju tvorevinu dobrom umjetnošću, čak i ako ona vrijeda opravdane stavove drugoga. Takav bi se pristup očigledno kosio s katoličkom mišlju sv. Tome koji je cjelokupnom ljudskom djelovanju, uključujući umjetničko, pretpostavljao zajedničku svrhu, a to je težnja k savršenstvu, Bogu kao krajnjem cilju i utočištu. Toma je, u raspravi o svrhovitosti, svrhu predmeta postavio kao pravilo oblikovanja; njegova društvena namjena diktira formu. Tu se činu oblikovanja dopušta autonomija, ali ne i obliku samom. Ljepota i umjetničko opravdanje djela živi u neprekinutom slijedu ciljeva koji svi skupa teže k već spomenutom nadnaravnom cilju. Neki štetni predmet, dakle, može biti lijep ako opravda formalne kriterije lijepoga (Tomini zahtjevi lijepoga izrečeni izrazima *proportio – integritas – claritas; sukladnost – cjelovitost – jasnoća*, po kojima bi se lijepim opravdano zvalo ono što ispunjava navedene uvjete), ali on se ne uklapa

² Usp. H.-G. GADAMER, *Ogledi o filozofiji umjetnosti*, AGM, Zagreb, 2003., str. 7. – 9.

u svijet svrhovitih odnosa gdje, iako proporcionalan sam po sebi, iskače iz opće harmonije po funkciji koja ga čini kontradiktornim s općom svrhom. Umberto Eco to vrlo lijepo izriče riječima: »On (predmet) može biti *formosus* (ljepolik), ali ne i *pulcher* (lijep).«³ Umjetnici Tomina razdoblja prihvaćali su ovakav stav smatrajući se tek instrumentima po kojima stvara viša, božanska sila i nadahnutost. Budući da se nisu smatrali pravim autorima vlastitih umjetnina, nisu imali potrebu tražiti umjetnosti svrhu izvan samoga Boga. Tako je religija umjetnosti davala cilj, a umjetnost religiji valjan izričaj uvjerenja.

Takav se, ambivalentni odnos umjetnosti i religije zadržao u ljudskoj svijesti gotovo neprekinuto do 15. stoljeća kada se humanisti i umjetnici renesanse radikalno okreću čovjeku, njegovoj individualnosti i važnosti. Čovjekovo osamostaljenje na političkom polju očitovalo se i u traženju autonomije na području umjetnosti. Novo poimanje umjetnosti kao izričaja vlastite osobnosti dovelo je do radikalnog odbacivanja religijskog autoriteta nad umjetničkim stvaralaštvom. Srednji vijek, koji je na svim područjima djelovanja podrazumijevao kolektivno djelovanje i uklapanje pojedinca u viši, zajednički cilj, ali i hijerarhijskom strukturom naglašavao važnost autoriteta, biva potisnut, a na njegovo mjesto dolazi »preporod«, ponovno rađanje ideje o samostojnosti, čak antropocentričnosti svijeta.⁴ Ideje 15. stoljeća preživjele su, unatoč nastojanjima teologa da umjetnosti odrede svrhu u nadnaravnom, do danas pa je problematika autonomije umjetnosti još uvijek živa. Pri izgradnji sakralnih objekata, teolog postavlja granice umjetničkom izričaju: on ga ograničava na područje

pretežito formalnoga, ne apstraktnog izričaja; zahtijeva korištenje simbolike ustaljene u tradiciji njegove religije i nameće umjetnosti da svojim izričajem ostvari praktičnu svrhu i oformi konkretnu bogomolju. Umjetnik se stoga ima pravo pitati o opravdanosti ovakvih ograničenja. Renesansna nastojanja oko utvrđivanja autonomije umjetnosti kulminirala su u ideji »larpurlartizma«, modernističkom pravcu u umjetnosti 19. stoljeća koji, kao što mu ime govori, zahtijeva da umjetnost nađe svrhu u sebi samoj. Takav koncept »umjetnosti radi umjetnosti same« opravdava sve u volji umjetnika. Umjetnost si sama određuje svrhu i cilj u samoj sebi, bježi od praktičnog poimanja te spekulativno i hermeneutski izriče vlastiti doživljaj stvarnosti. Ona više ne podnosi ograničenja ni cenzure te si otvara prostor k svim područjima ljudskog djelovanja. Umjetnost prestaje imati svoju prvotnu praktičnu funkciju (prve su umjetnine, prapovijesne slikarije na pećinama kod Altamire ili Lascauxa, imale svrhu magično djelovati na naslikanu životinju i podložiti je pod vlast čovjeka kako bi se on mogao nahraniti), prestaje služiti za poduku siromašnima ili za izradu korisnih predmeta. Ona se zatvara u krug vlastitih simbola i živi po pravilima koja si sama postavlja. Zato je umjetnost sposobna kritizirati i pohvaljivati i, čineći to, biti odvojena od bilo kakva, posebice

³ Usp. U. ECO, *Estetički problem u Tome Akvinskoga*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2001., str. 204. – 211.

⁴ Usp. I. KOPREK, *Umjetnost u kršćanskoj kulturi*, u: *Zagonetka umjetnosti*, pripr. D. Barbarić, Demetra, Zagreb, 2003., str. 105. – 107.

religijskog autoriteta. Ovakvo radikalno poimanje autonomije umjetnosti proizašlo je dijelom i iz liberalnih ideja Francuske revolucije koja je, tražeći u javnom ljudskom djelovanju načela po kojima se razvila liberalna država, i umjetnosti pripremila put k slobodoumnom vidu vlastite svrhe.

Ovaj se problem autonomije umjetnosti gotovo u cijelosti svodi na pitanje umjetničkog subjektivizma. O granicama umjetničke slobode s obzirom na sakralne prostore vrlo jasno progovara, tada još kardinal, Joseph Ratzinger u svojem »Duhu liturgije«: »Nemoguća je u sakralnoj umjetnosti čista proizvoljnost. Nespojivi su sa smislom slike u Crkvi umjetnički stilovi i oblici koji niječu logos u stvarima te čovjeka fiksiraju na pojavnu sjetilnost. Iz izolirane subjektivnosti ne može se roditi nikakva sakralna umjetnost. Umjetnost pretpostavlja subjekt koji je iznutra oblikovan Crkvom te otvoren prema *mi*, tj. Zajedništvu. Samo tako čini umjetnost zajedničku vjeru vidljivom i samo tako ponovno zbori umjetnost vjerničkome srcu.«⁵ I, dalje, govoreći o glazbi u liturgiji, ponavlja: »Rastakanje subjekta koje danas doživljavamo zajedno s radikalnim oblicima subjektivizma dovelo je do dekonstruktivizma, do anarhične teorije umjetnosti. Sve to može donekle pomoći da se nadiđe neumjereno naglašavanje subjekta te da se ponovno spozna da upravo odnos prema Logosu, koji je na početku, spašava subjekt, osobu te je smješta u pravi odnos prema zajednici, koja se u konačnici temelji u trinitarnoj ljubavi.«⁶

Čini se da se konačno pomirenje zahtjeva umjetnosti za subjektivnim izrazom pojedinca i postavki religije s obzirom na značaj zajednice nalazi na srednjem putu između ta dva ekstrema. S vjerskog stajališta, umjetnost, pa i

svjetovna, ima slobodu individualnog izričaja dokle god svojim sadržajem ne proturječi općim istinama. Umjetnost, pak, ima pravo na subjektivni doživljaj stvarnosti, ali s dopuštanjem da on proizlazi iz objektivnog svijeta koji čini ljudska zajednica. Po pitanju sakralne umjetnosti, nedvojbeno je da posljednju riječ ima religija koja, barem u pogledu zahtjeva liturgije, daje umjetnosti konkretan smisao. Ipak, u ostalim poljima djelovanja, čini se da religija neopravdano traži podložnost umjetnosti vlastitim ciljevima jer u današnjem svijetu, u kojem je pravo na pluralizam i različitost postalo maksima svakog djelovanja, nereligiozni pojedinac ne osjeća nikakvu odgovornost pred vjerskim autoritetom i smatra svojim pravom slobodno se umjetnički izraziti. Ni ovakav stav ne bi bio posve neprihvatljiv, ali radikalno ustrajanje u posvemašnjoj samostojnosti umjetničkog izraza opravdano je smatrati nerazboritim i nedopustivim. U konačnici, takvo je ustrajanje pretežito prevladano, a smisao umjetnosti, iako ga je u današnjem postmodernističkom društvu nemoguće jednoznačno odrediti, ipak je pronađen. Umjetnički pravci besmisla, futurizam i dadaizam, prevladani su još u prošlom stoljeću, a današnja se nastojanja konkretnije okreću vječnom motivu umjetničkog stvaralaštva: kritici stvarnosti. Jedino ako se stvarnost promatra kao cjelina međusobno ovisnih sastavnica, mogu se ove dvije velike datosti temeljno ujediniti. Jedino ako se i u religiji i u umjetnosti uvidi jedan te isti cilj, mogu se njihovi različiti načini djelovanja dovesti u ambivalentan odnos. Ovakvom će stavu možda odgovarati prigovor da religija ipak želi osporiti umjetnosti njezinu autonomnost, ali budući da se međuovisnost čitave stvarnosti nameće kao neprijeporna, bilo bi neprimjereno zahtijevati samostojnost jednog zasebnog dijela te cjeline. U tom smislu religija i umjetnost mogu činiti dva vida iste stvarnosti samo ukoliko vlastiti smisao ne traže u sebi samima.

⁵ J. RATZINGER, *Duh liturgije*, Ziral, Mostar – Zagreb, 2001. str. 133.

⁶ *Isto*, str. 153.

Piše: BRANKA GABRIĆ, V. godina

Sv. Ivan od Križa – noć duše i najveće sjedinjenje duše sa Stvoriteljem

Put svetosti. Je li on pridržan tek nekima, posebnima, »svecima od rođenja« ili i mi možemo kročiti tim putem? Zašto ne bismo okusili puninu koju nam Bog već na zemlji daruje? Put su nam pokazali toliki koji su njime kročili prije nas. Kao jednog od njih Crkva nam stavlja pred oči sv. Ivana od Križa, čiji nam spisi opisuju hod i čišćenje duše do onog za što je ona stvorena. Iako je poznat kao svetac *noći duše*, njegovi spisi odaju nam i ljepotu proljetnog lahora, zaljubljenosti koja čezne za Ljubljenim. Svoja duboko doživljena duhovna iskustva sv. Ivan ostavio je u pjesmama koje je kasnije tumačio kako bi se što više duša okoristilo biserima ovog puta svetosti.

Njegovo duhovno iskustvo pomaže nam razumjeti što se događa u nutрини čovjekove duše, što na putu vjere i prijateljevanja rade suhoće i tame, boli i odricanja. Sv. Ivan u svojim spisima pojašnjava tame osjetila, duha i duše koje su nužne da bi se čovjek očistio neurednih navezanosti na stvorenja, kako bi mogao samo Bogu pripadati, stoga on klikće:

O noći! Što bi vođom!

O noći ljupkija od zore rane!

O noći koja spoji Miljenicu s Dragim,

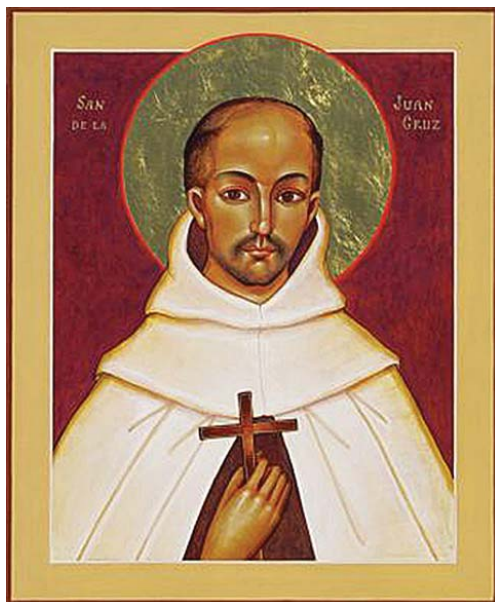
Miljenicu u Dragog pretvorenu.

(pjesma V, *Tamna noć*)

Put svetosti nije samo lagan i poletan; kada pritisnu boli i teškoće, počinju pitanja ima li smisla toliko se boriti, odricati... Svetac piše kako mnogi ne ustraju na tom putu kojim ih Bog vodi, jer ne vide što iza čišćenja dolazi. Zaboravljamo da su toliki prije nas to prošli i da je sam Gospodin Isus svoje učenike vodio i učio kroz put križa i muke. Tek pročišćeni i osnaženi Duhom mogli su činiti silna djela i vršiti svoje evanđeosko poslanje.

U svom duhovnom nauku sv. Ivan od Križa polazi od dvije realnosti: one apsolutne, vječne – Boga i vremenite, zavisne – čovjeka. Koliko god nam se one činile udaljene, vjera nam otkriva da su te dvije stvarnosti usmjere-

ne jedna prema drugoj, jer čovjek je po svojoj biti usmjeren prema sjedinjenju s Bogom. To sjedinjenje je ostvareno prvi puta u osobi Isusa Krista, Sina Božjega. Isus je tako postao prototip svakoga od nas jer ga je Otac *predodredio da bude prvorodenac među mnogom braćom*. Čovjek se ne može sam sjediniti s Bogom, nego je Duh Sveti onaj koji u našoj duši čini tu Božju preobrazbu. On doziva u našu dušu i druge dvije božanske Osobe i tako uprisutnjuje u duši Presveto Trojstvo. Time dolazimo do temelja duhovnog nauka sv. Ivana od Križa – *naša preobrazba u Presveto Trojstvo*. Duša doživljava to sjedinjenje s Bogom unutar sebe same po istinskom sudjelovanju u Božjem životu. Premda se ovo događa savršeno tek u drugom životu, duša već sada ima predokus toga stanja savršenih. Opisujući ovaj svoj nauk, sv. Ivan završava zaklinjanjem: *O duše koje ste stvorene za ove veličine i koje ste na njih pozvane, što činite? Čime se zavaravate? Vaši su zahtjevi niskost a vaša posjedovanja bijede. Zašto ostajete slijepe pred tako velikom svjetlosti i gluhe na tako glasne poklike?* (Duhovni spjev 39,7) Do takva stanja,

koje je moguće okusiti i živjeti već na zemlji, iako ne potpuno, dolazi se postupno, polako, vježbanjem u krepostima vjere, ufanja i ljubavi koje pobožanstvenjuju čovjekove djelatnosti uzdižući ih do savršenstva. Sv. Ivan pridaje veliku važnost ovim krepostima jer njihov rast povlači u nama rast božanskog života.

Otajstvo sjedinjenja s Bogom događa se inicijativom samoga Boga, ali raste samo vježbanjem u krepostima, traži naš doprinos. Čovjekov udio, ono što treba uložiti, jesu **čišćenje i molitva**. Čišćenje je potrebno jer se ljubavi prema Bogu suprotstavlja u nama ljubav za stvoreno. Opasnost se javlja kada ljubimo stvorenja *neovisno od Boga*, tražeći u njima našu sreću. Stvorenja treba ljubiti – ali u Bogu. Sv. Ivan u svojoj knjizi *Uspón na goru Karmel* slikovito to pojašnjava – dokle god je neka ptica vezana koncem za zemlju neće moći poletjeti, čak i ako je on vrlo tanak. Isto tako, tko svoje srce ima privezano za stvoreno, neće se moći vinuti prema Bogu dok ne prekine tu nit koliko god ona bila tanka. Konac je neuredna ljubav za stvorenja, kada ih ljubimo za sebe, a ne za Boga. Sve što posjedujemo (kuću, hranu, novac, mobitel...) nećemo koristiti tako da privežemo svoje srce za njih, nego kao sredstva za izvršavanje Božje volje, da Boga ljubimo. *Tko ljubi Boga svim srcem, ljubiti će i stvorenja puno većom savrшеноšću negoli da ih ljubi bez Boga*. Isto to treba primijeniti i na bračnu ljubav, kao i onu prema drugim osobama. Osim toga, potrebno je očistiti našu volju, toliko da ona ne želi ono što njen Stvoritelj ne želi, a prijanja uz ono što joj on stavlja na put. Potrebna je potpuna ravnodušnost prema stvorenim stvarima (svemu onome što nije Bog) kako bi sva naša ljubavna moć bila koncentrirana u Bogu. Ali nije dovoljno da ptica samo prereže konac, ona mora i pokretati krila kako bi poletjela. *Molitva* je taj let duše prema Bogu. Dok se odricanje vrši kroz svakodnevne akcije, za molitvu je potrebno sačuvati vrijeme i mjesto.

Na skici *Gora savršenstva* svetac je sažeto prikazao put do vrhunca, do Božjeg prebivališta i Vječne gozbe. S podnožja gore polaze tri puta, ali samo jedan – srednji, stiže do vrha, to je put onoga koji ne ljubi NIŠTA izvan Boga. Polazna točka za uspon na Goru savršenosti je *volja već odijeljena od svakoga grijeha, i lakoga, i odlučna da dođe do svršetka, do preobražaja u Boga*. To ne znači da čovjek nikada više neće sagriješiti, već da ima nakanu i želju osloboditi se i lakoga grijeha. Koraci duše na tom putu su čišćenje i molitva, koji idu usporedno. Put duše je noć, jer se lišava svakog užitka, osjetilne ugođe ... U trenutku kada je volja dovoljno ispražnjena i odvojena od stvari Bog dolazi ispuniti ovu prazninu samim sobom. Na tom putu i usponu na Goru savršenstva jedna od etapa je i čišćenje osjetila. U početku sv. Ivan savjetuje odricanje od uživanja u materijalnim stvarima i usmjerava na zadovoljavanje duhovnim stvarima. Ali ubrzo nakon toga slijedi drugi korak - potpuno poništavanje sjetilnih zadovoljstava na svim područjima, pa i na duhovnom. Time započinje *aktivna noć osjetila*. Jer osjetila su gruba i nesavršena da bi se njima dosegao Bog koji je čisti Duh.

Ako Isusova ljubav i želja da mu budemo slični ne uđu u našu dušu, sve ove etape postat će veliki nerazumljivi teret, stoga svetac savjetuje razmatranje Kristova života, kako bi rasla želja za nasljedovanjem Krista i ljubavi, bez kojih nema napretka. Meditacija, razmatranje, zahtijeva osamljeno mjesto, svjesnost o Božjoj prisutnosti i usmjeravanje pažnje na jednu tajnu, događaj, jedno Božje svojstvo ili riječ. Tada duša odgovara na ljubav ljubavlju u dijalogu s Isusom, a razgovor završava zaljubljenom pažnjom prema Kristu, često uz duboke osjećaje, čak i suze. Takvu molitvu nazivamo aktivnim motrenjem. Tako osnažena duša nastavlja či-

šćenje osjetila, strasti i ide za oslobađanjem od samoljublja.

Ljubav za Isusa, prikupljena u razmatranju, i početak motrenja u šutnji punoj ljubavi, tjera ju dušu da učini prvi korak naprijed na putu sjedinjenja s Bogom; nastupit će aktivna noć duha u kojoj se tri moći duše: razum, pamćenje i volja čiste uvođenjem u tri bogoslovne kreposti: vjeru, ufanje i ljubav. Sva čišćenja imaju dva dijela: počinju aktivnim čišćenjem,

pod kojim svetac podrazumijeva čovjekove napore da se oslobodi od neurednosti, zatim slijedi pasivna etapa čišćenja kada sam Bog, vidjevši koliko se čovjek trudio da se oslobodi nesavršenosti, čisti dušu na neočekivan i nov način. Lišava je svake utjehe, pa i duhovne, tako da se duša osjeća ostavljeno i od Onoga koga ljubi. Uvodeći dušu u *pasivnu noć duha*, Bog joj oduzima spoznaju da je ljubljena od njega, čisteći je i

od posljednje utjehe, ostavljajući je da vidi svu svoju bijedu i nečistoću. Duši u takvu stanju postaje teško i moliti; ali Bog je tijekom ove noć čisti kao što vatra postupa s rđom, tako da sada prolazi čistilište koje bi izdržavala u drugom životu. U takvu stanju *tamnog motrenja Boga* vjera, ufanje i ljubav ostaju njezin jedini oslonac. One ju čine tako lijepom u Božjim očima da joj on dariva cjelov ljubavi.

Zahvaljujući ovim bitnim dodirima, duša se malo- pomalo čisti, jača i osposobljava da na stalni način prima sjedinjenje s Predragim... u svojim Duhovnim zarukama s Božjim Sinom. (2 *Tamna noć*, 24) Duša se zaljubljuje u Boga, noću i danju gori od želje da ga susretne, da ga vidi. Htjela bi umrijeti samo da bude s Njim. Kada Bog vidi tako zaljublvenu dušu, on daje da ga ona nađe i potvrđuje joj: *Da, ti ćeš biti moja zaručnica!* To je dan DUHOVNIH ZARUKA kada Bog i duša obećaju međusobnu vjernost zauvijek. U tom periodu Bog i duša

nalaze svoju radost jedno u drugom. To je ono isto krsno sjedinjenje dovedeno do najvišeg bogoslovnog razvitka, udionštvo u onom što dušu u punini očekuje u vječnosti. Duhovne zaručke još nisu konačno sjedinjenje, riječ je o konačnom izboru duše od Boga i Boga od duše. U Duhovnim zaručkama *Božja volja i volja duše postaju jedno*. Sve dok ne dođe posebni dan kad se zaručnica, posve pročišćena, uvodi u blaženo sjedinjenje DUHOVNE ŽENIDBE sa svojim Stvoriteljem. Ali do toga se dolazi samo *tako da se prije prođe kroz duhovne zaručke i kroz vjernu i uzajamnu zaručničku ljubav, jer tek nakon što je duša bila neko vrijeme Zaručnica Sina Božjega u punoj i ugodnoj ljubavi Gospodin je zove... da dovrši to najsretnije stanje ženidbe s Njime u kojem se zbiva takvo ujedinjenje dviju naravi da, premda nijedna od njih ne mijenja svoju bit, jedna i druga izgledaju božanske. Ako i nije moguće da se to na savršen način zbude u ovom životu, ipak to nadilazi svaki ljudski izraz i svaku misao*. (Duhovni spjev 22,5) U stanju Duhovne ženidbe duša osjeća stalnu prisutnost Zaručnika u sebi, duhovni zagrljaj u kojem živi Božji život. Ona posjeduje duboku spoznaju otajstva svoga Zaručnika. Zaručnik joj velikom lakoćom razotkriva čudesne tajne i upućuje ju u svoja djela, jer istinska i savršena ljubav ne zna zadržati nikakvu tajnu

pred srcem koje ljubi. On je uvodi u duboku spoznaju slatkih tajni svoga utjelovljenja i divnih načina koje je upotrijebio da izvrši otkupljenje čovječanstva, što se ubraja među najuzvišenija Božja djela. (Duhovni spjev 23,1)

Sv. Ivan od Križa jedini od svih mistika opisuje daljnji razvoj Duhovne ženidbe koji duša može iskusiti na ovome svijetu u PREOBRAŽENOM SJEDINJENJU. Kako to opisuje u knjizi *Živi plamen ljubavi*, duša, već pobožanstvenjena u samoj sebi, *oko sebe baca iskre i plamenove božanske ljubavi. (Živi plamen, prol. 3-4) Duši se događa kao i drvu u koje premda je prodrta vatra i promijenila ga i združila ga sa sobom, sve više se raspaljuje i usijava dok ne stane bacati plamenove i iskre. (Živi plamen, prol. 3)* Nakon ovog sjedinjenja nema drugog, doli vječnog sjedinjenja u nebeskoj slavi. *O živi plame ljubavi... Ovaj plamen je Duh njezina Zaručnika, koji nije nitko drugi nego Duh Sveti kojega od sada duša osjeća u sebi, ne samo kao vatru koja ju troši i preobražava u slatku ljubav (u Duhovnoj ženidbi), već i kao vatru koja gori u njoj i baca plamenove koji kupaju dušu rosom slave (u Preobraženom sjedinjenju). (Živi plamen 1,3)*

Stoga duša, obraćajući se Bogu koji ju je osposobio za primanje najsnažnijih izljeva ljubavi kakvi su mogući na zemlji, pjeva:

O kako blag, ljubežljiv

U krilu mom se budiš

I dišući slatkim dahom,

Sveg dobra, slave punim,

O kako nježno osvajaš me za se!

(Živi plamen, IV)¹

¹ Prikaz duhovnog nauka sv. Ivana od Križa rađen je prema knjizi *Duhovna nauka sv. Ivana od Križa*, Karmelska izdanja, Zagreb, 2006.

Piše: Blaž Jokić, IV. godina

Blažena Djevica Marija blaženog Alojzija Stepinca

Život pod Marijinom zaštitom

»Bog mi je dao milost da u životu od mladosti nikada nisam zapustio pobožnost prema Blaženoj Djevici. Ona me toliko puta sačuvala, osobito na ratištu.«¹ Ovo su riječi blaženoga Alojzija Stepinca, izgovorene jedne večeri u krašićkom zatočeništvu tijekom razgovora sa župnikom. Uistinu, život našeg blaženika od samog je početka obilježen Marijom. Slika Majke Božje, Marije Pomoćnice, u obiteljskoj je kući u Krašiću bila znak pripadnosti ove obitelji. Ova je slika, i ono što je vezano uz nju, razlogom da je mali Alojzije već od svoga rođenja bio pod Marijinom zaštitom. Naime, pred ovom je slikom njegova majka Barbara svaki dan obavljala pobožnost svete krunice. Samo nebo zna koliko je žarko molila i koliko je molitava izašlo iz majčinskog srca za njenu obitelj, a napose za malog Lojzeka. Mnogo je dugovao svojoj pobožnoj majci. Od nje je naslijedio jaku i živu vjeru, njezin način razmišljanja i osjećanja, njezinu požrtvornost i veliku pobožnost prema Presvetoj Bogorodici, kako je znao kao nadbiskup i kardinal nazivati Blaženu Djevicu Mariju. U njegovu se mladu maštu Gospin lik tako duboko usjekao da je tijekom cijelog života rado razmišljao o nebeskoj Majci. Svjedočio je da mu je često kasnije u životu iskrsavala pred očima ta divna slika osvijetljena u svibanjskoj noći. U doba zatočeništva dao ju je objesiti iznad poste-

lje, no tako da mu nije visila nad glavom, nego sa strane. Želio ju je promatrati preko dana sjedeći ili ležeći njoj sučelice, da bi dobio pobudu i misao na svibanjske pobožnosti.

Gledajući njegov razvoj, majka Barbara posvećivala mu je puno više pažnje nego ostaloj djeci. Kad se mali jednog dana razbolio, zavjetovala se Majci Božjoj da će, ako ozdravi, hodočastiti u jaskansku franjevačku crkvu, gdje se Gospa na poseban način štuje pod naslovom »Škapularska Majka Božja«. Bila je uslišana. Dječak je ozdravio, a majka je tijekom pedeset godina obdržavala taj zavjet. U srcu je gajila samo jednu želju: da Alojzije postane svećenik. Shvaćala je da se svećeničko zvanje treba izmoliti od Boga. U tu je svrhu postila tri puta tjedno, krijući to kao svoju tajnu. Tek kad se Alojzije vratio iz Rima, gdje je studirao teologiju, doznao je zašto je njegova majka postila tri puta tjedno. Treba također istaknuti da je Stepinac svoju prvu sv. misu, kao mladomisnik, slavio u bazilici Santa Maria Maggiore, koja posebno ističe djevičanstvo Majke vječne Riječi.

Teološko uporište o Mariji

Vatra Marijine ljubavi koja je zahvatila mladog Stepinca u djetinjstvu, stalno se povećavala i produbljivala kako kroz molitvu Mariji, tako isto i kroz proučavanje mariologije. Znao je reći u svojim nagovorima: »Gdje cvate pobožnost prema Majci Božjoj, možemo biti sigurni

¹ C. TOMIĆ, *Blaženi Alojzije Stepinac, marijanski biskup*, Vojska Bezgrešne, Novi Marof, 2003., str. 4.

i u čistoću vjere Kristove.«² A kad je u pitanju vjera Crkve o Mariji, tu se posebno oslanjao na Oce. U svojim propovijedima često je navodio sv. Efrema Sirca, sv. Ivana Damašćanskog, sv. Ivana Zlatoustog, sv. Jeronima, sv. Ambrozija, sv. Augustina i posebno sv. Bernarda iz Clairvauxa. Od knjiga, na njega je posebno utjecala »Marijina slava« sv. Alfonsa Marije de Liguorija i »Prava pobožnost prema Majci Božjoj« sv. Ljudevita M. Grigniona de Monforta.

Stepinac drži da po Mariji sve primamo. Po njoj nam silaze darovi Presvetog Trojstva. »Marija je milosti puna i želi svojim zagovorom kod Boga od te svoje punine i na nas izliti obilje svoje milosti.«³ Ona je neraskidivo vezana sa svojim sinom, Isusom Kristom, koga je začela i rodila. Ona je neraskidivo vezana i s Duhom Svetim koji ju je učinio Bezgrešnom i Bogorodicom. Njezina je prisutnost u otajstvu Krista i Crkve očita i s pravom se naziva Majkom Kristovom i Majkom Crkve. Nekako se doima kao da Stepinac drži da Marija, iako ostaje uvijek kćer ljudskog roda, ulazi u samo otajstvo Presvetoga Trojstva. Ipak, ovo ne trebamo shvaćati heretično, u smislu da bi Marija bila uzdignuta na mjesto svoga Sina, jer Stepinac tako sigurno nije mislio.

Marijina djeca

Kada je riječ o odnosu katolika prema Mariji, Stepinac ističe: »Štovanje Majke Božje ima postati sastavnim dijelom moga života! Ne smije proći dan, a da je se ne bismo sjetili, da je ne bismo zazivali u pomoć, da joj se ne bismo preporučili u potrebama duše i tijela, da je ne bismo zamolili neka nas čuva od grijeha i dovede Bogu, da ga s njom zajedno hvalimo i slavimo

u vijeke. I tko bi nas drugačije savjetovao, to nije glas od Boga, nego đavla, kojemu je najveći interes da zatre u dušama svaki trag štovanja Marije.«⁴ Đavao je jako dobro poznao Onu koja mu petom satire glavu pa stoga i nastoji u dušama ubiti svako štovanje Marije. On zna kako je Marija najkraći i najdivniji put do Boga pa se zato trudi s podvalama na Marijin račun. Stepinac veli kako on to ne čini »otvoreno i javno, nego podmuklo pomoću javnih krivovjerja, da lakše prevari ljude, kad se obuče u anđela svjetla došaptavajući im da se štovanjem Marijinim umanjuje čast Kristova«.⁵

Blaženik se potpuno slaže sa sv. Bonaventurom, da svi oni koji Mariju ljube uživaju veliki mir i da će biti upisani u knjigu života. Oni koji poznaju Marijinu ljubav i njezinu moćnu zaštitu ne mogu to zadržati samo za sebe. Oni onda razgllašavaju njezine kreposti, jer je to put spasenja i za sve druge ljude. I, nadalje, slaže se sa svecem kako bi svim onim blažensvima koje je Gospodin proglasio trebalo dodati i ono koje glasi: »Blaženi koji se pouzdaju u svetu Djevicu. Njihovo je ime upisano u knjigu života.«⁶

Stepinčeva krunica

»Krunica je naša snaga i naša utjeha!«⁷ Ovim je riječima blaženik najbolje izrekao što misli o molitvi svete krunice. Ova njemu tako draga pobožnost pratila ga je od najmlađih dana. Njegova majka Barbara svojim je dolaskom u obitelj Stepinac donijela toplo i vedro ozračje ljubavi i pobožnosti prema Blaženoj Djevici

² J. BATELJA, *Najljepše Mariji*, Misli blagopokojnog kardinala-nadbiskupa Alojzija Stepinca o štovanju Blažene Djevice Marije, Zagreb, 1990., str. 13.

³ A. STEPINAC, *Propovijedi o lurdskim ukazanjima*, Postulatura bl. Alojzija Stepinca i Vojni ordinarijat u Republici Hrvatskoj, Zagreb, 2007., str. 15.

⁴ J. BATELJA, *Najljepše Mariji*, Misli blagopokojnog kardinala-nadbiskupa Alojzija Stepinca o štovanju Blažene Djevice Marije, Zagreb, 1990., str. 80.

⁵ J. BATELJA, *Najljepše Mariji*, Misli blagopokojnog kardinala-nadbiskupa Alojzija Stepinca o štovanju Blažene Djevice Marije, Zagreb, 1990., str. 80.

⁶ A. BENIGAR, *Stepinac*, Glas Koncila i Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1993., str. 295.

⁷ A. STEPINAC, *Propovijedi, govori, poruke 1941.-1946/*, Zagreb, 1998, str. 233.

Mariji. Tijekom mjeseca svibnja posebno su častili Mariju. Malena uljanica osvjetljivala je sliku Majke Božje pod kojom je maleni Alojzije rastao. Ovaj slučaj, koji je sam blaženik ispričovjeda, zorno to prikazuje. »Kad je nakon nekog vremena ponovno došao župnik Huzek u Stepinčevu kuću i pošao pogledati mališana, koji je bio u kolijevci, našao je na njemu, na svoje veliko iznenađenje, veliku majčinu krunicu rastegnutu preko cijelog pokrivala u zipci. Zanesen tim prizorom usklikne: 'Barbara, pa kak' ne bi Lojzek postal svetac, kad već sad moli krunicu!'«⁸

Još kao mladić u traganju za svojim životnim pozivom znao je zadiviti svoje mještane. Jedanput, dok je vozio vino na prodaju u Karlovac, jednom je rukom držao uzde, a drugom krunicu. Ljudi su zastajali i začuđeno gledali mladog kočijaša kako moli krunicu.

U prilog pobožnoj molitvi svete krunice svjedoči nam i kardinal Pavao Bertoli, bivši tajnik nuncijature u Beogradu i Alojzijev kolega iz mladih dana: »Jedne godine u proljeće pošao sam zajedno s njim u Dalmaciju da posjetimo msgr. Bauera i nuncija Palleggrinettija, koji su bili na odmoru u jednoj kućici sestara milosrdnica. Sjećam se da je na povratku u vlak nakon duljeg razgovora izvadio svoju krunicu te mi rekao: 'Don Pavle, prošlih dana darovale su mi sestre dominikanke ovu krunicu od 15 otajstava, jer su znale da dnevice izmolim cijelu krunicu.' Prekine razgovor, iznenađa se duboko sabere i sav preobražen počne moliti krunicu.«⁹ Koliko je kardinal Stepinac volio svetu krunicu govori i ovaj slučaj. Dok je bio zatočen u Kra-

šiću rado je zbog informiranosti slušao Radio Madrid. Jedanput je ta emisija bila premještena baš u vrijeme kada se u župnoj crkvi molila sveta krunica. On se bez razmišljanja odrekao te emisije, rekavši kako je »moljenje svete krunice važnije od svih vijesti«.¹⁰

Za Stepinca je krunica bila sredstvo duhovne obnove - razmatranje otajstava našega otkupljenja. Stepinac, dakle, vidi krunicu kao molitvu koja ne bi smjela zaobići nijedan stalež. Evo njegovih riječi koje je izgovorio u razgovoru sa spomenutim krašićkim župnikom: »Dobro je da djeca prije blagoslova zajednički mole svetu krunicu jer će se tako priviknuti da je mole. Smatram da je uzrok pada kod svećenika, i ostalih, u tome što su prestali moliti. Kad bi župnik uspio da u svakoj obitelji mole krunicu, puno bi

učinio. Mogu reći da bi time preporodio župu, ne dakako odmah, ali bi ovo moljenje izazvalo zagovor Bogorodice i preporod duše ne bi izostao. Moj je otac svaki dan molio krunicu. I mi smo je zajednički molili. To se ne zaboravlja.«¹¹

Stepinac hodočasnik

Kako bi se netko mogao zvati Marijinim štovateljem ako barem s vremena na vrijeme ne bi hodočastio u neko od njezinih svetišta. Krepkosnom mladiću koji je netom izašao iz bogoslovije nije se svidio raspušteni život njegovih kolega vojnika. Nakon nedjeljne mise neki od njih odlazili bi u javne kuće i kojekud u potrazi za užitkom. Alojzije bi se uputio Majci Božjoj na Trsat. Tamo je znao prisustvovati još jednoj misi. Molio je Mariju da mu u vremenu koje je pred njim sačuva dušu i tijelo čistim.

⁸ A. BENIGAR, *Stepinac*, Glas koncila i Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1993., str. 23.

⁹ A. BENIGAR, *Stepinac*, Glas koncila i Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1993., str. 29.

¹⁰ J. BATELJA, *Najljepše Mariji*, Misli blagopokojnog kardinala-nadbiskupa Alojzija Stepinca o štovanju Blažene Djevice Marije, Zagreb, 1990., str. 67.

¹¹ C. TOMIĆ, *Blaženi Alojzije Stepinac, marijanski biskup*, Vojska Bezgrešne, Novi Marof, 2003., str. 57.

Sam kardinal pripovijeda: »Majci Božjoj imam zahvaliti da me je u tim danima sačuvala. Zato sam se kasnije, na povratku iz Rima, nekoliko dana zadržao na Trsatu i ostavio spomen-pločicu zahvalnicu.«¹² Ta se pločica i danas nalazi na Trsatu, u kapelici zavjetnih darova. Na njoj su zapisane ove riječi: »U zahvalu za bezbrojna isprošena doborčinstva poklanja Bogorodici Djevici Mariji. Alojzije Stepinac.«

Marijini tituli

a) Majka Božja

Stepinac se služio gotovo svim naslovima Marijinim kojim se služi Crkva i koji su ustaljeni u vjerničkom puku. Naslov Majka Božja ili Bogorodica temelj je za sve druge naslove. S posebnom bi nježnošću izgovarao riječ »Majka«, a s još većim poštovanjem ime Bogorodica. »Marija je uistinu Majka Božja jer je majka vječnog utjelovljenog Sina Božjega, Boga moga« (KKC, 509). Ovu istinu, koju je potvrdio Efeški sabor daleke 431. i koju Crkva neumorno prenosi kroz stoljeća, on rado ističe kako bi vjernicima usadio u srce veličinu ponizne Djevice, koju je Bog učinio majkom svome Sinu. Marija je od vječnosti predodređena da bude majka Sina Božjega. Otajstvo je to koje je Bog pripremao kroz dugu povijest spasenja i ostvario u punini vremena. Marija je čisti dar Božji jer, sama po sebi, reći će kardinal u svojim propovijedima, ona je ništica kao i svaki stvor pred Bogom.

Blaženi Stepinac promatra dvostruko materinstvo Majke Božje. Tjelesno, ona je fizička majka samoga Boga. Druga dimenzija je duhovno materinstvo koje je ostvarila poslušnim vršenjem volje Božje. »Na riječ Marijinu: 'Neka 'mi bude po riječi tvojoj!' zbilo se najveće poniženje i najveće uzvišenje u povijesti

čovječanstva.«¹³ Bog uzima našu ljudsku narav i svu bijedu, izuzevši grijeh. Presveta Djevica postala je majka Božja, dakle uzdignuta je na najviše dostojanstvo što se može zamisliti kod ljudskog stvora. Po tome dostojanstvu ona surađuje s Ocem nebeskim, zato joj Crkva oda je posebno štovanje, kakvo ne daje nijednom drugom stvoru. Takvim dostojanstvom ona je kruna svega stvorenja. Ona je tako predvodnik Božje milosti do svakog čovjeka koji prizna Boga Ocem i Krista spasiteljem.

b) Majka svećenika

Kardinal veli kako je svećenik pozvan da svojim životom bude »lux mundi« u svijetu koji je izopačen i odlutao od Boga. »Nije sigurno slučaj, da baš sada bezbošci sviju dlaka i boja tako bijesno udaraju na Mariju i izvrgavaju ruglu pobožnost prema Majci Božjoj. ... Tim više mora svećenik, kao što rekosmo, upirati svoj pogled prema njoj, tom najuzvišenijem uzoru svake svećeničke duše osim dakako velikog svećenika Isusa Krista.«¹⁴

Kako bi se izdržalo na putu nasljedovanja Krista po Mariji, on poziva na razmatranje Marijina života. To je život pun žrtava i odricanja. Od Nazareta do Betlehema Marija se žrtvuje, ona to čini jer ljubi. Ta njena spremnost na žrtvu iznova je poziv svećeniku da preispita ljubav prema onome kojemu je rekao »Da!« na dan svog ređenja. »I svećenik koji nije u stanju ništa žrtvovati za Boga i Crkvu njegovu, nije shvatio niti kršćanstvo, a kamoli bit svećeništva. I najmanji povjetarac može otpuhati taj suhi list sa stabla Crkve.«¹⁵

¹³ J. BATELJA, *Najljepše Mariji*, Misli blagopokojnog kardinala-nadbiskupa Alojzija Stepinca o štovanju Blažene Djevice Marije, Zagreb, 1990., str. 71.

¹⁴ J. BATELJA, *Živjeti iz vjere*, Duhovni lik i pastirska skrb kardinala Alojzija Stepinca, Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu, Zagreb, 1990., str. 321.

¹⁵ J. BATELJA, *Živjeti iz vjere*, Duhovni lik i pastirska skrb kardinala Alojzija Stepinca, Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu, Zagreb, 1990., str. 327.

¹² A. BENIGAR, *Stepinac*, Glas Koncila i Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1993., str. 40.

Čovjekova uloga u pisanju Svetog pisma

Kad već mnogi poduzeše sastaviti izvješće o događajima koji se ispuniše među nama – kako nam to predaše oni koji od početka bijahu očevici i sluge Riječi – pošto sam sve, od početka, pomno ispitao, naumih i ja tebi, vrli Teofile, sve po redu napisati da se tako osvjedočiš o pouzdanosti svega u čemu si poučen (Lk 1,1-4). Već u prvim recima

svoga evanđelja, sv. Luka nam jasno ukazuje na čovjekovu aktivnu ulogu u pisanju Svetog pisma. Iako je Biblija uistinu Božja riječ, ona je istovremeno i duboko ljudska riječ.

Knjige Pisma su spisi koji su uvijek obilježeni samim ambijentom u kojemu nastaju, odnosno napisane rukom čovjeka koji se htio osvrnuti na određenu situaciju, na određenom mjestu,

PIŠE: MARKO IVANČEVIĆ, II. GODINA

u određenom vremenskom trenutku. Sv. Luka vrlo jasno kaže da je naučio napisati evanđeoski izvještaj, te ne propušta spomenuti svoj trud pomno ispitivanje u njegovu sastavljanju. Ova knjiga (Evanđelje po Luki) zasigurno je djelo sv.

Luke, a opet, sv. Petar nas uči da nikada proroštvo *ne bi ljudskom voljom doneseno, nego su Duhom Svetim poneseni ljudi od Boga govorili* (2 Pt 1,21). Kako Sv. pismo može u isto vrijeme biti djelo i riječ ljudska te sama riječ Božja?

Naumih i ja – samo ljudske riječi?

Postoje dva ekstremna stava koja treba izbjegavati. Jedan je jednostavno pogrešan (te malo ukazuje na herezu), dok je drugi potpuno heretički. Prvi, koji je vjerojatno češći

u modern(istič)om zapadnom kršćanstvu, tvrdi, više ili manje eksplicitno da su biblijske knjige u potpunosti ili barem većinom ljudsko djelo. Takav stav bi riječi *naumih i ja* tumačio kao da pripadaju samo sv. Luki. Drugim riječima, »ja« ove rečenice uopće se ne odnosi na Duha Svetoga nego samo na sv. Luku, kao da je samo on naumio pisati.

Po ovoj teoriji, Evanđelje po Luki više nije uistinu nadahnut tekst, nego isključivo produkt samog čovjeka. Iako većina neće ići tako daleko da to eksplicitno tvrdi, njihov način interpretacije implicira tu tvrdnju. Mnogo je »bibličara« koji pišu biblijske komentare, ali odbijaju bilo kakvu interpretaciju osim one koja se, prema njihovu osobnom sudu, može pripisati eksplicitnoj nakani ljudskog autora. Čak i ako dopuste takvu interpretaciju koja uključuje nešto što je iznad ljudske ograničenosti uma sv. Luke, tvrdit će da je to samo duhovna interpretacija te da se to ne smije shvaćati doslovno, isključivši ga tako od svakog teološkog proučavanja. Ovo je zasigurno hereza te u izravnoj suprotnosti učenju Drugog vatikanskog koncila koji svoju konstituciju o Svetom pismu nije nazvao *Hominum Verbum* (Riječ ljudska) nego *Dei Verbum* (Riječ Božja).

Naumih i ja – riječi samo Duha Svetoga?

Osvrnimo se sada na onaj drugi, ekstremni, stav koji je također kriv. Neke osobe (napose protestantski fundamentalisti) odbijaju priznati ikakvu istinsku ljudsku participaciju u pisanju Pisma. Ljudi koji su pisali Sveto pismo ne gledaju se kao istinski autori, nego kao puki pasivni instrumenti koje je Bog koristio da prenese riječi Pisma. Taj ekstremniji oblik zastupa teorija *verbalnog diktiranja*, prema

kojoj je Duh Sveti šaptao (čak da se moglo i čuti) **svaku** riječ Pisma ljudskom »autoru« koji je onda zapisao točno to, i samo to što mu je rečeno. Općenito se zamišlja da se ovaj proces odvija dok je čovjek u određenom kvazitransu.

Čovjek tekstu ne dodaje ništa svoje, pa iako Duh može nadahnuti neku sličnost s čovjekom, sve je to samo od Boga, ali ne i od čovjeka. Iako je istinito da su neki od najvećih katoličkih teologa naše štovane tradicije naučavali određeni oblik »verbalnog diktiranja«, moramo inzistirati na tome da to nikada nisu shvaćali u radikalnijem (i modernijem) obliku negacije aktivne i pozitivne uloge te participacije ljudskih autora u pisanju Svetog pisma. Iako se ideja »verbalnog diktiranja« ne čini

eksplicitno heretičnom, zasigurno naginje na herezu te se čini suprotnom učenju Crkve koje je dobro sumirano od strane Drugog vatikanskog koncila: *Pri sastavljanju svetih knjiga Bog je, pak, izabrao ljude koje je upotrijebio da bi oni – služeći se svojim sposobnostima i silama – pod njegovim djelovanjem u njima i po njima, kao pravi autori pismeno predali sve ono i samo ono što on hoće.* (Dei Verbum, 11)

Kauzalnost i biblijsko nadahnuće

Crkva uči da je Bog istinski autor Biblije, ali također i čovjek. Bog je primarni i glavni autor, ali su i nadahnuti pojedinci također istinski autori, u kojima je Bog djelovao bez da negira njihovu autorsku ulogu. Ako se okrenemo pitanju: Tko je rekao *naumih i ja* napisati ovaj evanđeoski izvještaj - je li to bio sv. Luka ili Duh Sveti? - moramo odgovoriti da se ove riječi valjano pripisuju i sv. Luki i Bogu. Ne pola sv. Luki, a pola Bogu, nego u cijelosti sv. Luki, te u cijelosti Bogu. Duh Sveti je uistinu naumio napisati Evanđelje po sv. Luki. Također, sv. Luka je uistinu naumio napisati tu knjigu,

te je odlučio što želi uključiti u taj izvještaj. Vrlo je važno potvrditi da je knjiga u cijelosti od Duha Svetoga, ali da je u cijelosti i od sv. Luke, tako da nema nijedne riječi, niti dijela riječi koja u potpunosti nije djelo i sv. Luke i Duha Svetog. Bog je primarni autor, a sv. Luka sekundarni autor. Bog je primarni uzrok, a sv. Luka sekundarni uzrok. Prema tome, Bog je uistinu autor i uzrok, kao što je i sv. Luka uistinu autor i uzrok. Budući da je svaka riječ od Boga, knjige Pisma moraju u cijelosti biti bez zablude te je velika zabluda tvrditi da su samo one stvari koje se odnose na spasenje bez zablude, dok zabluda postoji u ostalima. Jer Bog nije nadahnuo samo one dijelove koji izravno govore o spasenju, već cijelo Pismo. Zato Drugi vatikanski koncil i uči: *...kao pravi autori pismeno predali sve ono i samo ono što on [Bog] hoće* (Dei Verbum, 11).

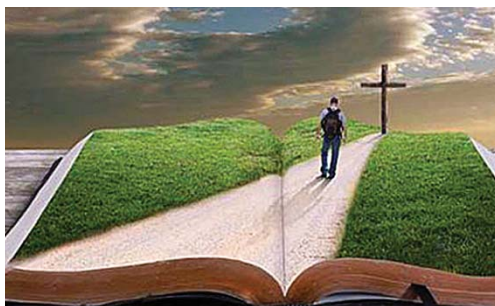
Svaka riječ i samo one riječi za koje je Duh Svetio htio da budu zapisane bile su napisane od sv. Luke i ostalih. Sv. pismu nije bila dodana nijedna riječ ili misao koju Duh Sveti nije nadahnuo i prouzročio. Zato što Bog ne može prevariti niti biti prevaren, svaka riječ Sv. pisma mora biti u cijelosti istinita, sve dok smo pažljivi da ga interpretiramo prema pravoj nakani autora (odnosno prema nakani i Boga i ljudskih autora).

Evangelje kao Lukino djelo

Kako bi pokazali da je čovjek pravi autor, koji tekstu dodaje svoj »štih« (uvijek po nadahnuću Duha Svetoga), sagledat ćemo sljedeće stvari:

1. Lukini spisi sadrže daleko najbolji i najelokventniji grčki od svih novozavjetnih knjiga jer je bio vještiji u grčkom od ostalih pisaca Novog zavjeta te zato što je pisao ljudima koji su dobro znali grčki jezik.
2. Luka je bio liječnik i stoga posebno zainteresiran da pokaže milosrđe Krista, božanskog Liječnika. Vidi se da jedini zapisuje događaje koji na poseban način govore o Spasiteljevu milosrđu: obraćenje sv. Marije Magdalene, Zakeja te zločinca na križu, ukazanje na putu u Emaus; kao i prisposdobe o farizeju i cariniku, o dobrom Samaritancu, izgubljenoj ovci, izgubljenoj drahmi, milosrdnome ocu, Lazaru i boga-tašu, itd.
3. Sv. Luka i počinje i završava svoje Evangelje u židovskom Hramu jer je bio obraćenik na židovstvo te htio pokazati da spasenje dolazi od židovskog naroda, po Kristu.
4. Duh Sveti ga je odabrao da napiše Djela apostolska jer je bio bliski suradnik sv. Pavla apostola.

I Crkva uči:

No budući da je Bog u Svetom pismu po ljudima govorio na ljudski način, tumač Svetoga pisma – kako bi proniknuo ono što nam je Bog htio priopćiti – mora pozorno istraživati što su hagiografi stvarno kanili reći i što se Bogu svidjelo otkriti po njihovim riječima. (Dei Verbum, 12)

Korisna analogija: Krist i Pisma

Potvrđujući i božansko autorstvo te ljudsku suradnju u pisanju Biblije, Drugi vatikanski koncil kaže, citirajući sv. Ivana Zlatoustog: *U Svetom se pismu dakle – bez povrede Božje istine i svetosti – otkriva čudesna susretljivost vječne Mudrosti »kako bismo upoznali neizrecivu Božju dobrostivost i kako je Bog uvelike prilagodio način govora u providnosti i skrbi za našu narav«. Naime, Božje su riječi izrečene ljudskim jezicima, postale slične ljudskom govoru, kao što je nekoć Riječ vječnoga Oca, uzevši slabo ljudsko tijelo, postala slična ljudima (Dei Verbum, 13).* Crkva ističe ovu korisnu analogiju između Pisma i Krista, našeg Spasitelja: Gospodin je pravi Bog i pravi čovjek, u cijelosti Bog i u cijelosti čovjek; također je i Pismo prava riječ Božja i prava riječ ljudska, u cijelosti riječ Božja i u cijelosti riječ ljudska. Dok je Isus bio na zemlji, sve što se vidjelo da je činio bilo je učinjeno od onoga koji je pravi Bog i pravi čovjek.

Bog je rođen od Djevice. Ali i čovjek kojemu su se klanjali anđeli, pastiri i mudraci.

Bog je bio gladan i umoran. Čovjek je zapanjio učitelje u Hramu.

Bog je bio kršten u Jordanu. Čovjek je činio čudesu te uskrsavao mrtve.

Bog je umro na Križu. Čovjek je uskrsnuo te uzašao na nebo.

Bog sada za nas posreduje. Čovjek sada kraljuje o desnu Oca te će doći ponovno.

Ove je stvari Spasitelj učinio po snazi svoga božanstva, ali ih je činio u svojoj punoj i potpunosti čovječnosti. One stvari koje je učinio po snazi svoje ljudske naravi, učinio je dok je u potpunosti bio Bog. Zato i možemo reći da Marija nije samo Majka Kristova nego i Božja, te možemo tvrditi da nije samo čovjek umro na Križu nego Bog Sin, začetnik života (usp. Dj 3,15). Analogno tome, Pisma su uvijek i Božja i ljudska riječ. Ljudska riječ je bez zablude. Božja riječ je u ljudskim jezicima. Ljudska riječ daje život duši i Crkvi. Božja riječ je prilagođena prilikama mjesta i vremena.

Ova nas usporedba nužno vodi i dalje, podcrtavajući da nam je Isus bio u svemu jednak, osim u grijehu. U Pismu, Božja riječ jednaka je ljudskoj u svemu osim u zabludi. Naš Spasitelj nije mogao nikada i nikako ni u čemu pogriješiti (čak ni kao čovjek), jer je on sam Istina, pa tako ni Pisma ne mogu sadržavati nikakve zablude. Kao što se svaki Isusov čin mora pripisati jedinstvenoj osobi Boga Sina (tako da je to uistinu Bog koji djeluje u i po njegovoj ljudskoj naravi), tako moramo tvrditi da »sve ono što nadahnuti pisci ili hagiografi izjavljuju valja držati izjavljenim od Duha Svetoga« (Dei Verbum, 11). Ipak, kao što su Isusova ljudska djela učinjena u određenom prostoru i vremenu, tako se i riječi Pisma moraju tumačiti i po nakani Božjoj (koja se očituje u samim riječima) i po nakani ljudi koji su ih pisali.

Sancte Luca, ora pro nobis!

Piše: EMANUEL MATES, II. godina

Život i djela Josepha Ratzingera – pape emeritusa Benedikta XVI.

Nakon što sam se više puta preispitao pred Bogom, došao sam do uvjerenja da mi moje snage, zbog poodmakle dobi, više ne dopuštaju vršiti na prikladan način moju papinsku službu. Veoma sam svjestan da se tu službu, zbog njezine duhovne naravi, mora obnašati ne samo djelima i riječima, već ništa manje patnjom i molitvom. No, u današnjem svijetu, izloženom brzim promjenama i potresanom veoma važnim pitanjima

za život vjere, za upravljanje ladom svetog Petra i naviještanje evanđelja potrebni su također tjelesna i duševna snaga, koja se, posljednjih mjeseci, kod mene smanjila tako da moram priznati da nisam više sposoban dobro vršiti povjerenu mi službu. Zbog toga, duboko svjestan težine ovoga čina, u punoj slobodi, izjavljujem da se odričem službe rimskog biskupa, nasljednika svetog Petra, koju su mi 19. travnja 2005. povjerili kardinali, tako da će od 28. veljače 2013., u 20 sati, stolica Svetog Petra biti upražnjena i morat će se sazvati – od strane onih kojima je to zadaća – konklave za izbor novog pape.¹ Ovim riječima se, sada već papa emeritus, Benedikt XVI. obratio kardinalima na redovitom konzistoriju 11. veljače 2013. god. i tako najavio nešto zaista nesvakidašnje. Tadašnja najava, danas je postala stvarnost koju živimo. Lik pape Benedikta XVI. ostat će u povijesti papinstva zapisan blještavim slovima jer je to svojim poniznim radom doista i zaslužio. Iznesimo stoga neke relevantne činjenice iz njegova života.

1. Kratki životopis

Za razliku od drugih dijelova Njemačke, Bavorska je u doba reformacije ostala vjerna Rimu, te održala neprekinutu tradiciju kršćanstva koju je primila od velikog engleskog navjestitelja evan-

¹ http://www.djos.hr/site/index.php?option=com_content&view=article&id=2871:papa-najavio-odreknuc-od-papinske-slube&catid=34:vijesti&Itemid=80, (videno 3. 5. 2013.)

đelja sv. Bonifacija.² U vrijeme Prvoga svjetskoga rata, kada je katoličanstvo u Njemačkoj dovedeno do sloma, u Bavarskoj su se pojavljivale katoličke udruge, katolički tisak te organizirale projekcije filmova s religijskom tematikom.³

U takvu okružju živjela je obitelj Ratzinger, koju su sačinjavali otac Joseph, majka Maria, sin Georg te kćerka Maria. Otac Joseph je bio policajac, krut, ali moralno čestit čovjek, dok je majka Maria zračila majčinskom toplinom i ljubavlju.⁴ Dana 16. travnja 1927. godine Gospodin je obitelj Ratzinger blagoslovio još jednim djetetom.⁵ Bio je to Joseph, danas poznat kao papa Benedikt XVI. Rodio se na Veliku subotu rano ujutro, a već 4 sata kasnije kršten je u župnoj crkvi u Marktlu na Innu.⁶

Djetinjstvo pape Benedikta XVI. obilježeno je velikom skromnošću. Iako njegova obitelj nije bila siromašna u pravom smislu te riječi jer je očeva plaća iz mjeseca u mjesec bila zajamčena, ipak su morali štedjeti i skromno živjeti što će ostati njegova karakteristika tijekom cijeloga života.⁷ Zbog žandarmerijske službe

njegova oca, često su selili, te i sam Papa kaže: *Budući da je moj otac bio žandar, često smo se selili. Ja se čak više i ne sjećam svoga rodnog mjesta Marktla. Odselili smo kad su mi bile dvije godine.*⁸ No, iako je obitelj Ratzinger često selila, uvijek su ostali u okružju između Inna i Salzacha⁹, a najduže su boravili u Traunsteinu, gdje se posebno osjećao duh Salzburga, a time i Mozartove glazbe.¹⁰

Obitelj Ratzinger bila je duboko religiozna obitelj, svakodnevna zajednička molitva te redovito pohađanje sv. mise bili su nerazdvojni elementi njihova života. Još od osnovne škole Joseph je osjećao poziv da postane svećenikom, uvijek ga je zanimalo bogoslužje, ministriranje, što će ga na kraju navesti da se u potpunosti preda Gospodinu u svećeništvu.¹¹ Na njegovu putu prema svećeništvu nije se dogodilo ništa izvanredno, sve je išlo prirodnim tijekom. O tome nam sam Papa kaže: *Prosujetljenje u klasičnom smislu, kao nešto napola mistično i slično, nisam nikada doživio. Ja sam posve normalan kršćanin. Ali u proširenom smislu, vjera svakako daje čovjeku neko sujetlo.*

Kao dvanaestogodišnji dječak, Joseph je 1939. godine stupio u Dječjačko sjemenište u Traunsteinu, gdje je već bio njegov brat. Iako mu je na početku bilo teško priviknuti se na strogo definirani sjemenišni dnevni raspored, Joseph se brzo prilagodio zahtjevima i upoznao ljepotu življenja u zajednici.¹² Krajem iste godine, stupa u bogosloviju u Freisingu te započinje šest godina studija i duhovne formacije za svećeničku službu. Već u prvim godinama bogoslovije

² WATTS, G., *Radnik u vinogradu. Portret pape Benedikta XVI.*, Znanje, Zagreb, 2011., str. 19

³ Isto, str. 20

⁴ WATTS, G., *Radnik u vinogradu. Portret pape Benedikta XVI.*, Znanje, Zagreb, 2011., str. 19

⁵ RATZINGER, J., *Sol zemlje. Kršćanstvo i Katolička Crkva na prijelazu tisućljeća. Razgovor s novinarom Peterom Seewaldom*, Vesela izdanja, Zagreb, 2011., str. 42

⁶ Isto, str. 43

⁷ Isto, str. 44

⁸ Isto, str. 45

⁹ Isto, str. 47

¹⁰ Usp. WATTS, G., *Radnik u vinogradu. Portret pape Benedikta XVI.*, Znanje, Zagreb, 2011., str. 23

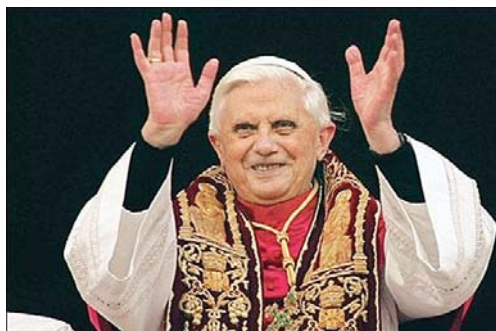
¹¹ Usp. RATZINGER, J., *Sol zemlje. Kršćanstvo i Katolička Crkva na prijelazu tisućljeća. Razgovor s novinarom Peterom Seewaldom*, Vesela izdanja, Zagreb, 2011., str. 48

¹² Usp. WATTS, G., *Radnik u vinogradu. Portret pape Benedikta XVI.*, Znanje, Zagreb, 2011., str. 23

Joseph se pokazao kao veliki intelekt. U vremenu kada su bila aktualna pitanja Božjega postojanja, dobra i zla, a k tomu, aktualna je bila i filozofija Freuda, Marxa i Darwina, Ratzinger je išao ukorak sa svojim vremenom, proučavao i hvatao se u koštac s pitanjima ovoga tipa.

Na svetkovinu Sv. Petra i Pavla, 29. lipnja 1951. godine¹³, zajedno s bratom Georgom zaređen je u katedrali u Freisingu za svećenika. Prva služba bila mu je kapelanska, u župi Presvete Krvi Isusove u predgrađu Münchena. No, čini se da je mjesni biskup uvidio da bi takav sjajan um bio od veće koristi kao profesor na fakultetu u Freisingu, tako da je Ratzinger kao kapelan proveo samo godinu dana na svojoj prvoj i zadnjoj župi.¹⁴ Nakon što je stekao doktorat iz teologije na Sveučilištu u Münchenu 1953. godine (naslov disertacije je bio *Narod i dom Božji u Augustinovu nauku o Crkvi*), započeo je njegov uspon u akademskim krugovima. Godine 1958. postao je profesor fundamentalne i dogmatske teologije u Freisingu, a već iduće godine, u dobi od samo 31 godine, postigao je mjesto voditelja na katedri fundamentalne teologije u Bonnu.¹⁵

Tri tjedna nakon svoga izbora, papa Ivan XXI-II. iznenadio je svijet saznavši Drugi vatikanski koncil. Na tom koncilu 2600 biskupa trebalo je putovati od svojih biskupija diljem svijeta do Rima kako bi raspravljali o gorućim pitanjima života Crkve. Kölnski kardinal Frings bio je toliko zadivljen teološkim znanjem i idejama tridesetpetogodišnjeg Ratzingerera da ga je poveo sa sobom u Rim kao teološkog savjetnika. Zahvaljujući kardinalu Fringsu, Ratzinger je prepoznat u Rimu kao veliki um, čovjek velika znanja i duboke misli.¹⁶

U srpnju 1976. godine iznenada je umro nadbiskup Münchensko-freisinski, te se već počelo pričati da će ga naslijediti Ratzinger koji je već tada bio dekan i prorektor u Regensburgu. Mnogi ljudi čeznu za vlašću i moći, no Ratzinger nije među njima, on nije htio zamijeniti svoje knjige sa zahtjevima koje postavlja bavorska nadbiskupska stolica. No, ipak je od nuncija dobio pismo u kojem je obaviješten o imenovanju za nadbiskupa. Tako je 28. svibnja 1977. u katedrali Marije Bogorodice zaređen za biskupa, a već mjesec dana kasnije odlazi u Rim gdje će na svečanom konzistoriju biti pridružen zboru kardinala.¹⁷

Za Katoličku Crkve godina 1978. postala je poznata kao *godina triju papa*. U kolovozu je umro papa Pavao VI. Na konklavama nakon njegove smrti izabran je papa Ivan Pavao I., čija je nagla smrt, nakon samo 33 dana pontifikata, iznenadila svijet. Za novoga papu izabran je veliki papa Ivan Pavao II. U prosincu 1981. godine, nakon smrti kardinala Šepera, Ivan Pavao II. poziva kardinala Ratzingerera da ga zamijeni na mjestu pročelnika Kongregacije za nauk vjere, što je Ratzinger prihvatio.¹⁸ U službi pročelnika Kongregacije za nauk vjere bio je dvadeset godina, blisko povezan s papom Ivanom Pavlom II. Nakon smrti pape

¹³Isto, str. 29

¹⁴Isto, str. 28.- 29.

¹⁵Isto, str. 30.- 32.

¹⁶Isto, str. 33.- 34.

¹⁷Usp. WATTS, G., *Radnik u vinogradu. Portret pape Benedikta XVI.*, Znanje, Zagreb, 2011., str. 38.-40.

¹⁸Isto, str. 41.- 43.

Ivana Pavla II., velikom većinom kardinalskoga zbora, 19. travnja 2008. godine na čelo Petrove lađe izabran je kardinal Joseph Ratzinger. Nakon osam godin vršenja službe vrhovnog poglavara Katoličke Crkve, svjestan svoje starosti, ali i težine službe Kristova namjesnika, odrekao se službe Petrova nasljednika 28. veljače 2013. godine.

2. Literarni opus

Iako je nemoguće u ovako kratkom izvješću predstaviti stvaralaštvo pape Benedikta, ipak ćemo pokušati, barem u glavnim crtama, prikazati neke od njegovih naslova prevedenih na hrvatski jezik. No, prije nego li krenemo, pogledajmo neke od karakteristika koje rese pero Josepha Ratzingera. Nije nimalo lako prikazati njegovu teološku misao, niti se smatram kompetentnim za to, no ipak, ono što se daje primijetiti čitajući njegove spise jest velika konciznost i sustavnost, jasnoća govora te velika sposobnost analize. S druge pak strane, ono što je kod Ratzingera fascinantno jest njegova širina misli, poznavanje različitih područja, i to ne samo u površnom smislu, već poznavanje tematike o kojoj piše u čitavoj njenoj dubini i širini. O njegovu stilu pisanja mogli bismo napisati stranice i stranice, no vratimo se njegovu peru i razmotrimo barem malen dio njegova prebogatoga opusa.

a) Papinski dokumenti

Nakon samo nekoliko mjeseci svoga pontifikata, napisao je svoju prvu encikliku **Deus caritas est – Bog je ljubav** koja se bavi temom kršćanske ljubavi koja je središte kršćanske vjere. Prvi dio posvetio je ljubavi kao temeljnoj oznaci kršćanske zajednice, ljubavi o kojoj je Isus tako očito govorio. U drugome dijelu nastoji prikazati načine na koje Crkva kao zajed-

nica ljubavi provodi u djelo Kristovu zapovijed ljubavi prema Bogu i bližnjemu.¹⁹

Samo dvije godine kasnije izlazi njegova druga enciklika koja nastavlja temu bogoslovnih kreposti: **Spe salvi – U nadi spašeni**²⁰. Odmah na početku enciklike Papa izlaže pojam nade i predstavlja ga kao središnju riječ biblijske vjere. Povezuje pojam nade sa životom svakog kršćanina te stavlja nadu u središte života, dajući joj egzistencijalnu važnost. Pravo lice nade je Isus Krist, a mjesta otjelotvorenja nade su molitva, rad, trpljenje. Encikliku završava poglavljem o Mariji kao zvijezdi nade, koja ispravlja i osvjetljava put u noći kako bismo došli do pravoga svjetla i prave nade, a to je Isus Krist.²¹

O završetku Godine sv. Pavla (2009.), Papa završava i treću encikliku, **Caritas in veritate – Ljubav u istini**, encikliku o cjelovitom ljudskom razvoju u ljubavi i istini. Ovom socijalnom enciklikom želio je iskazati poštovanje socijalnoj enciklici *Populorum progressio* Pavla VI., koja je izašla 1967. godine.²² Papa naglašava da je ljubav snaga koja potiče osobu da se hrabro založe oko pravednosti i mira. Tu ljubav je Krist posvjedočio svojim ovozemaljskim životom. Enciklika se bavi ljudskim razvojem u našem vremenu, ekonomskim razvojem, razvojem naroda, ljudskim pravima i dužnostima, kao i važnošću kršćanske obitelji u stvaranju pravednijeg svijeta.

Osim gore spomenutih enciklika, 2001. godine Papa izdaje i postsinodalnu apostolsku pobudnicu **Sacramentum caritatis – Sa-**

¹⁹ Usp. LASIĆ. T., *Bogati literarni opus pape – teologa*, u: VDBS, 5 (2011.) CXXXIX, str. 447.

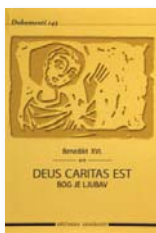
²⁰ BENEDIKT XVI., *Spe salvi. U nadi spašeni. Enciklika o kršćanskoj nadi*, Dokumenti 149, KS, Zagreb, 2008.

²¹ Usp. LASIĆ. T., *Bogati literarni opus pape – teologa*, u: VDBS, 5 (2011.) CXXXIX, str. 447. – 448.

²² Isto, str. 448.

krament ljubavi, kojom želi oživjeti mnoga razmišljanja i prijedloge s nedavno održane Biskupske sinode. Ona se bavi sakramentom Euharistije, u kojoj nam Krist daruje sama sebe. Papa ističe da ova pobudnica potiče na dublje razumijevanje Euharistije kao konstitutivnog elementa Crkve u njenom zajedništvu i sakramentalnosti.²³

Nakon što su biskupi na zasjedanju Biskupske sinode u listopadu 2008. godine razradili temu Riječi Božje, objavljena je apostolska pobudnica **Verbum Domini – Riječ Gospodnja**, o Riječi Božjoj u životu Crkve. Želja je pastira Crkve da sveopćoj Crkvi izloži veliko bogatstvo Riječi. Stoga je pobudnica podijeljena u tri dijela: o Riječi Božjoj, Riječi u Crkvi i Riječi u svijetu.²⁴

Valja barem spomenuti i *Motu proprio* pape Benedikta XVI. – **Summorum pontificium**, izdan 2007., u kojem Papa dopušta biskupima i svećenicima lakše i jednostavnije slaviti liturgiju prema misalu sv. Pija V., odnosno misalu bl. pape Ivana XXIII. iz 1962. godine.²⁵

b) Teološka djela

Jedno od djela Josepha Ratzingera, koje je postalo, rekli bismo, temelj njegove nauke i klasik kršćanske literature jest **Uvod u kršćanstvo**.²⁶ Riječ je o predavanjima koje je Ratzinger držao u Tübingenu 1967. godine. Ovo djelo postalo je nezaobilazno štivo svakog teologa, studenta, ali i mnogih vjernika koji tragaju za smislom i istinom svoje vjere.²⁷

²³ Isto, str. 448.

²⁴ Usp. LASIĆ, T., *Bogati literarni opus pape – teologa*, u: VDBS, 5 (2011.) CXXXIX, str. 448.

²⁵ Isto, str. 448.

²⁶ RATZINGER, J., *Uvod u kršćanstvo. Predavanja o apostolskom vjerovanju*, KS, Zagreb, 1970.

²⁷ Usp. LASIĆ, T., *Bogati literarni opus pape – teologa*, u: VDBS, 5 (2011.) CXXXIX, str. 448.-449.

Jedno od najznačajnijih Ratzingerovih teoloških djela je **Dogma i navještaj**, koje je na hrvatskom jeziku izišlo prigodom njegova pohoda Hrvatskoj. Ratzinger ovim djelom zapravo želi premostiti jaz koji je nastao vremenom: dogma se svela na suhu i znanstvenu teologiju, a navještaj na nadarenost propovjednika. Želi pomiriti put dogme i put navještaja, kako bi dogma probila u navještaj te tako došla do srca onih kojima se navješta, ali i do srca samih navjestitelja.²⁸

Trilogija **Isus iz Nazareta I. i II.**, s nastavkom **Djetinjstvo Isusovo**, svakako je jedan od svjetskih bestselera, djelo koje je osvojilo svjetske top – liste u rekordnom vremenskom roku. Riječ je o djelu kojim Papa želi prikazati sam Isusov lik. Pored toga što se u djelu prikazuje Isusova biografija, tumači kristologija, ono je prvenstveno plod nutarnjega puta kojim Papa želi približiti veličinu pravoga Čovjeka i pravoga Boga.²⁹

c) Teološke meditacije

U nizu biblioteke *Fides*, izdavačke kuće Verbum, u razdoblju od 2004.-2009. izišlo je petnaestak teoloških promišljanja pape Benedikta XVI. Prva u nizu bila je zbirka propovijedi tadašnjega pročelnika Kongregacije za nauk vjere, kardinala Ratzingera o euharistiji, pod naslovom **Bog je s nama. Euharistija: središte života**.

Ratzingerov dubok odnos s Isusom očituje se u njegovu djelu **Na putu k Isusu Kristu**. Ovim djelom Ratzinger želi donijeti pravu i autentičnu sliku Onoga koji nas u potpunosti poznaje, nasuprot, danas sve više prisutnom, bajkovitom i nestvarnom prikazu Isusa.

²⁸ Isto, str. 448.

²⁹ Isto, str. 448.

Dok se u trilogiji »Isus iz Nazareta« bavio likom Isusa kao čovjeka, njegova kristološka razmišljanja sadržana su u djelu **Gledati probodenoga**, u kojem promišlja o jedinstvu Isusa Krista, Crkve i povijesti.

Premda su mnogi nakon izbora Josepha Ratzingera za rimskog biskupa strahovali od prekida dosadašnjih ekumenskih nastojanja Crkve, papa Benedikt XVI. vrlo je brzo pokazao da su takve sumnje neutemeljene. Djelo **Crkva, Izrael i svjetske religije** ukazuju na nužnost dijaloga u današnjem svijetu te na potrebu pronalaženja zajedničkoga puta bez odricanja vlastitoga identiteta. Na istome tragu nastalo je i djelo **Nazvao sam vas prijateljima. Zajedništvo na putu vjere**, koje sadrži neobjavljene članke, govore i korespondenciju pape Benedikta XVI. na temu ekumenizma, dijaloga i jedinstva kršćanstva u Kristovoj poruci.³⁰

Iako Ratzinger nema razvijenu mariologiju, ipak se u dosta spisa očituje važnost koju on pridaje Djevici Mariji. Djelo **Kći Sionska. Marijanska pobožnost u Crkvi** tome ide u prilog. Radi se o tri predavanja koja je profesor Ratzinger održao u Puchbergu 1975. godine, u kojima na jednostavan način želi naznačiti ispravne putove marijanskog štovanja u Crkvi.

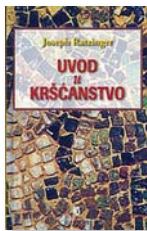
Specifikum ovoga pape očituje se i u aktivnom praćenju događaja kako u Crkvi tako i u društvu. Vidljivo je to u svim njegovim djelima, no u tom nizu zanimljivo je djelo **Novi izljevi Duha. Pokreti u Crkvi** gdje promišlja, zauzimajući vrlo objektivno stajalište, o mnogim pokretima u Crkvi koji su nastali nakon Drugoga vatikanskog koncila. Pored toga što se bavio aktualnostima u Crkvi, pratio je sve novosti društvenoga svijeta. Tome svjedoči

i knjiga **Kršćanstvo i kriza kultura**, u kojoj tematizira europsku kulturu, pozivajući je na povratak izvorima, odnosno kršćanstvu. U tome nizu valja spomenuti i knjigu **Europa. Njezini sadašnji i budući temelji**.³¹

U tri meditacije, od kojih je svaka posvećena jednoj od triju božanskih osoba, Ratzinger razmatra ovaj ogromni kršćanski misterij. Ove meditacije objavljene su pod naslovom **Bog Isusa Krista. Razmatranja o Trojedinom Bogu**.

Knjižicom božićnih meditacija **Božićni blagoslov**, Papa nam želi pomoći kako bismo što dublje uronili u otajstvo Utjelovljenja. Čini to kroz sedam kratkih, ali sadržajnih meditacija. Slično djelo blagdanskih meditacija je i knjižica **Slike nade. Od blagdana do blagdana**, u kojemu su sadržana razmatranja o kršćanskim blagdanima, kao i tumačenja nekih velikih slika kojima obiluju rimske crkve i bazilike. Time Papa povezuje vrhovnu umjetnost koja propovijeda o pojedinom blagdanu sa svetkovinama i blagdanima Katoličke Crkve. Na ovu knjigu nadovezuje se djelo **Božji sjaj u našem vremenu. Razmatranja o crkvenoj godini**.³²

Knjižica koja je nastala u vrijeme kad je Ratzinger još bio mladi profesor bavi se pojmom bratstva. **Kršćansko bratstvo** je djelo kojim Ratzinger želi pojasniti širinu, dubinu i važnost bratstva i zajedništva u životu Crkve. Vrlo zanimljivo i pažnje vrijedno djelo je **Vjera i budućnost**, nastalo kao plod radijskih govora obojenih jednostavnošću, dinamičnošću i zanimljivošću, ali unatoč tomu, i velikom dubinom i pronicljivošću. Riječ je o pet teoloških meditacija pomoću kojih autor

³⁰ Usp. LASIĆ. T., *Bogati literarni opus pape – teologa*, u: VDBS, 5 (2011.) CXXXIX, str. 450.

³¹ Isto, str. 451.

³² Usp. LASIĆ. T., *Bogati literarni opus pape – teologa*, u: VDBS, 5 (2011.) CXXXIX, str. 452.

zamišlja kako će Crkva izgledati na početku trećega tisućljeća.³³

d) *Kateheze, govori, pisma, intervjui i sabrane misli*

U ovome odsjeku, želimo spomenuti na poseban način zbirku govora tijekom Svjetskoga dana mladih u Kölnu, pod naslovom **Božja revolucija**. Revolucija, zato što nam jedino okretanje živomu Bogu jamči istinsku slobodu i sreću, te tako otkrivamo ljepotu i istinu vjere.

Zbirka kateheza o sv. Pavlu, održanih tijekom općih audijencija srijedom, objavljena je u knjizi **Sv. Pavao** gdje Papa, malo-pomalo otkriva lik sv. Pavla u svoj njegovoj veličini. Osim te zbirke, plod istih audijencija je i knjiga **Apostoli i prvi Kristovi učenici**, koja se bavi počecima Crkve, ustanovom Dvanaestorice te njihovom službom zajedništva i istine.³⁴

Vrlo su zanimljivi i njegovi razgovori s Peterom Seewaldom, vođeni dok je još bio kardinal, a potom i kad je postao papa. Ti opsežni intervjui zasebno su izlazili kao knjige: **Sol zemlje, Bog i svijet, Svjetlo svijeta**. Putem njih upoznajemo lik i osobu kardinala Ratzingera – pape Benedikta XVI.³⁵

No, Papa nam ne otkriva sama sebe samo u tim intervjuima, već i na poseban način i u autobiografiji **Moj život**, jedinom djelu gdje se iskreno bavi svojim burnim i zanimljivim životom.

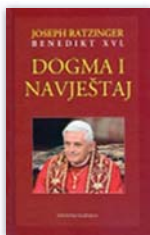
U nizu misli mnogih velikana, svoje zasluženno mjesto našle su i misli Benedikta XVI., i to objavljene pod naslovom **Duhovne misli**. Osim toga, njegove misli sadržane su u

djelima: **Molitve, Misli o obitelji, Misli o svećeništvu** te u vidu kalendara obogaćenog s mislima pape Benedikta za svaki dan, pod naslovom **Božja ljubav bila vazda s nama**.³⁶

Umjesto zaključka

Papa Benedikt XVI. osoba je koja će ostati u dubokom sjećanju mnogih kršćana. Svojom skromnošću, osmijehom i jednostavnošću osvojio je cijeli svijet. Iako se mislilo da je *tradicionalni nazadnjak*, svojim životom je pokazao da je veliki »progresivac«. No, u pamćenju mnogih ljudi ostat će po svojim mnogobrojnim djelima. Preciznost jezika, jednostavnost stila i širina misli rese sva njegova djela, a strast za teologijom pokazuje se u tome što se bavio od *biblicuma*, preko

trinitarne teologije, mariologije, eshatologije, liturgike do svih područja kako crkvenih tako i društvenih nauka. Posebno će ostati zapamćen u hrvatskom narodu zbog svoga pohoda Hrvatskoj 2011. Đakovačka crkvena pokrajina zapamtit će ga kao utemeljitelja Đakovačko-osječke nadbiskupije i metropolije. Svijet će ga zapamtiti po tome što je svom dušom i tijelom iskreno htio služiti Crkvi – što je i pokazao svojim odreknućem od službe Petrova nasljednika. Mnogi će ga studenti zapamtiti čitajući brojne stranice koje je svojom rukom ispisao. Neki po tome što posjeduje zaista briljantne misli, a neki će pak zbog istih možda i zapomagati. No kako god, u papi Benediktu XVI. Katolička Crkva dobila je »teološkoga giganta« čija će teološka misao biti putokaz mnogim generacijama u potrazi za Onim kojemu dugujemo sve i za kojega papa Benedikt XVI. svjedoči svojim mislima i djelima.

³³ Isto, str. 452.

³⁴ Isto, str. 452.

³⁵ Usp. LASIĆ. T., *Bogati literarni opus pape – teologa*, u: VDBS, 5 (2011.) CXXXIX, str. 452.-453.

³⁶ Usp. LASIĆ. T., *Bogati literarni opus pape – teologa*, u: VDBS, 5 (2011.) CXXXIX, str. 453.

U 19.05 bijeli je dim izazvao ushićenje mnoštva okupljenog na Trgu sv. Petra. Čekanje je izgledalo beskrajno. Onda su se konačno otvorili veliki prozori središnje lože bazilike Sv. Petra i kardinal protođakon Jean-Luis Tauran izašao je pred mnoštvo kako bi obznanio izabranikovo ime: »Javljam vam veliku radost, imamo Papu, uzvišenoga i prepoštovanoga gospodina Jorgea Marija, kardinala svete Rimske Crkve Bergoglia, koji je sebi izabrao ime Franjo.« Za novoga papu izabran je u srijedu, 13. ožujka 2013., i to u petom glasovanju tijekom trećeg kruga, kardinal Buenos Airesa, isusovac rođen u glavnom gradu Argentine, mladoliki vitalni starac u sedamdeset i sedmoj godini.

Jorge Mario Bergoglio rođen je 17. prosinca 1936. u Buenos Airesu, u obitelji s petero djece, a otac mu je bio talijanski imigrant,

PIŠE: ANITA LUČIĆ, III. GODINA

pa novi papa ima i talijansko i argentinsko državljanstvo. Otac mu se doselio kada je imao dvadeset godina. Bio je jedan od 535 000 Talijana koji su se toga desetljeća iselili u Argentinu. Zbog krize 1932. ostali su bez ičega i bili prisiljeni prodati čak i obiteljsku grobnicu. Mario Bergoglio vjenčao se s Reginom Sivori, Argentinkom denoveških i pijemontskih korijena, 12. prosinca 1935. Godinu dana kasnije rodio im se prvi sin Jorge Mario, budući papa. Obitelj je živjela u četvrti Flores u Buenos Airesu. Papa se rado sjeća trenutaka obiteljskog zajedništva, pa i onih provedenih u kuhanju. Kada je Jorge završio osnovnu školu, otac mu je rekao kako će ubuduće morati ne samo učiti nego i raditi. On je izgledao zbunjeno jer kod kuće mu nije izgledalo da žive u tolikoj neimaštini. Najprije je radio u jednoj tvornici čarapa kojoj je usluge

pružalo isto računovodstvo u kojemu je radio njegov otac. Prvih je godina čistio, a kasnije znatno promijenio svoj svakodnevni život i vrijeme posvećeno radu. Pohađao je Industrijski institut i tako imao pristup laboratoriju u kojemu je radio. Bio je to naporan, intenzivan život, podijeljen između učenja i rada.

POZIV

Zvanje Jorgea Marija Bergoglia predstavlja se kao poziv kojemu je moguće točno utvrditi dan i sat. Budućem papi je tada bilo sedamnaest godina i pripremao se za proslavu Učeničkog dana, tj. slavlja na početku proljeća na Južnoj polutki, 21. rujna. U programu su imali izlet u prirodu. No on je dan započeo drukčije. Otišao je u župnu crkvu San Jose de Flores iako nije imao nekog posebnog razloga za taj posjet. Ondje se dogodio susret sa svećenikom kojega nije poznao i koji je zračio dubokom duhovnošću. Odlučio mu se ispovjediti i tijekom ispovijedi otkriva svoje redovničko zvanje. Odlučio je da se neće vratiti prijateljima i odlazi kući jer je u srcu odlučio postati svećenik. U bogosloviju nije stupio odmah. Prošle su još četiri godine. Odluku je donio, ali ju je zadržao u srcu, čuvao i njegovao. I dalje je radio u laboratoriju, dovršavao svoj studij te diplomirao kemijsku tehnologiju. Nikomu nije povjerio svoju želju da postane svećenikom. Kao dvadesetogodišnjak bio je u smrtnoj opasnosti zbog plućne infekcije. Dijagnosticirana mu je teška upala pluća i pretrage su otkrile postojanje triju cista. Nakon što se malo oporavio morao je na operaciju, odstraniti gornji dio desnog plućnog krila. Tjedni oporavak bili su teški, a bolovi užasni. Sve se promijenilo kada je u njegovu sobu došla sestra Dolores, redovnica koja ga je spremala na prvu pričest. Rekla mu je: »Nasljeduješ Isusa.« U svjetlu tih riječi patnja je poprimila drugi oblik. Nije bivala izbrisana, ali je dobivala smisao. Za vrijeme bolesti u njemu je sazrijevalo zvanje.

Nakon ulaska u sjemenište Villa Devoto, 11. ožujka 1958. godine prelazi u novicijat Družbe Isusove. Sam Papa kaže da ga je u Družbu Isusovu privuklo to što je udarna snaga Crkve, u kojoj se upotrebljava vojnički jezik, a resi je poslušnost i stega. Roditelji su mu različito reagirali. Otac se složio, a majka je to teško primila. No, Jorge se sjeća kako je majka, kao prava vjernica, na kraju svećeničkoga ređenja pred njim kleknula moleći prvi blagoslov.

SVEĆENIČKO DJELOVANJE

Humanističke studije završio je u Čileu, a 1963., po povratku u Buenos Aires, završio je filozofiju na Filozofskom fakultetu kolegija »San Jose« u San Miguelu. Od 1967. do 1970. studirao je teologiju na Teološkom fakultetu kolegija »San Jose«. Za svećenika je zaređen 13. prosinca 1969., a unutar Družbe Isusove proveo je svoj treći probandat 1970.-1971. u Alcala de Henares, u Španjolskoj, te 22. travnja 1973. položio svoje doživotne zavjete. Za provincijala Argentine izabran je 31. srpnja 1973. i tu službu obnašao šest godina. To je ključno razdoblje, obilježeno diktaturom Jorgea Rafaela Videle Redonda. Njegovu je vladavinu obilježilo sustavno kršenje ljudskih prava, što je uključivalo i mučenje i ubijanje tisuće osoba. U ožujku 1986. pošao je u Njemačku kako bi dovršio doktorsku disertaciju, a kasnije je obnašao službu duhovnika i ispovjednika u Cordobi. Ivan Pavao II. imenovao ga je 20. svibnja 1992. pomoćnim biskupom Buenos Airesa, a 27. lipnja iste godine primio je biskupski red u katedrali u Buenos Airesu. Nadbiskupom koadjutorom imenovan je 3. lipnja 1997., a 28. veljače 1998., nakon smrti kardinala Qarracina, naslijedio ga je u nadbiskupskoj službi. Blaženi Ivan Pavao II. imenovao ga je kardinalom na konzistoriju 21. veljače 2001. Dok je bio kardinal, Jorge Mario Bergoglio dobio je nadimak »kardinal siromašnih« jer je putovao javnim prijevoznim sred-

stvima. Umjesto u biskupskoj palači, stanovao je u unajmljenom stanu, gdje si je sam kuhao. I sada odbija život u luksuzu i s povlasticama. Njegova bliskost sa slabijima, siromasima, bolesnima obilježje je njegova biskupstva. Uvijek je bio blizak Crkvi »na granici« i slao svećenike u takve dijelove, brinući se za njihovu izobrazbu i posjećujući ih.

KONKLAVE

11. veljače 2013. Benedikt XVI. obznanio je svoju odluku da se zbog starosti povlači sa svoga mjesta. Priopćio je kako će Petrova Stolica ostati ispražnjena 28. veljače u 20 sati. Bilo je jasno da će nakon toga uslijediti konklave za izbor novoga pape. Dana 12. ožujka, u 16.30 sati, sto petnaest kardinala izbornika u procesiji je ušlo u Sikstinsku kapelu, zazivajući Duha Svetoga. Prvi ishod konklave te večeri pokazao je ozbiljnost Bergogloiove kandidature. U srijedu, 13. ožujka, požurilo se s glasovanjem, a podnevni dim je bio crn. Bergoglio se već u tom krugu približio dvotrećinskoj većini. I, konačno, u idućem je krugu izabran za papu. Jorge Mario Bergoglio prihvatio je izbor za

papu i sada je samo trebalo odabrati ime. Tu je ključnu ulogu imao nadbiskup Sao Paula u miru, kardinal Claudio Hummes. Sam Papa kaže: »On me zagrlio, poljubio i rekao mi da ne zaboravim siromahe.« Tada je pomislio na Franju Asiškog i odlučio se za ime Franjo. Papa Franjo je u trenu uspostavio kontakt ne samo s katolicima i Crkvi sklonima, nego i sa svakim čovjekom dobre volje. Osvojio je ljude svojom jednostavnošću: željeznim križem oko vrata, vozeći se u autobusu s ostalim kardinalima, plaćajući sam svoj račun u Domu sv. Marte.

Prvi dani i tjedni pontifikata pape Franje pokazali su da ovaj papa neće mirovati, već da će gestama i riječima tražiti osuvremenjivanje Crkve. Doduše, vrijeme će pokazati kakve će suradnike izabrati i hoće li ga oni slijediti na putu koji je započeo od trenutka kada je izabran za papu.

Literatura:

- A. TORNIELLI, *Papa Franjo*, Verbum, Split, 2013.
- S. BALOBAN, *Papa Franjo: jednostavnost, dobrota, nova nada*, u: KANA, br.4, 2013.
- Habemus papam*, u: VDBS, 3-4, 2013.

Piše: Luka Ivković, 1. godina

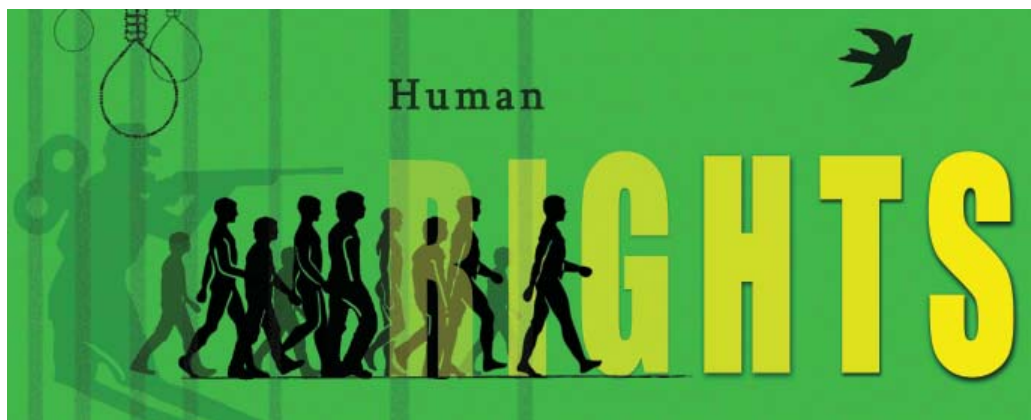
Može li pravo na život i slobodu biti nečije vlasništvo?

Ljudi su od davnina bili vrlo znatiželjni. Tako su htjeli upoznati druge ljude, nacije, države, istraživati, razvijati i izumiti nove stvari, sve s namjerom ostvarivanja boljeg života, a ponekad su znali i poželjeti da nešto tuđe bude njihovo, kako materijalno tako i nematerijalno. Postavljali su si mnoga pitanja o ljudima, njihovim osjećajima, ponašanju, moralu, pitanja o slobodi i vlasništvu, no nisu uvijek pronalazili odgovore. Često su morale proći godine i godine istraživanja da bi nešto sa sigurnošću mogli tvrditi. Istražujući i baveći se filozofijom došli su do pitanja koje ću pokušati objasniti u nekoliko riječi: Može li pravo na život i slobodu biti vlasništvo? Izložit ću svoje mišljenje osvrćući se na poznatog filozofa Johna Lockea.

Locke si je postavljao mnoga pitanja na koja nije uvijek dobio odgovore, donosio mnoge zaključke vezane za čovjeka, njegovu slobodnu volju i prava. Istražujući, došao je do bezuvjetnih prava čovjeka, koja nitko moralan ne može oduzeti drugom čovjeku. Tako su, primjerice, *pravo na život, pravo na slobodu, pravo na imetak*, bezuvjetna i neotuđiva prava. Razmišljajući dalje, došao sam do zaključka da je Locke negdje pogriješio. Prema njegovim tvrdnjama, sva ta prava čovjek dobiva rođenjem, što ne uključuje njegov razvitak u majčinoj utrobi. Treba li to onda značiti da majka može slobodno oduzeti život nerođenom djetetu? Znači li to da je majka vlasnica njegova života, da njime može upravljati i odlučivati što će se s

njime dogoditi? Prema Lockeu, žena bi imala to pravo jer je ona vlasnica svega što posjeduje, svoga života i života svoga djeteta. Jer, kao što je i sam rekao, čovjek sva prava dobiva rođenjem, a ne začecem. Tek nakon rođenja ne bi mogla utjecati na njega, jer bi u protivnom prekršila moralno načelo. S tom tvrdnjom, da žena može oduzeti život nerođenom djetetu, ne mogu se složiti. Čovjek ne može oduzeti život drugom čovjeku, bez obzira na stadij razvoja, okolnosti u kojima se nalazi i koliko bliski bili. Smatram da nerođeno dijete ima isto tako pravo na život i da bi roditelj to trebao poštovati. Život nije vlasništvo, ne može se oduzeti, jer je on Božji dar. Bog je stvorio čovjeka na svoju sliku, stoga tu sliku ne bi trebalo uništavati abortusom ili ugrožavati na bilo koji drugi način. Isto tako, ne možemo oduzeti ni slobodu, jer u suprotnom kršimo moralna načela. *Budući da je ljudima, kao što je dokazano, rođenjem dana potpuna sloboda i neograničeno*

uživanje svih prava i slobodina koji proizlaze iz prirodnog zakona, oni imaju, jednako tako po prirodi, moć ne samo da očuvaju svoje vlasništvo, tj. život, slobodu i imetak, već jednako tako i da osude i kazne svakoga tko bi prekršio te odredbe prirodnog zakona. Primjerice, neki čovjek nam ukrade novčanicu od tisuću kuna kako bi prehranio sebe i svoju obitelj. Nepoznata osoba nema novca i prisiljena je nešto poduzeti kako ne bi izgubila člana obitelji. U oba slučaja, prekršitelji imaju na umu da to nije moralan čin i da zbog njega mogu biti osuđeni. Istina da su nanijeli štetu našem vlasništvu; znači li to da im možemo oduzeti slobodu i kazniti ih? Prema Lockeu, čovjek ima na to pravo, no što bi se dogodilo kada bi se ljudi uvijek tako

ponašali, kamo bi svijet dogurao kada bi na svaki takav čin odgovarali Lockeovim načelom vlasništva? Stoga se sloboda ne može smatrati vlasništvom, ne može se oduzeti ni pod kojim uvjetima. U društvu bi trebala vladati ravnopravnost, a ne da neki imaju previše dok drugi gladuju i ne znaju što će sutra, što će im biti sa životom. Svaki se prekršaj treba na ovaj ili onaj način sankcionirati ili opomenuti, ali isto tako se mora voditi računa u kakvoj je situaciji ta osoba bila te zašto je to počinila, kako bi se na kraju iz svega toga mogla izvesti korisna stvar za obje strane. Trebamo li mi glasnog čovjeka ostaviti da umre? To nam svakako savjest određuje, jer moralno bi bilo da pomažemo jedni drugima u nevoljama, koliko god možemo, a ne da se okrenemo i odemo. Kasnije možemo čuti da je čovjek umro, zbog čega se, ako imamo imalo savjesti, možemo kajati znajući da smo mu mogli pomoći, a nismo.

Da ne duljim, smatram da pravo na život i slobodu ne mogu biti ničije vlasništvo. Bez obzira u kojim se situacijama nalazili, kakve probleme imali, ne možemo čovjeku oduzeti život ili slobodu, jer uvijek valja imati na umu da bi se i sami mogli naći u sličnoj situaciji. Svatko želi živjeti, svatko želi slobodu i život, i njih se ne bi trebalo ugrožavati, a kamoli smatrati vlasništvom.

Svakodnevica

»Tvoje nebo i nije tako daleko, samo moraš dublje
poslušati tihi glas koji te zove i vapi za tobom.
Upravo zato što prepoznaje da si predivno biće...
Otvori oči i podigni se, sunce te tvoje čeka.
Možda se čini da je daleko, ali ga krije samo
krošnja drveta.
Makni ju i vidjet ćeš svjetlost.«

Ana Miloš, I. godina

Zaziv Duha Svetoga na početku akademske godine 2012. / 2013.

Piše: MARINA ŠUVAKOVIĆ, V. godina

Početak akademske godine 2012. /2013. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu svečano je proslavljen misom zaziva Duha Svetoga 5. listopada u đakovačkoj prvostolnici Sv. Petra. Euharistijsko slavlje je predvodio đakovačko-osječki nadbiskup, mons. dr. Marin Srakić, u zajedništvu s pomoćnim biskupom đakovačko-osječkim, mons. Đurom Hranićem, dekanom Fakulteta, mons. Perom Aračićem, rektorom Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, mr. Ivanom Ćurićem te ostalim profesorima Fakulteta.

U svojoj homiliji nadbiskup Srakić nastojao je, u svjetlu proglašenja Godine vjere, protumačiti što to znači vjerovati i kakva treba biti vjera te naglasio kako je važno na početku krenuti pravim putem da bismo

mogli doći do istinitog i pravog zaključka o vlastitoj vjeri.

Vjera se ne sastoji samo u poznavanju niza vjerskih istina, nije odsutnost sumnje, bijeg i nebriga, ona nije neko životno osiguranje ili banka iz koje bismo povremeno podizali određeni polog, nego svjetlo koje obasjava misli i djela našega života. Odrasla i zrela vjera duboko je ukorijenjena u prijateljstvu s Kristom. Nadbiskup je na kraju naglasio da je upravo to prijateljstvo ono koje nas otvara svemu što je dobro i daje nam mjerilo za razlikovanje istinitoga od lažnog, obmane od istine. Liturgijsko slavlje uvećao je Mješoviti studentski zbor đakovačkog KBF-a, pod vodstvom maestra Vinka Sitarića i uz orguljašku pratnju studenta Emanuela Matesa.

Hodočašće studenata laika u Dragotin

Uz vodstvo doc. dr. sc. Grge Grbešića, povjerenika i duhovnika studenata laika Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu, 11. listopada 2012. god. održano je prvo ovogodišnje hodočašće studenata u Dragotin. U Gospinu mjesecu listopada hodočasnici su tijekom puta pjevali marijanske pjesme i molili otajstva krunice. Po dolasku u svetišće Gospe Dragotinske uslijedilo je vrijeme osobne molitve i promišljanja. Euharistijsko slavlje predslavio je duhovnik Grbešić, a na početku mise pozvao je studente, napose one koji se nalaze na prvoj godini studija, da odmah na početku fakultetske i duhovne

formacije započnu izgrađivati svoju osobnu molitvu, jer je ona ključ vjere.

U svojoj homiliji duhovnik se dotaknuo Isusove poruke: »Išтите i dat će vam se! Tražite i naći ćete! Kucajte i otvorit će vam se!« pozivajući studente da jačaju svoju vjeru, kako bi ona postala što zrelija. »Mi ne čujemo Božji glas jer nemamo mira u duši. Svijet nam je sve više srcu, a vjere nema bez osobne molitve. Ustrajmo u molitvi i kada je ona teška, izaberimo put kojim je išao Isus, to je put križa, ali i put koji daje sigurnost da će Bog sve providjeti u našim životima«, poručio je Grbešić.

Ukazao je i na Marijin skroviti život, njezinu vjeru i duboko iskustvo koje je imala odgajajući i prateći Isusa. Marija se nije bojala, i u patnji i boli čvrsto je vjerovala Gospodinu, rekao je duhovnik i zaključio: »Da bismo mogli propovijedati Krista uskrsloga, on treba najprije uskrsnuti u nama, u našoj vjeri.« Hodočašće je završilo zajedničkom večerom i druženjem studenata.

Vjera pred izazovima današnjega agnosticizma i vjerskoga indiferentizma

(Znanstveni simpozij na KBF- u Đakovo)

Drugi ovogodišnji znanstveni simpozij na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu održan je 25. i 26. listopada 2012. god. u Dvorani biskupa Mandića Središnje nadbiskupijske i fakultetske knjižnice u Đakovu. Znanstveni simpozij, pod naslovom »Vjera pred izazovima današnjeg agnosticizma i vjerskog indiferentizma«, organiziran je u prvom redu poradi dubljeg promišljanja o izazovima agnosticizma i ateizma, ali i kao doprinos Fakulteta u proglašenoj Godini vjere. Na simpoziju su, osim studenata i domaćih profesora Fakulteta, sudjelovali i brojni uvaženi gosti, profesori, svećenici i časne sestre. Pozdravnim govorom otvorio ga je dekan, prof. dr. sc. Pero Aračić, i mons. dr. Marin Srakić, nadbiskup đakovačko-osječki. Nadbiskup Marin u svome je govoru pozvao da bismo otvoreni uvijek dijalogu s onima koji drugačije misle od nas.

PRVI DAN

Prvo predavanje na simpoziju, »Vjera kao ljudsko iskustvo: filozofsko-antropološki pristup«, održao je prof. dr. sc. Ivan Macan. U njemu je dao povijesni presjek i načine poimanja ljudskog iskustva u filozofiji. Ukazao je na razlike u svakodnevnom iskustvu čovjeka s vanjskim svijetom, kao i na filozofsko-znanstveno promatranje, u kojem je iskustvo intersubjektivno, neosobno, objektivno dohvaćanje stvarnosti koje omogućuje točno predviđanje budućih događaja.

U drugom predavanju, naslovljenom »Agnosticizam i vjerski indiferentizam kao iskustvo današnjeg čovjeka«, prof. dr. sc. Lino Veljak govorio je o definicijama agnosticizma, ateizma i indiferentizma. Agnosticizam je, smatra prof. Veljak, uvjerenje da ne znamo niti možemo znati o posljednjim stvarima i transcendenciji. Nadalje, za ateizam možemo reći da je plod vjerovanja kako se teorijski ili znanstveno može dokazati nemogućnost bilo kakve transcendencije ili osobnog iskustva Boga ili bogova. Progovorio je i o pitanju indiferentizma u današnjem društvu te o dvije vrste koje danas postoje: indiferentizam, koji se temelji na postavkama agnosticizma, i drugi koji se temelji na postavkama životne ravnodušnosti. Na kraju je naglasio da je prvi moment rasta indiferentizma vezan uz sekularizaciju, kojoj je bitno pridonijela pojava racionalizma i prosvjetiteljstva u Francuskoj. Egoizma, ali i altruizma, ima i kod vjernika i kod ateista, zaključio je prof. Veljak.

Nakon ovoga predavanja uslijedilo je predavanje prof. dr. Ivana Bodrožića »Uloga čina vjere u Augustinovu obraćenju«. U svome izlaganju prof. Bodrožić sustavno je prikazao najvažnije elemente Augustinova promišljanja u odnosu prema Bogu, ali i vjeri. Augustin je u svojim razmišljanjima uvijek naglašavao da je Bog milosrdan prema njemu. U daljnjem izlaganju progovorio je o važnom problemu u Augustinovu razmišljanju, a to je pitanje odnosa intelekta i volje te iskustvu milosti koje je Au-

gustin primio od Boga, ostavši mu uvijek vjeran, zaključio je prof. Bodrožić.

Nakon predavanja ostavljeno je vrijeme za raspravu, i time je završio radni dio prvoga dana znanstvenoga simpozija.

DRUGI DAN

Drugi dan znanstvenoga simpozija započeo je s dva biblijska predavanja; najprije je prof. dr. sc. Karlo Višaticki, u predavanju naslovljenom »Vjera biblijskoga čovjeka«, progovorio o izvornoj vjeri čovjeka, koja je izvor i središte religioznoga života, o čovjekovu odgovoru na Božji poziv, i to o odgovoru koji ima bitan element vjere. Vjera je u starozavjetnom poimanju promatrana kao reakcija (*reactio*), na Božju akciju (*actio*), u čovjekovu životu. Riječ »vjera«, u našem jeziku ne može u potpunosti dočarati onu izvornu hebrejsku riječ *aman*, koja za Semita označava sigurnost i čvrstinu.

Drugo izlaganje, »Novozavjetno iskustvo vjere u svjetlu Kristovog uskrsnuća«, bilo je posvećeno novozavjetnom čovjeku i njegovoj vjeri, a mr. sc. Marko Tomić raščlanio ga je na govor o vjeri koju opisuju sinoptička evanđelja i sv. Pavao u svojim poslanicama. Uvijek moramo promatrati novozavjetni govor o vjeri kao onaj koji je već prožet dogođenim uskrsnućem. U sinoptičkim evanđeljima najčešći su govori o Isusovim čudesima, ozdravljenjima, a ona su jedino moguća kada postoji duboko međusobno povjerenje. Vjera, ljubav i nada daju smjernice za spasenje, ali i razumijevanje kršćanskoga života u novozavjetnoj perspektivi, zaključio je mr. Tomić.

Iduće, treće predavanje drugog dana simpozija izložio je dr. sc. Edvard Punda: »Teologija: privilegirano mjesto vjere«. Na

početku je istaknuo da je teologija privilegirana jer vjera nije samo subjektivna, nego i objektivna, i njezino privilegirano mjesto vidimo upravo u samom činu vjere. Teologija je uvijek prisno povezana, neodvojiva od vjere, a najbolje se ostvaruje u praksi, u pastoralu, rekao je dr. Punda. Mudrost Božja postaje dostupna čovjeku preko vjere, time teologija postaje prava mudrost, sudjelovanje na Božjem naumu. Teologija, tako, nije plod ljudskoga intelekta, nego plod Božje mudrosti, zaključio je. Na kraju svoga izlaganja dr. Punda je pojasnio tko je pravi teolog, naglašavajući da je to onaj teolog koji je iskusio Boga, koji nije samo tumač, već ima stvarni odnos prisutnosti s Bogom i teologijom.

Izlaganje, »Neki vidovi vjere u misli sv. Tome« održao je prof. dr. sc. Ivica Raguž. U uvodnom dijelu progovorio je o zaboravu vjere u filozofiji i teologiji, ali i o velikoj aktualnosti Tomine teologije u današnje vrijeme. Promišljajuća vjera je pristajanje vjere uz razum, vjera je slobodan izbor i pristanak, a promišljanje vjere i sveti nemir koji to promišljanje rađa, proizlazi iz tog slobodnog pristanka. U vjeri se promišljanje i pristanak događaju istodobno, a sv. Toma smatra da je vjera stalni nemir, propitivanje, sumnja. Ona je mrtva kad postane nepromišljajuća, a takva je vjera bez ljubavi, jer ljubav rađa pitanjima, rekao je prof. Raguž. U drugom dijelu izlaganja prof. Raguž progovorio je i o mislima Karla Bartha o sumnji. Kod Bartha sumnja dolazi iz tri razloga: duh vremena, površnost Crkve i nutarnji život vjernika koji zna biti suprotan samoj vjeri. U trećem dijelu izlaganja prof. Raguž iznio je misao sv. Tome o odnosu vjere i ljubavi. Bez momenta volje nema vjere, a bez ljubavi nema čina vjere.

Razum, nije suprotnost vjeri, nego je grli kada se susretnu, zaključio je prof. Raguž.

Iduće predavanje održao je dr. Davor Vuković na temu »Vjera u suvremenoj teološkoj misli«. Tijekom izlaganja najviše se vraćao na misao W. Kaspera i njegovo promišljanje o vjeri u današnjoj kulturi. Progovorio je i o izrazu »krize«, naglasivši da je upravo ona izazov, situacija dana od Boga, i s njome se treba suočiti. Kada govorimo o svijetu, valja naglasiti da on više nije pun božanstva, nego svijet tehničkoga, ekonomskoga i profitabilnog mentaliteta, rekao je dr. Vuković. Suvremeni ateizam ostavio je teologiju bez komentara, pa tako govor o Bogu postaje nerazumljiv, beznačajan, a Bog tek dodatak, i ne nužna struktura društva. Spoznaja Boga zahtijeva temelj u iskustvu, koje ima dvije dimenzije: objektivna stvarnost i subjektivna ljudska percepcija. Ljudsko iskustvo, smatra dr. Vuković, nužno je za valjano religiozno iskustvo. Na kraju izlaganja progovorio je o obnovi teologije kao dvama putevima,

putu Trojstva i putu križa. Važno je naglasiti da je Bog ljubav, koja se na križu pokazuje na radikalnan način, zaključio je.

Posljednje predavanje, »Govor o Bogu nekih ateističkih mislilaca« izložio je mr. sc. Mladen Milić. U njemu je prikazao misao filozofa F. Nietzschea u kontekstu odnosa vjere i nevjere. Izlaganje je bilo podijeljeno u tri dijela: najprije je mr. Milić govorio o nihilizmu, zatim je progovorio o filozofskom pogledu na govor o Božjoj smrti i, na kraju, prikazao Nietzscheov pozitivni doprinos suvremenoj misli. U zaključku je istaknuo da su društvu, jednako kao i vjernici, potrebni snažni ateisti, da bi se pročistila cjelokupna ljudska misao.

Prigodom zatvaranja simpozija, prof. dr. Pero Aračić zahvalio se svima koji su omogućili održavanje ovog znanstvenoga skupa, najprije prodekanu za znanost na KBF-u, izv. prof. dr. sc. Vladimiru Dugaliću, ali i svim uvaženim predavačima i profesorima, kao i studentima i studenticama KBF-a na velikom odazivu.

Dan KBF-a 2012.

Dan Katoličkog bogoslovnoga fakulteta u Đakovu svečano je proslavljen 12. studenoga euharistijskim slavljem u đakovačkoj prvostolnici Sv. Petra te promocijom diplomiranih teologa u Dvorani biskupa Antuna Mandića Središnje nadbiskupijske i fakultetske knjižnice u Đakovu.

Misno slavlje predvodio je nadbiskup đakovačko-osječki, mons. dr. Marin Srakić, Veliki kancelar KBF-a u Đakovu, uz koncelebraciju pomoćnoga biskupa đakovačko-osječkoga, mons. Đure Hranića, domaćih

profesora s KBF-a, na čelu s dekanom prof. dr. sc. Perom Aračićem, i poglavarima Bogoslovnoga sjemeništa predvođenih rektorom mr. sc. Ivanom Čurićem.

U homiliji je nadbiskup Srakić, u svjetlu Godine vjere, progovorio o samom činu vjere te potaknuvši na čitanje Katekizma, istaknuo da u molitvi treba uvijek ući u razgovor s Bogom. Na kraju je nadbiskup naglasio da je vjera otkriće Boga, sigurnost da On neprestano intervenira u našim životima, i da poziv Boga, koji je vjeran čovjeku, traži od toga čovjeka odgovor vjernosti.

Po završetku misnog slavlja svečanost je nastavljena promocijom novih 45 diplomiranih teologa, uz koje su, osim roditelja i rodbine, bili i mnogi uvaženi gosti. Mješoviti zbor KBF-a pod vodstvom mo^o Vinka Sitarića otpjevao je državnu himnu, a nazočni su se minutom šutnje sa zahvalnošću prisjetili poginulih branitelja, žrtve Vukovara i svih žrtava Domovinskoga rata.

Svoje pozdrave uputila je rektorica prof. dr. sc. dr. h. c. Gordana Kralik, dekan Fakulteta pros. dr. sc. Pero Aračić, koji je iznio i statističke podatke o radu u protekloj godini na KBF-u u Đakovu. Dekan je naglasio da Fakultet vodi ozbiljnu skrb o duhovnoj formaciji studenta, za što se brine doc. dr. sc. Grgo Grbešić. Svake godine na Fakultetu se u prosjeku održavaju dva simpozija.

Obraćajući se studentima, dekan Aračić istaknuo je kako je promocija diplomiranih teologa kruna rada studenata, svakog fakulteta u cjelini i svakog profesora. Nakon akademskog čina promocije diplomiranih teologa, uslijedila je dodjela godišnje nagrade za najbolji diplomski rad te za uspjeh u studiju i zauzetost u životu i radu KBF-a. Nagradu za najbolji diplomski rad dobila je Valentina Sudić za diplomski rad iz biblijske teologije »Pozvani na jednu nadu svoga poziva. Biblijsko-teološka analiza himničko-tradicijske građe u Poslanici Efežanima i Prvoj Petrovoj«. Rad je izrađen pod mentorskim vodstvom izvanrednog profesora dr. sc. Karla Višatickog i višeg predavača mr. sc. Marka Tomića. Osim ove nagrade, uručene su nagrade za uspjeh u studiju koje su dobili: Tomislav Bašić, student II. godine (prosjeck ocjena 4,9), Tea Reponja, studentica III. godine (prosjeck ocjena 4,66), Marija Martinuš, studentica IV. godine (prosjeck ocjena 4,72) i Branka Gabrić, studentica V. godine (prosjeck ocjena 4,88).

Proslava »Dies academicus«, završila je zajedničkim ručkom, i kratkim druženjem u prostorijama Dvorane.

Duhovna obnova studenata laika

Piše: MARINA ŠUVAKOVIĆ, V. godina

Prva duhovna obnova studenta laika na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu, u akademskoj godini 2012. / 2013., održana je od 8. – 10. studenoga u prostorijama kapelice Fakulteta i studentskoga doma. Predvodio ju je salezijanski svećenik, studentski kapelan u Zagrebu, don Damir Stojić. U zajedništvu sa studentima laicima bio je i njihov duhovnik, profesor povijesti na KBF-u Đakovu, dr. sc. Grgo Grbešić. Duhovna obnova započela je u četvrtak, u večernjim satima, kratkim nagovorom, svetom misom i klanjanjem.

U nagovoru je don Damir govorio o Božjoj volji u ljudskim životima, o onome što spaja sve ljepote katoličke vjere, počevši od samoga stvaranja, Deset Božjih zapovijedi, molitve Očenaša do riječi u brojevima Ka-

tekizma Katoličke Crkve, a to je uvijek i jedino Bog. Kada Boga upoznaš, sve dolazi na svoje mjesto. Najvažnije je upoznati živoga Boga Isusa Krista, poručio je. Ključno pitanje koji si svaki kršćanin mora postaviti jest kamo odlazi, rekao je don Damir i time najavio temu ove duhovne obnove, govor o Bogu i Nebu.

Nakon prvoga, uvodnog predavanja slijedilo je euharistijsko slavlje, u kojem je kroz homiliju don Damir ohrabrio studente govoreći im o velikom otajstvu Božje ljubavi, koja uvijek traga za nama, i unutar koje Otac uvijek čeka svako svoje dijete.

Drugi dan duhovne obnove započeo je jutarnjom molitvom časoslova, a zatim nastavljen predavanjem don Damira koji je studentima objašnjavao kako Bog ima plan

za svakoga pojedinačno te da je u životu uvijek najvažnije upravo ono što Bog misli o njima. Naš identitet nije ono što smo mi sada, nego ono što ćemo postati, a naš cilj uvijek treba biti Istina, poručio je. Poslije prvoga predavanja ostavljeno je vrijeme za osobnu molitvu i promišljanje. Drugo predavanje bilo je posvećeno govoru o prvom paru u Bibliji, Adamu i Evi, njihovu odnosu, prvom grijehu, ali i neizmjernoj ljubavi koju je Bog pokazao u njihovu životu i životu svoga naroda, koji je uvijek vodio. Naše čežnje se nikada ne mogu ispuniti ovdje, nego samo s Bogom, u nebu; prazninu u srcu jedino Bog može ispuniti, zaključio je don Damir.

U poslijepodnevnom programu duhovne obnove, osim pokorničkoga bogoslužja, studenti su imali priliku pristupiti sakramentu pomirenja. Sveta misa slavljena je u kapelici Duha Svetoga pri KBF-u. U homiliji je don Damir naglasio da je najopasnija posljedica grijeha umanjeње počinjenoga grijeha, i da nikada nije kasno pokajati se i obratiti život prema Istini.

Nakon euharistijskoga slavlja, u prostorićima Studentskoga doma ostavljeno je mjesto za pitanja, raspravu s voditeljem

duhovne obnove, nakon koje je uslijedilo kratko klanjanje pred Presvetim Oltarskim Sakramentom.

Zadnji, treći, dan duhovne obnove bio je u znaku govora o celibatu i braku. Don Damir je povlačio paralele između ova dva sakramenta, govoreći da je celibat jednako kao i brak znak neba na zemlji. Progovorio je i o kršćanskoj slobodi, koja je sposobnost činiti dobro u Istini. Sloboda koju Isus daruje, jest sloboda koja znači potpuno izvršavanje onoga na što nas Isus poziva, bez mržnje i gorčine, poručio je.

Na kraju duhovne obnove u euharistijskom slavlju progovorio je i o sv. Leonu Velikom, papi i crkvenom naučitelju. U homiliji je naglasio kako je važno u srcima jačati ljubav prema papinstvu, jer su pape oni koji brane nebesku istinu na zemlji. Na kraju homilije je rekao da kršćanin nikada ne može biti u vremenu krize, jer se trebaju voditi Pavlovim riječima: *Na sve sam i na svašta navikao: i sit biti i gladovati, i obilovati i oskudijevati. Sve mogu u Onome koji me jača!* (Fil 4, 12-13)

Duhovna obnova studenata laika završila je zajedničkim ručkom i kratkim druženjem.

Adventska duhovna obnova bogoslova i studenata laika KBF-a u Đakovu

Adventska duhovna obnova bogoslova i studenata laika Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Đakovu održana je 13. prosinca 2012. god. u poslijepodnevnom satima u prostorijama sinodske dvorane pri KBF-u. Predvodio ju je duhovnik Bogoslovnoga sjemeništa, preč. Bože Radoš. U zajedništvu s bogoslovima i studentima laicima, bio je i duhovnik studenata laika, dr. sc. Grgo Grbešić. Pjevanim himnom Duhu Svetom započelo je prvo razmatranje kojim je duhovnik Radoš potaknuo prisutne da tijekom došašća zahvate u dubinu svoga bića, a da poticaj pronadu i u slavlju Godine vjere u kojoj se nalazimo.

U prvom razmatranju duhovnik je kroz sliku svećenika Zaharije, i njegova hvalospjeva *Blagoslovljen*, pojasnio da je u njegovu životu progovorio Bog, koji ga je oslobodio svih drugih glasova, i da je otada čuo samo Božji glas. Te riječi koje je čuo za njega su postale zakon i savez s Gospodinom. Ključ koji sve otključava jest vjera onoga koji moli, naglasio je Radoš. Putem ključnih riječi koje pronalazimo u hvalospjevu *Blagoslovljen*, duhovnik Radoš objasnio je dinamiku iščekivanja, slobode i nade koju je Zaharija imao. Sunce o kojem Zaharija progovara, njegov je sin Ivan, ali on je tek svjetiljka koja

osvjetljava put Isusu, zaključio je Radoš u prvom nagovoru.

U drugom nagovoru promatran je Marijin hvalospjev *Veliča*, u kojem ona izražava svoju radost jer joj je Bog blizu. Na primjeru Elizabete i Marije koje biološki nikako nisu mogle postati majke - Elizabeta zbog svoje poodmakle dobi, a Marija jer je djevica, - vidimo da one doista u svojim utrobama nose svetište, naglasio je preč. Radoš.

Nakon dva razmatranja, studentima je ostavljeno vrijeme za osobnu molitvu i prilika za sakrament pomirenja, nakon čega je uslijedilo euharistijsko slavlje. U homiliji se duhovnik Radoš osvrnuo na veliku važnost Ivana Krstitelja u Isusovu životu. On je bio glas koji je govorio, onaj koji pravi prvi korak, koji će pokazivati na onoga koji dolazi. Ne možemo razumjeti Isusa i njegovo poslanje ako ih obojicu ne stavimo zajedno na put. Jako su bliski, rekao je Radoš, u navješćaju, nošenju, rađanju, ali i u smrti. Obraćanje koje Ivan propovijeda je obraćenje za svakoga. Kroz etape Krstiteljeva života i duhovnoga puta, voditelj duhovne obnove pokazao je povezanost i sa svakodnevnim životom studenata, koji se pripremaju postati vjeroučitelji ili svećenici, i tako ostvariti svoja životna poslanja.

Korizmena duhovna obnova studenata laika

Korizmena duhovna obnova studenata laika Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu održana je u petak, 1. ožujka 2013. god., u prostorijama kapelice pri Fakultetu. Duhovnu obnovu predvodio je duhovnik i povjerenik studenata laika, doc. dr. sc. Grgo Grbešić. Obnova je započela molitvom litanija Duhu Svetom, nakon čega je uslijedio prvi nagovor voditelja. U njemu je prof. Grbešić progovorio o istini i slobodi u ljudskom životu, o važnosti koju Isus mora imati u tom životu, naglasivši kako je upravo Isus onaj koji prihvaća grešnika koji je spreman promijeniti život. Četiri su ključne stvari, rekao je prof. Grbešić, bitne za naš razvoj: ljubav, oproštenje, sigurnost i znati primiti i dati pohvalu. U samom nagovoru progovorio je i o velikom problemu koji se javlja u čovjekovu životu, kompleksu manje vrijednosti, i naglasio kako ga je jako važno prepoznati u vlastitom životu. Čovjek nikada ne dobiva vrijednost od drugoga čovjeka i od društva, nego ona

dolazi od Boga, jer smo stvoreni na sliku Božju, zaključio je prof. Grbešić. Drugi dio duhovne obnove studenti su molili Križni put, i imali priliku za sakrament pomirenja i osobnu molitvu. Duhovna obnova završila je euharistijskim slavljem koje je animirao zbor studenata KBF-a Ruah. U homiliji se duhovnik Grbešić osvrnuo na svetopisamska čitanja, i naglasio da je zavist ona koja razara odnos s čovjekom, ali i s Bogom. Na kraju homilije povezoao je nagovor i evanđelje te naglasio da su istina i sloboda tu da imamo snage razočarati druge, i time tražiti volju Božju.

Festival znanosti – *Budućnost*

Piše: IVAN BENAKOVIĆ, V. godina

Zamišljen kao mjesto gdje će se razmjenjivati znanja iz raznih područja nauke, i ove je godine upriličen već tradicionalni festival znanosti, 11. po redu, na temu *Budućnost*. Tom prilikom na KBF-u u Đakovu studenti su 23. travnja 2013. god. mogli pratiti predavanje izv. prof. dr. sc. Milice Lukić, voditeljice katedre za hrvatsku jezičnu povijest i hrvatsku dijalektologiju Filozofskog fakulteta u Osijeku, i znanstvene novakinje-asistentice Vere Blažević Krezić na temu *Budućnost u pismu i jeziku pohranjena*.

U izuzetno zanimljivom predavanju izlagali su se usmjerili na prenošenje osnovnih informacija o nastanku samoga glagoljškoga pisma koje baštinimo od svete braće Ćirila i Metoda. Zašto ova tema? Iz razloga što se ove godine obilježava 1150 godina od dolaska svete braće Ćirila i Metoda u naše krajeve. Došavši u naše krajeve u 9. st., braća započinju veliki projekt evangelizacije naroda koje su na tome području zatekli. Upravo je zadatak evangelizacije bio i glavni razlog nastanka novoga pisma koje su nazvali glagoljica po jednome od slova samoga pisma. Riječ je naravno o slovu G, odnosno *glagoljon*. Glagoljati znači isto što i govoriti. Važno je, dakle, istaknuti kako je prvi i pravi razlog nastanka novoga pisma

evangelizacija. Kad to znamo, onda biva jasnija i sama narav pojedinih glagoljičkih slova.

Osnovni znakovi na kojima se gradi svako slovo glagoljice jesu križ, krug i trokut. Križ je, naravno, temeljni simbol spasenja. Njega nalazimo u osnovi prvoga slova glagoljskoga pisma. Slovo Az, tj. A, označava isto što i riječ *ja*. Posrijedi je zamjenica u 1. licu jednine. Hoće se reći *ja*, ali *ja* kao kršćanin. *Ja* ima svoj identitet u kršćanskoj opredjeljenju. Nadalje, krug je također simbol božanskoga. On bi označavao Boga Oca. On nema početka ni kraja te je najjasniji znak božanske prirode. Također, već spomenuti trokut čini na jednak način te-

melj za izradu protoglagoljičkih slova. Jednostranični trokut označava tri božanske osobe. Sve ovo želi nam odaslati poruku kako je glagoljica u samome svome nastanku bila prožeta izuzetnim kršćanskim elementima. Ona nastaje za vjeru, ali i iz vjere, jer svako slovo ovoga novoga pisma sastavljenog za Slavene odraz je božanskog. U kreiranju ovoga novoga sustava Ćiril je utkao sva svoja znanja. Nije želio kristijanizirati na način da uzme pismo koje je već postojalo. Ne želi grčkim pismom privoditi Slavene vjeri. Pokazuje se kao dobar psiholog te zna na koji način prići narodu kojemu je došao navijestiti evanđelje. Postupa na neki način i biblijski, jer »ne usipa se novo vino u stare mješine, nego novo vino u nove mješine«. Spomenimo kako je još jedan dokaz izuzetne povezanosti glagoljičkoga pisma s kršćanskim naukom i to da prvi tekst koji Ćiril prevodi glasi: *Iskoni bie slovo!* Već pogađamo o kojemu je tekstu riječ. Radi se, naravno, o prologu Ivanova evanđelja: *U početku bijaše Riječ!* Na taj način Slaveni bivaju privedeni Bogu upravo po jeziku. Oni slove istim jezikom, ali i slave Boga istim jezikom. Baš po jeziku Slaveni su privedeni Bogu. Tu uviđamo značaj ovoga novoga pisma koje su nam ostavili u baštinu Sveta Braća. Doista zanimljivo zvuči činjenica da je Slavene uspio ujediniti samo jezik dok se nikakav drugi interes nije uspijevao etablirati kao nosivi stup jedinstva među njima. U tome vidimo važnost pisma koje Konstantin Ćiril donosi na naše područje u 9. st. Glagoljičko će se pismo zadržati u našim krajevima sve do 19. st. Važno je spomenuti i to da će se uz izraz *grčko-rimska* kultura, dolaskom Ćirila i Metoda početi govoriti o *grčko-rimsko-slavenskoj* kulturi. Opet iznova se

uviđa kako je jezik stvarno moćna stvar, kadra mijenjati uobičajene stereotipe. Jezik je onaj koji ujedinjuje te čini da Slaveni postaju prepoznatljivi na europskom tlu. Više je nego zanimljiv podatak da nematerijalna kultura stvara posebnost slavenskih naroda. Ne neki ekonomski interesi, nego jednostavno jezik.

Uz već spomenuto slovo AZ, navedimo još neka kako bismo uvidjeli kršćansku pozadinu svakoga od njih. Tako primjerice slovo B, tj. *buky*, jest zamjena za riječ Bog. Ne kaže se doslovno Bog, nego *buky*. S *buky* je mijenjana riječ Bog. Sama konstrukcija ovoga slova u načelu je oblikovana poput broja 3. Taj broj označava savršen broj. Ovo slovo *buky* ima i značenje broja 2, jer svako slovo glagoljice označava i broj. Takva fenomena kod ćirilice ne nalazimo. *Buky* označava na taj način i dualnost, u smislu da se govori o Bogu i čovjeku. Isto tako i o dva aspekta ljubavi. S jedne strane, ljubav prema Bogu, a s druge prema bližnjemu. Na koncu spomenimo još i slovo V, tj. *vede*. Ono bi u prijevodu značilo znati, odnosno vidjeti. Pri tome se misli na duhovno gledanje, tj. duhovno poznavanje do u srž stvari. Ovo slovo kao polazni geometrijski lik ima trokut. Broj koji ovo slovo predstavlja jest 3, za Slavene sveti broj. Treći dan pri stvaranju svijeta bio je dan kada je svod odijeljen od voda.

Sve navedeno želi nam poručiti kako je vrlo važno poznavati djelo svete braće Ćirila i Metoda koji su učinili mnogo za slavenske narode. Stvaranjem jednoga novoga znakovnog sustava slavenska je kultura učinjena zaista posebnom u tadašnjem grčko-rimskome ambijentu.

Predstavljamo naše nove studente

Piše: Luka Ivković, I. godina

1. Barišić Marino, Župa Svih Svetih, Đakovo, ĐO
2. Birkić Martina (r. Pecz), Župa Svih Svetih, Đakovo, ĐO
3. Bliznac Jasmina, Župa Snježne Gospe, Đakovački Selci, ĐO
4. Bolkovac Ivan, Župa Svih Svetih, Sesvete, ZG
5. Bošnjak Anita, Župa BDM, Semeljci, ĐO
6. Đaković Ana, Župa sv. Mihaela, Stražeman, PO
7. Ezgeta Domagoj, Župa sv. Ivana Krstitelja, Ivankovo, ĐO
8. Ferko Vedran, Župa Duha Svetog, Čepin, ĐO
9. Gabrić Tea, Župa sv. Ćirila i Metoda, Osijek, ĐO
10. Glavaš Dinko, Župa sv. Petra i Pavla, Osijek, ĐO
11. Holjevac Mateja, Župa sv. Jurja Mučenika, Buk, PO
12. Ilić Dejan, Župa sv. Ivana Krstitelja, Boljevina, PO
13. Ivković Luka, Župa Presvetog Trojstva, Budimci, ĐO
14. Juzbašić Matej, Župa sv. Martina Biskupa, Bošnjaci, ĐO
15. Katilović Ivana, Župa BDM Semeljci, Kešinci, ĐO
16. Keser Andrea, Župa sv. Mihaela, Lovas, ĐO
17. Klasnić Tea, Župa sv. Roka, Rokovci-Andrijaševci, ĐO
18. Klem Dino, Župa Duha Svetoga, Slavonski Brod, ĐO
19. Konta Božo, Župa Uznesenja BDM, Kloštar Ivanić, S-M
20. Kovač Danijel, Župa sv. Mateja, Viškovci, ĐO
21. Kulić Barbara, Župa Preslavnog Imena Marijina, Osijek, ĐO
22. Kunčević Ivan, Župa sv. Martina Biskupa, Privlaka, ĐO
23. Kvaka Marijana, Župa Uznesenja BDM, Stari Jankovci, ĐO

24.	Lučić Ante, Župa Dobrog Pastira, Đakovo 2, ĐO
25.	Mandić Luka, Župa sv. Izidora, Široko Polje, ĐO
26.	Marić Domagoj, Župa sv. Josipa Radnika, Vukovar, ĐO
27.	Marić Magdalena, Župa sv. Mateja, Gundinci, ĐO
28.	Martinović Josipa, Župa sv. Dominika Savia, Slavonski Brod, ĐO
29.	Mihić Ružica, Župa Pohođenja BDM, Vrbica, ĐO
30.	Milanović Marijan, Župa Svih Svetih, Đakovo, ĐO
31.	Novak Kristina, Župa sv. Juraja, Đurđevac, VŽ
32.	Ognjenović Ana, Župa sv. Mateja, Viškovci, ĐO
33.	Papić Marija, Župa Presvetog Trojstva, Čepin, ĐO
34.	Perica Nino, Župa Uzvišenja Svetog Križa, Osijek, ĐO
35.	Perković Mate, Župa BZBDM, Komletinci, ĐO
36.	Skenderović Anamarija, Župa sv. Terezije Avilske, Subotica, SU
37.	Sokolović Juraj, Župa sv. Čirila i Metoda, Osijek, ĐO
38.	Šaravanja Valentina, Župa sv. Ivana Krstitelja, Ivankovo, ĐO
39.	Tarle Andreja, Župa Kraljice mučenika, Vukovar, ĐO
40.	Varoščić Josip, Župa Duha Svetog, Slavonski Brod, ĐO
41.	Vidaković Domagoj, Župa sv. Grgura pape, Šljivoševci, ĐO
42.	Vukelić Antonela, Župa Uskrsnuća Kristova, Čepin, ĐO

Let iznad **fakultetskog** gnijezda

ANONIMNI AUTOR

...i tako sam ja nastavio dalje sa svojim putovanjem. Posegnuh rukom u desni džep pomalo podrapanih traperica kako bih dohvatio zgužvani papirić koji mi je bio jedini izvor informacija. Otvorivši ga, na njemu sam ugledao plavom tintom napisano: Petra Preradovića 17, 31400 Đakovo. Osvrnuh se oko sebe i zadovoljno primijetih da nisam pogriješio ulicu. Načinivši još nekoliko desetaka koraka, ugledam ispred sebe izuzetno veliko zdanje. Sva u staklu, sjajna i vebna, Knjižnica je krasila fakultetsko dvorište. Po ulasku u dvorište, diveći se toj veličanstvenoj zgradi, pomalo iznenađen, iz utrobe same Knjižnice začuo sam viku, lom, glasne razgovore. Znatiželjan što bi to moglo biti uputio sam se prema mjestu odakle je zvuk dopirao. Kada sam stupio u veliku dvoranu, na čijim vratima je pisalo »Sinodska dvorana«, ugledao sam desetak ljudi, mladića i djevojaka, kako u dnu dvorane nešto govore, smiju se, dijalogiziraju, viču i skaču čas na jedan dio prostorije, čas na drugi. S osmijehom na licu zaputio sam se prema njima kako bih pobliže vidio o čemu je tu riječ. Kada sam se približio, shvatio sam da se radi o nekakvom kazališnom komadu. Pozdravivši prisutne

upitao sam ih što to pripremaju. Nasmiješeni, govoreći uglas, stali su me upoznavati sa svojom vizijom Nikolinja koje je imalo nastupiti za koji tjedan. Naime, to su bili članovi dramske družine te su, upotpunjujući slobodno vrijeme, pripremali i različite skečeve i dramske komade za pojedina događanja na Fakultetu.

Pozdravio sam ih i krenuo dalje svojim putem. Žureći uz portu Fakulteta, na putu prema studentskoj referadi najednom se ispred mene stvorila mlada djevojka. I ne gledajući kamo ide, pomalo i preplašeno, žustro je reagirala što je za posljedicu imalo mnoštvo papira na podu oko nas. Odmah sam pristupio i, ispričavši se, pomogao joj sakupiti papire pri čemu sam se ugodno iznenadio. To su bile slike. Olovka, akvarel, ulje, tuš te mnoge druge tehnike resile su crteže od kojih zastaje dah. Odmah sam upitao, pomalo i nesmotreno, što bi to moglo biti, našto mi je ona s izrazitom blagošću rekla da su to djela pojedinih studenata koje će se jednoga dana naći na izložbi. Nadodala je da su to djela nastala na likovnoj radionici koju pohađaju neki studenti kako bi naučili nešto o slikarstvu, novim tehnikama crtanja i slično. Zadiv-

ljen onim što sam i vidio i čuo, pozdravio sam djevojku te nastavio dalje.

Krenuo sam stepeništem prema referadi, pogleda usmjerena prema katu koji mi je bio odredište i tu primijetio čudan prizor. Poput nekakva zanesenjaka, poviši mladić, tamne kose i ugodnog, ali prodornog pogleda, nešto je govorio. Šetao je po holu Fakulteta i nešto nabrajao, na prvi pogled nejasno. No, približivši se primijetih kako recitira jednu vrlo poznatu pjesmu iznimnog hrvatskog pjesnika. Pomalo iznenađen, zato što sam mislio da sam stupio na tlo Teološkog fakulteta, ne Umjetničke akademije, pristupio sam mu i upitao što to čini. Rekao mi je kako je on član pjesničke skupine te uvježbava jednu pjesmu kako bi je što vjernije interpretirao drugima u skupini. Nakon interpretacije, nadođao je, svi sudjeluju u tematskom i književnom razlaganju pojedinog pjesničkog remek - djela. Sve radosniji i još ugodnije iznenađen, nastavio sam jedno vrijeme razgovor s mladićem, a onda se pozdravio s njim i krenuo dalje.

Nakon samo nekoliko koraka začuo sam predivnu glazbu. Nekoliko trenutaka sam slušao te sam odlučio pratiti zvuk i vidjeti odakle dolazi. Kada sam stepenicama došao do drugog kata, našao sam se pred velikim drvenim vratima iza kojih je dopirao taj blaženi zvuk. Otvorio sam vrata i ostao zapanjen. Uz jednu stariju osobu (odmah sam primijetio da je to dirigent) dvadesetak mladića i djevojaka pjevalo je pjesmu koja me je privukla. Nakon što su završili dionicu, dirigent se predstavio kao maestro i kao profesor na Fakultetu. Izmijenivši po-

koju radosnu riječ, shvatio sam ubrzo da je riječ o pjevačkom zboru Fakulteta, čija je svrha upotpunjavati svaki veliki događaj u sklopu Fakulteta. Kako je vremena bilo sve manje za moj posjet studentskoj referadi, pozdravili smo se te sam krenuo dalje, a oni nastavili s pjevanjem koje me je otpratilo do mojeg odredišta.

Završivši s obvezama koje su mi bile na dnevnom rasporedu, dakle, s jednom brigom manje, došao sam do izlaznih vrata. U mah se ispred mene stvorila mlada djevojka, vidno u nekakvoj žurbi. Poučen iskustvom dobronamjernih i radosnih lica koje sam susretao bilo mi je čudno vidjeti je takvu te sam odmah zapitao što se dogodilo i mogu li joj kako pomoći. Ona mi je sva usplahirena rekla kako žuri, kako ima još nekoliko minuta do početka projekcije vezane za filmsku sekciju na Fakultetu, a prijenosno računalo koje se koristi je zakazalo. Nisam se ustručavao, brzo i bez razmišljanja ponudio sam svoje. Sva radosna, djevojka mi je zahvalila te me povela u dvoranu gdje se trebala odvijati projekcija. Dok smo se penjali stubištem, upitao sam je što se točno događa na filmskoj sekciji. Ona mi je odgovorila kako se nekolicina studenata svakoga tjedna nalazi s jednim profesorom zbog zajedničkog gledanja filma te se nakon projekcije o istome i raspravlja. Svatko iznosi vlastita mišljenja i viđenje filma, s osvrtnom na socijalnu, teološku ili neku drugu tematiku. Kako mi je to zvučalo vrlo zanimljivo, nije mi bilo žao što sam ponudio svoje računalo. Ostao sam do kraja projekcije i rasprave, a potom se pozdravio sa svima i otišao sam na svo-

ju stranu, obogaćen još jednim velikim i ugodnim iskustvom.

Eh, bilo je to lijepo razdoblje. Sada sam već u poodmakloj dobi, iskusan teolog, s još većim iskustvom života. Još uvijek se i bavim, koliko je to moguće, teološkim naukama. Dajem sve od sebe. Samo, od početka, kako i na Fakultetu, tako i u ovoj trećoj dobi, imao sam poteškoća s jednim područjem teologije koje mi nikako nije bilo svijetla točka studija - Biblijum. Biblijski kolegiji i to područje teologije nikako mi nisu bili svijetla točka. Nisam poznavao Sveto pismo, pojedini tekstovi me nisu privlačili, jednostavno, kako bi mladi današnjice rekli, »nije mi išlo«. No, kao i za sve drugo, i za ovaj je problem postojalo rješenje, i to vrlo poučno i nadasve oplemenjujuće. Na fakultetu koji sam pohađao bila je još jedna studentska skupina koja je upravo bivala lijek ovom mom nedostatku – biblijska skupina. Želio sam bolje upoznati Bibliju te sam pokušavao sve ne bi li to išlo bolje i lakše, kako bih shvatio neke meni još neshvatljive stvari. Priključivši se biblijskoj skupini, čekaao sam taj četvrtak. Prvi put, iščekivanje, kako će to biti, kako ću se postaviti prema svima, kako će se drugi odnositi prema meni...mnoštvo pitanja. Došao je i taj četvrtak. Stupio sam u predavaonicu u kojoj je već bilo nekoliko studenata te zauzeo mjesto pod prozorom, tik do katedre. Došao je i profesor, voditelj skupine. Predstavio se, upoznao me s ostatkom skupine te kratkim uvodom najavio što i kako ćemo dalje raditi. U početku mi se činilo kako je ovo još jedan frontalni način djelovanja koji mogu pratiti i na predavanjima, no moje prvotno mišljenje

ubrzo gubi bitku. Nikada nisam ni mogao pomisliti da bi mi biblijska tematika mogla biti toliko zanimljiva! Način rada u ovoj skupini bio je sve samo ne tipični predavač-student način. Obrađivale su se pojedine teme iz Biblije i to na najzanimljivije načine. Oblik intervjua, razne reportaže o nekim događajima iz Staroga ili Novoga zavjeta, »razgovori« s pojedinim svjedocima tih događaja te mnogo toga drugog, učinili su govor o Bibliji toliko zanimljivim da je moje početno »idem pa ću procijeniti« u vrlo kratkom vremenu preraslo u ono »jedva čekam sljedeći susret.« I, najbolje od svega, shvatio sam da je profesor oko kojeg smo se okupljali samo jedan od nas, samo promatrač, zato što smo u većini slučajeva mi studenti predstavljali pojedine biblijske teme o kojima bi se raspravljalo, a profesor bi tek zaključnom riječi dovršio to zajedničko oblikovanje. Sve je teklo u jednoj obiteljskoj, ugodnoj atmosferi i svačije mišljenje se uvažavalo, nikoga se nije vrijeđalo ni omalovažavalo. To je bio izniman način upoznavanja s Biblijom te flaster na mom neznanju i nezainteresiranosti za ovo područje.

Sada sam, kako rekoh, samo sijedi starac, teolog velikog broja godina. Bilo je tijekom mog studija i skripta, predavanja i svih drugih čari studentskog života. No, bez ovih događanja, bez ovih aktivnosti, mislim da ni danas ne bih osjećao ovo ispunjenje koje me prožima svaki puta kad se sjetim tih dana, tih sati, tih trenutaka. Jednostavno, ali neprocjenjivo iskustvo koje nijedna valuta ne može otkupiti, memorija čiji rok trajanja ne postoji.

MAJCI NEBESKOJ

Svi smo kraj oltara svetog,
Pri kojem blagujemo Krista raspetog.
On je kraj nas sada tu
I na cijelom životnom putu.

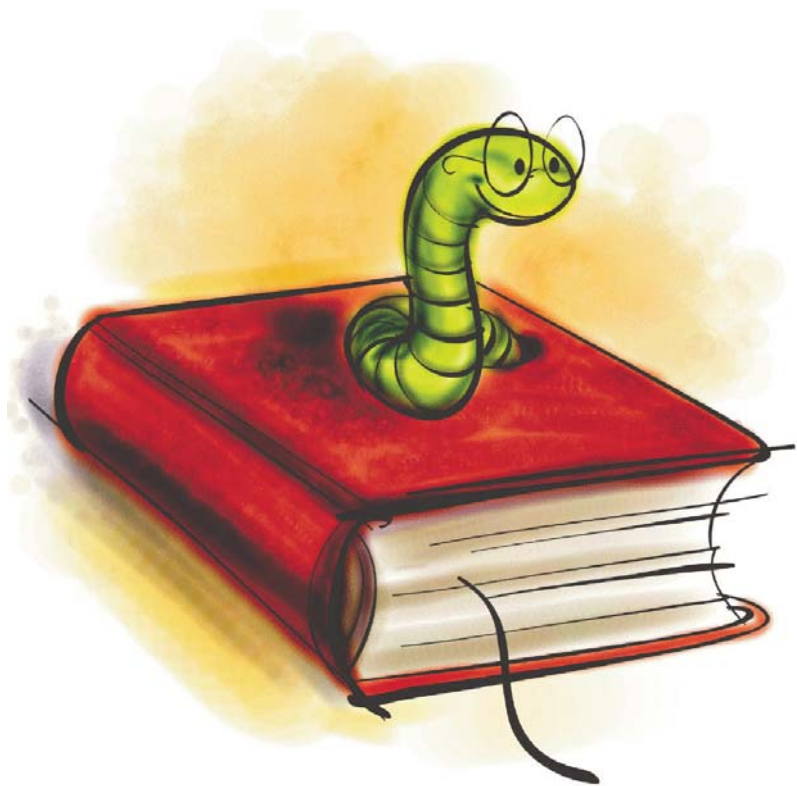
Majka Tvoja sad nas prati,
Kažu, molitvom joj vrati.
Ona s nebesa nas gleda
I zlu blizu ne da.

Ona je od svih ljudi veća
I kraj nje je naša sreća.
Ti si bezgrešna cijela,
Kao da nisi od ljudskog tijela.

Majko naša, nebeska djevo,
Naša srca tebi evo.
Podaj ih Sinu svome,
Jer radost je sva u tome.

Matko Stanić, V. godina

Čitamo i gledamo

Joseph Ratzinger

O relativizmu i vrijednostima

Verbum, Split, 2009., str. 90

O relativizmu i vrijednostima, naslov je knjige današnjeg pape u miru Josepha Ratzingera. U njoj nam autor pokušava predstaviti prisutnost moralnih načela u današnjoj demokraciji. Uz to, nam donosi i razmišljanje o ljudskoj slobodi. Ovim djelom želi se pokazati kako moć većine u današnjem svijetu, u kojem se sve relativizira, štetno i poražavajuće djeluje na pojedinca,

Sloboda, pravo i dobro

Na samome početku prvoga dijela knjige autor iskazuje poštovanje poznatom fizičaru Saharovu, koji je morao podnijeti čak i progonstvo jer se zauzimao za čovječnost i ljudska prava. Saharov je ukazivao na odgovornost pojedinca za cjelinu. Tako je prigodom jednog domjenka priređenog nakon izvedenog pokusa novim nuklearnim naoružanjem Saharov nazdravio, izrazivši nadu da to oružje nikada neće eksplodirati iznad gradova. Voditelj pokusa odgovorio je kako je zadaća znanstvenika usavršiti oružje, a ne brinuti o njegovoj upotrebi. Uviđamo da je taj časnik zanijskavao čudoredno djelovanje na koje je pozvan svaki čovjek. *Nijekanje čudorednoga načela, nijekanje onoga organa spoznaje koji prethodi svim civilizacijama, koji nazivamo savješću, niječe čovjeka* (str. 9).

Ratzinger želi pokazati da nam Saharov i danas postavlja pitanje, na koji način da slobodna svijest ostvari svoju moralnu odgovornost. Sloboda ostaje vjerna svom značenju samo ako je u skladu sa svojim čudorednim temeljom. *Sloboda čiji bi se jedini sadržaj sastojao u mogućnosti zadovoljenja potreba,*

ne bi bila ljudska sloboda; ostala bi u području animalnoga. Individualna sloboda bez sadržaja dokida samu sebe. Slobodi je potreban zajednički sadržaj koji bismo mogli definirati kao jamstvo ljudskih prava (str. 11). Saharov je, kaže autor, uviđao da je sloboda vrlo često shvaćena egoistički. Stoga naglašava da je sloboda zadaća cijeloga čovječanstva a ne pojedinca. Sloboda zahtijeva da se oni koji snose odgovornost vođenja društva prignu pred onim

što pred nama stoji kao bespomoćno. Ovdje uviđamo opasnost koja je prisutna u današnjim demokracijama. Autor kaže da je teško za pojmiti kako demokratsko društvo koje je izgrađeno na načelu većine, ne uvodeći ni jedan njemu strani dogmatizam, može pridavati važnost onim

moralnim vrijednostima koje ne podupire uvjerenje većine. Američki filozof

Rorty smatra da razum koji se ravna većinom uvijek u sebi uključuje intuitivne ideje. On navodi za primjer odbacivanje ropstva. Autor kaže da bitne vrijednote razum može lako zanemariti, te iz toga zaključuje da ni intuicija o kojoj govori Rorty nije neograničena. *Primjerice, uvid o kojem on govori, da treba ukloniti ropstvo, stoljećima nije postojao, a kako se lako može ponovno otpasti od njega s dovoljnom jasnoćom pokazuje povijest totalitarnih država u našem stoljeću. Sloboda može dokinuti samu sebe, zasititi se same sebe, kada se isprazni* (str. 13-14). Ratzinger dalje naglašava kako je uvijek ono što je služilo cilju partije ili pokreta bilo dobro, iako je u svojoj biti bilo protiv ljudskoga dostojanstva, te zaključuje da već dugi niz godina imamo gaženje moralnosti koje nas vodi u nihilizam.

Na samome kraju prvoga dijela naglašava važnost čuvanja moralnih uvida kao zajedničkog

PIŠE: DANIEL KATAČIĆ, III. godina

dobra. Ističe kako moralne uvide ne treba prisilno nametati i tek time imamo uvjet za opstanak slobode. Ovdje autor uvida važnost Crkve koja je odvojena od države i kao takva počiva na slobodnim načelima. Crkva je svjesna svoje odgovornosti za cjelinu te u svojoj slobodi mora govoriti slobodi svih kako bi se očuvala vrjednote bez kojih sloboda nije moguća.

Što je istina?

Drugi dio knjige autor započinje promišljanjem o shvaćanju demokracije kao najprikladnijeg sustava vladanja. *Kada danas govorimo o demokraciji, mislimo poglavito na ova dobra: da svi imaju udjela u vlasti, što je izraz slobode. Nitko ne smije biti samo objekt vladanja, samo onaj kojim se vlada; svatko treba moći unijeti svoju volju u cjelinu političkoga djelovanja* (str. 21). Smatra da je istinsko dobro koje se ovdje traži jednakost i sloboda svih i da je tada ostvaren cilj države. Ovdje se nameće i ideja prava kao i ideja dobra. Upravo su pravo i dobro temelj slobode, tj. ispravne demokracije. Ratzinger ovdje ističe da misli na istinsko čovjekovo dobro, koje trebamo osvijetliti pojmom istine, a ne na ideju dobra koja je svojstvena određenoj vlasti. Danas je pojam istine pomaknut u netoleranciju ili čak nedemokraciju. Znači, danas je demokracija povezana s relativizmom pa se tako relativizam smatra središtem slobode. Autor želi naglasiti da se danas pojam istine radije zamjenjuje pojmom vrjednota kako ne bismo došli u sukob s demokratskim relativizmom. U određivanju pojma vrjednota imamo dvije struje. S jedne strane, tu je radikalni relativistički stav koji pojam istine želi posve isključiti iz politike, a s druge strane stoji teza da istina nije proizvod politike, nego joj prethodi i prosvjetljuje ju. Ovdje autor donosi biblijski tekst iz Ivanova evanđelja, u kojemu nailazimo na Pilatovo pitanje upućeno Isusu: Što je istina? (usp. Iv 18,38) Austrijski profesor prava Hans Kelsen u jednoj svojoj meditaciji ovoga teksta govori da je ovo Pilatovo pitanje zapravo prikaz skeptičnoga stava jednoga političara te ističe da je samo pitanje upravo i odgovor: istina je nedostižna. Po njegovu mišlje-

nju, Pilat odluku predaje većini mnoštva i postupka kao savršeni demokrat. Dalje ovaj znanstvenik predstavlja Pilata kao *simbolički lik relativističke i skeptičke demokracije koji se ne oslanja na vrjednote i istinu, nego na procedure. Za nj ne postoji nikakva druga istina osim istine većine* (str. 27). O istome tekstu donosi i mišljenje poznatoga egzegeta Schliera, koje ide u drugačijem pravcu. On je mišljenja da Isus u ovome procesu potpuno priznaje ovlast države koju Pilat ima, a u istom trenutku je i ograničava jer Pilat tu vlast ima odozgor. Pilat više nije pitao za istinu nego je iskoristio vlast kao moć.

Nadalje, Ratzinger se pita čemu služi i što je za pravo država. On zastupa mišljenje da državi pripada vladavina, ali isto tako da ta vladavina mora stremiti dobru svih. *Država kao država postavlja relativni red zajedničkoga života, ali ne može sama dati odgovor na pitanje ljudskoga postojanja. Država mora istinu o pravu primati izvana* (str. 31). Za Ratzingera država ne može istinu proizvesti iz vlastite ideologije te nije aspolutna. Smatra da je državi potrebna minimalna količina istine. Država mora istinu tražiti izvan sebe, što bi značilo u nekoj vrsti metafizičkog i moralnog razuma. Taj moralni razum uglavnom se traži u religijama. Budući da je mjera spoznaje dobra različita u povijesnim religijama, moramo biti oprezni. *Kao najuniverzalnija i najracionalnija religijska kultura pokazala se kršćanska vjera koja i danas razumu pruža onaj temeljni sklop moralnih uvida što vodi određenomu uvidu ili barem utemeljuje razumnju moralnu vjeru bez koje ne može postojati društvo* (str. 43). Autor ističe kako se Crkva ne smije dići na razinu države, djelovati preko sile i moći. Tako bi Crkva tvorila apsolutnu državu, što je nedopustivo. Dokle god je Crkva za državu ono »izvan«, obje su ono što trebaju biti. Naša konačna država je ona na nebesima i zato mi kršćani moramo unositi nadu u ovo prolazno.

Ako hoćeš mir, poštuju savjest svakoga čovjeka!

U trećem dijelu knjige Ratzinger započinje govor o savjesti. On govori da se savjest pojavljuje kao utvrda slobode nasuprot ograničavanjima koje eg-

zistenciji nameće autoritet. U katolicizmu imamo dvije zamisli promatranja savjesti. Prva na savjest gleda predsaborski i podlaže je autoritetu. Razmatranjem načela slobode prva je zamisao nadmašena jer je *savjest najviša norma koju čovjek - i protiv autoriteta - treba slijediti* (str. 49). Opravdano se trebamo zapitati: Što ako je savjest pogriješna? Ratzinger želi ovo objasniti na primjeru svog prvog susreta s ovim problemom. Naime, još kao mladi profesor susreo se sa starijim profesorom koji je upućivao ljude na zahvalnost Bogu što im je dao mirne savjesti te nisu u dodiru s vjerom jer bi to za njih bilo poražavajuće. A budući da slijede svoju savjest, mogu postići spasenje. Autora je zaprepastila činjenica da ovaj profesor gleda na vjeru kao teret koji otežava spasenje. Po tome bi pogriješna savjest bila istinska milost! Udaljenost od istine za čovjeka bi tada bila bolja nego istina. Ovdje nastaje pitanje može li vjera te vrste biti susret s istinom? Razmatrajući nadalje ovaj razgovor, Ratzinger uviđa da profesor zapravo ima pogriješno poimanje savjesti. Ovdje se savjest pojavila kao nešto što čovjeku dobro dođe da se sakrije od stvarnosti. Razgovarajući o tome u krugu prijatelja, da bi takvim poimanjem savjesti i Hitler bio spašen, on izvodi zaključak da je pogriješan pojam savjesti koji vodi do takvih rezultata. Autor odgovor pronalazi kod psihologa Gorresa koji ukazuje da sposobnost spoznavanja krivnje bitno pripada čovjekovu duševnu ustrojstvu te da on lomi lažni mir savjesti. Tako Gorres smatra da oni koji nemaju osjećaj krivnje mogu biti jedino čudovišta, među kojima je i Hitler. Autor se u traženju odgovora osvrće i na Poslanicu Rimljanima u kojoj sveti Pavao donosi da su pogani i bez Zakona znali što Bog od njih očekuje (usp. Rim 2,1-16). Ovdje uvidamo da u čovjeku postoji prisutnost istine koju uvijek može pronaći na dnu sama sebe. Ne vidimo je onda kada ne želimo, a upravo je to »ne« krivnja jer sprječava spoznavanje. *Svođenje savjesti na subjektivnu izvjesnost istodobno znači i uklanjanje istine* (str. 60). Pri kraju trećega dijela autor želi formulirati pojam savjesti. Riječ *synderesis*, koja se u srednjovjekovnoj tradiciji uzima za pojam savjesti iz stoičkog nauka o mikrokozmosu, autor želi zamijeniti pojmom *anamnesis* (spo-

men). Riječju *anamnesis* izraženo je ono što Pavao donosi u drugom poglavlju Poslanice Rimljanima. Augustin pak kaže da je u nas utisnuto temeljno sjećanje dobra. Autor zaključuje da se *ontološki sloj fenomena savjesti po ovome sastoji u tomu da je u nas stavljeno nešto poput prasjećanja na dobro i istinito (oboje je istovjetno); da postoji nutarnje nagnuće bitka bogoslična čovjeka k onomu što je primjereno Bogu* (str. 71). Kada polazimo od antropologije savjesti, stvari su postavljene posve drugačije: *anamneza* treba pomoć izvana kako bi postala svjesna sama sebe. Ovo izvanjsko, kaže autor, njoj nije suprotno nego pridodano jer ju dovodi do ostvarenja onoga što ima u sebi. Autor želi naglasiti da je, iz svega navedenoga, zdravica kardinala Newmana u kojoj prvo nazdravlja savjesti pa tek onda papi ispravna. Zdravica savjesti mora prethoditi papi jer papa je onaj koji je branitelj kršćanskoga sjećanja, a bez savjesti ne bi bilo ni papinstva. Nakon ovoga, kako naglašava autor, bitno ontološkoga pojma savjesti, okreće se njegovu drugom sloju koji srednjovjekovna tradicija označava pojmom *consciencia* – savjest. Toma Akvinski ovu drugu razinu označava pojmom *consciencia*, za njega savjest nije *habitus*, nego *actus* – događanje u ostvarenju. Toma pri tome podrazumijeva *anamnesis* kao unaprijed dan; tu anamnezu opisuje kao nutarnje protivljenje zlu i kao nutarnju usmjerenost na dobro u nama (str. 76). Na ovoj razini prosuđivanja vrijedi i to da pogriješna savjest obvezuje. Nitko ne smije djelovati protiv svoga uvjerenja. *Nikada nije krivnja slijediti zadobiveno uvjerenje – to se čak i mora. Međutim, krivnja zacijelo može biti u tomu što je čovjek došao do tako izopačenih uvjerenja, što je pogazio protivljenje anamneze bitka. Krivnja je tada negdje drugdje, dublje: ne u sadašnjem činu nego u zapuštanju moga bića koje me je učinilo tupim za glas istine* (str. 77).

Autor na samome kraju zaključuje da uspon do istine nije komotan, on traži čitava čovjeka. *Jaram istine je postao 'lagan' (usp. Mt 11,30) kada je došla Istina koja nas ljubi i našu krivnju sažije u svojoj ljubavi. Tek kada to znamo i iskusimo iznutra, postajemo slobodni da poruku savjesti slušamo radosno i bez straha* (str. 80).

Preporučamo - pogledajte

Kako Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu ima nekoliko sekcija u kojima studenti pokazuju svoju kreativnost i talente, tako se i ove godine ponovno okupila filmska sekcija. Naime, filmska sekcija je skup studenata koji pod vodstvom izv. prof. dr. sc. Ivice Raguža promatraju filmske uratke kroz prizmu onoga što uče na fakultetu. Djelovanje filmske sekcije podrazumijeva da se studenti jednom do dva puta u mjesecu sastanu te gledaju odabrani film. Nakon toga slijedi kritičko promišljanje filma gdje studenti iznose svoja zapažanja i mišljenja. Sekcija broji tridesetak studenata koji se sastaju kako bi gledali i komentirali filmove. Ovakvo okupljanje obogaćuje studente jer oni kroz umjetnost filma i svoj studij pokušavaju čitati znakove vremena.

U prvome ciklusu u proteklih godinu dana filmska sekcija sastala dva puta i promišljala o dva različita filma. Prvi, *Breaking Silence*, ukazivao je na crkvenu strukturu, odnos svećenika i redovnika. On zapravo govori o kartuzijancu koji nakon dvadesetak godina u samostanu mora izaći na svjetlo dana kako bi riješio neke samostanske probleme. Na tom putu ga dočekuju različite situacije u kojima on pokazuje svoju vjeru. Svijet ga iznenađuje, ali on prema njemu gaji veliku ljubav. Tako redatelj poručuje kako se svijet najbolje razumije kad se dolazi iz »prekinute šutnje.»

Drugi film je redatelja Woodyja Alena *To Rome with Love* koji na izrazito dubok, ali i humorističan način daje kritiku današnjeg svijeta estrade, umjetnosti, tradicije. Kritizira se umjetnost zbog novca, umjetnost kojoj nedostaje bezinteresan duh.

Također se kritički motre površni ljudski odnosi muškarca i žene, zavedenost medijima i moći.

Nakon određenoga prekida u radu filmska sekcija nastavila je sa svojim radom baveći se novim filmskim uracima koji su nagrađivani i omiljeni kod svjetske filmske publike. Tako se susrela s filmom *Pijev život*, snimljenim na zaista zanimljiv način, koji je realističnošću prikaza, ostavio sve filmoljupce bez daha. Osvrnimo se ukratko na *Pijev život*.

PIŠE: VALENTINA KADIĆ, IV. GODINA

PIJEV ŽIVOT

Film u sebi sadrži nešto čarobno, misteriozno. Zamišljen je tako da postoji priča u priči, u kojoj se dublje nalazi još jedna priča. Anonimni kanadski autor susreće Indijca koji mu govori da u Montrealu postoji čovjek imenom Pi, čija priča može nagnati čovjeka na razmišljanje o Bogu. On je, u stvari, Piscine Molitor Patel, profesor filozofije i on prepričava priču svog izvanrednog života, počevši od toga kako je bio sin čuvara zoološkog parka u Pondicherryju.

Dva glavna lika dobila su imena slučajno. Piscine po najdražem bazenu za kupanje njegova ujaka, no kasnije mijenja svoje ime u grčki broj Pi zbog toga što su školske kolege zbijale šale na račun njegova imena (Piscine - pissing). Kasnije postaje očaran bengalskim tigrom u zoološkom vrtu, koji je pri dolasku u zoološki vrt slučajno zamijenio ime s osobom koja ga je uhvatila te je tako tigar postao Richard Parker. Odrastajući, Pi se počinje zanimati za religiju i smisao života, odbijajući očev racionalizam te stvarajući osobnu mješavinu hinduizma,

kršćanstva i islama. Njegova vjera biva stavljena na kušnju u adolescentskoj dobi kada moraju napustiti obiteljski zoološki vrt. Vozeći se japanskim teretnjakom kako bi prodali životinje u Kanadu, doživljavaju oluju te u cijelom metežu Pi ostaje sam, na čamcu za spašavanje. No, uskoro shvaća da nije sam, da se uz njega na tom čamcu nalaze i zebra, hijena, ženski orangutan i veliki bengalski tigar Richard Parker.

Velika avantura epskih razmjera, priča o preživljavanju, zauzima veći dio filma. Film daje očiti prikaz kako u opasnostima osoba mora naučiti preživljavati. Društvo koje je imao u čamcu nije mu bilo blagonaklono, svatko se borio za sebe. Tehnologija je u ovom filmu odigrala veliku ulogu, napose u dijelu filma kada Pi dolazi do misterioznog otoka, preko dana raja na zemlji, a koji preko noći guta sve živo te ono nestaje. Punih 227 dana na moru test su tjelesne i mentalne prilagodbe i vjere pa je u jednu ruku ovo Pijevo mornarsko putovanje lako usporediti s duhovnim putovanjem koje je bilo dio njegova života.

Bori se protiv snažne oluje, gladi, žeđi, u vječitoj borbi s tigrom.

Članovi filmske sekcije prvenstveno su zapazili elemente New agea koji se očituju u Pijevu »skakanju« od religije do religije, ali i njegovu pripadnost istima. No i to da se u filmu najviše očituje čovjekova narav koja teži religioznom iskustvu te otvorenost čovjeka religiji. Također, bez daha je ostavila produkcija te vizualizacija samog filma. Sve u svemu, mislimo da je posrijedi ostvarenje koje možemo preporučiti svima onima koji žele pogledati film nešto dublje tematike. Filozofi, prionite gledanju ovoga filma jer ćete u njemu naći mnoštvo elemenata na osnovu kojih ćete moći graditi svoje daljnje rasprave.

BATMAN

Rekli bismo, ništa novo pod suncem, opet Batman! No, uvijek nas veseli svaka nova ekranizacija svima nam poznatoga junaka. Budući da su nosivi elementi svakoga filma upravo glumci, članovi filmske sekcije prvo su zamijetili lošu glumu Christiana

Balea. No, što se tiče samoga filma, za primijetiti je bilo da je posrijedi slika američkog društva – izričaj toga društva i njegovih strahova. Evo što su studenti istaknuli u vezi filma:

- Batman – novi Amerikanac, moderan, ne svemoćan, slab, ali se može suprotstaviti zlu. Nesiguran, treba tehniku da bi preživio.
- Superman – stari Amerikanac koji može sve promijeniti.
- Spiderman – nastavak Supermana, suprotstavlja se suprotnosti tehnike.
- Ironman – uz sebe i tehniku, bori se protiv tehnike.

Vidimo, dakle, da smo Batmana pokušali staviti uz bok svim onim junacima koji čine isti žanr. I što reći za Batmana? On uvijek ima tamne strane – crn je, tama je oko njega, tamna atmosfera. U početku je nesiguran, nemoćan, ali ima tehniku koja mu omogućuje djelovanje. Ipak, valja istaknuti kako je Batman osoba koja poštuje zakon i strukture, ali mora djelovati izvan njih da bi se mogao boriti protiv zla.

Teološka pozadina filma polako se probija na površinu. Spasenje dolazi od ljudi koji su slabi, smotani, nevini, uz nadljudsku moć koja mora biti korištena u poniznosti. Obračun sa zlom, komunizmom, anarhijom, uvijek je iznova tema ovoga filma što ga zaista čini pravim predstavnikom svoga žanra.

Sam Gotham City predstavlja američko društvo prožeto zlom. Batman mora ispraviti kaos, on je korekcija zakona, ne ukida zakon nego ga nadopunjuje. Borba onkraj struktura (uz zakon, bitan je samoinicijativni angažman). *Bane* predstavlja komunizam, vlast naroda, bez sudstva, te ga na neki način možemo gledati kao reakciju na Obamine reforme u stvarnome svijetu. Sa zlom se ne može nikada izaći na kraj i zato su potrebni »Batmani«. Potpuno rješenje zla vodi u anarhiju. Teološku pozadinu *Batmana* predstavlja misao da treba napustiti sigurnost, riskirati radi spasenja drugih. Film je dobro snimljen, ima jako dobre efekte, ali se ne možemo oteti dojmu da oni pokrivaju samu priču i poruku koju nosi cjelokupni film.

ISSN 1846-1336